

БИЛТЕН

МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

7 - 8 2004

Интернет адреса
на Министерството за финансии на Република Македонија
<http://www.finance.gov.mk/>

Интернет адреса
на Управата за јавни приходи
<http://www.ujp.gov.mk/>

Интернет адреса
на Агенцијата на Република Македонија за приватизација
<http://www.mpa.org.mk/>

Интернет адреса
на Македонската берза за долгорочни хартии од вредност
<http://www.mse.com.mk/>

Интернет адреса
на Комисијата за хартии од вредност
<http://www.sec.gov.mk/>

Интернет адреса
на Царинска управа на Република Македонија
<http://www.customs.gov.mk/>

Скопје, јули - август 2004

СОДРЖИНА

ТАБЕЛИ И ГРАФИЧКИ ПРИКАЗИ

Табела 1: Република Македонија - Основни макроекономски индикатори	5
Табела 2: Одбрани макроекономски индикатори во одделни транзициони економии	5
Табела 3: Бруто домашен производ (реални стапки на раст)	6
Табела 4: БДП според произведен метод	7
Табела 5: БДП според расхожден метод	7
Табела 6: Основни краткорочни економски трендови	8
Бруто домашен производ	10
Цени	10
Надворешно-трговска размена	11
Краткорочни економски движења – септември 2004 година	14
Надворешен долг на Република Македонија	28
Табела 7: Приходи и расходи на Централниот буџет на Р. Македонија	32
Табела 8: Буџет - Централна државна власт	34
Табела 9: Функционална класификација на расходите на Централниот буџет на Република Македонија	35
Табела 10: Платен биланс на Република Македонија (годишни податоци)	36
Табела 11: Фонд за пензиско и инвалидско осигурување	37
Табела 12: Фонд за здравствено осигурување	38
Табела 13: Завод за вработување	39
Табела 14: Фонд за магистрални и регионални патишта	40
Македонска берза на долгорочни хартии од вредност - јули, август 2004 година	41
Табела 15: Македонска берза - извештај за тргување од 01.01.2004 до 30.06.2004 година	44
Пазар на пари и краткорочни хартии од вредност	51
Депозити на населението и на претпријатијата кај банките	53
Кредитни линии за мали и средни претпријатија	55
Факти за приватизацијата - состојба 31.12.2003 година	60

СТАТИИ

Кратки вести	63
The Economist – Волкот е пред вратата	71
Академик Ксенте Богоев – Фискалните аспекти на децентрализацијата - суштина и импликации	77
проф. Јане Миљоски – Причините за (не)успехот на македонската приватизација	90
д-р Димко Кокароски и Снежана Делевска – Ефекти од депресијацијата на доларот врз надворешно-трговската размена на Република Македонија	100
проф. Сашо Арсов – Корпоративното управување и пазарот на капитал	107
Finance and Development – Во потрага по фискална дисциплина	112

ПОЧИТУВАНИ,

Пред вас го имате новото издание на Билтенот на Министерството за финансии во кој, како и секогаш, ќе најдете доста интересни економски содржини. Во првиот дел се сместени статистичките податоци за сите сегменти на македонската економија, заедно со податоците за најновите макроекономски движења, надополнети со неколку текстови од еминентни автори, сместени во вториот дел од Билтенот.

Во период помеѓу двата броја на Билтенот, во Министерството за финансии (впрочем како и секогаш) се работеше со интензивна динамика, при што на наше огромно задоволство, можеме да истакнеме дека постигнавме одлични резултати.

Ќе започнеме со активностите кои во овој период, сепак имаа одреден приоритет, а тоа е мисијата на Меѓународниот монетарен фонд. По речиси тринеделни преговори, заврши првата, октомвриска рунда на преговори со оваа меѓународна институција за склучување на нов, среднорочен аранжман со Република Македонија кој ќе има силно изразена реформска ориентација. Притоа, во овој дел од преговорите со Мисијата, предмет на договарање беа основните макроекономски параметри, утврдување на основните правци на буџетската политика за идната 2005 година и поставување на темелите за почеток на реформите. Во вториот дел од преговорите закажани за првиот месец од 2005 година, ќе треба веќе во детали да се договори целиот аранжман, точно да се прецизираат реформските активности кои ќе бидат преземени од страна на Владата во наредните неколку години, а согласно на тоа, да се изработи и соодветна среднорочна макроекономска стратегија.

Во поглед на договорените проекции за 2005 година, задржувањето на макроекономската стабилност и понатаму останува камен темелник на макроекономската политика. Во таа насока, во наредната година се предвидува пораст на Бруто домашниот производ од околу 3,8%, при што ген-

ератор на растот ќе биде динамизирањето на индустриското производство (кое има и најголемо учество во структурата на БДП), каде на годишна основа се предвидува пораст меѓу 6% и 7%. Во поглед на инфлацијата, Република Македонија и во следната година ќе продолжи со политиката на задржување на ценовната стабилност, при што во 2005 година, просечната стапка на инфлација (мерена преку трошоците на живот) нема да надмине 1,5%. Свесни сме дека ниската стапка на инфлација можеби ќе предизвика одредени полемики, меѓутоа треба да бидеме реални и да истакнеме дека во овој момент, тоа е реалноста на македонската економија. Во услови на трговска либерализација, континуирано намалување на просечната пондерирана царинска стапка и зголемен увоз на производи за широка потрошувачка, недоволно конкурентната македонска економија одговара со намалување на цените. Ваквите движења се особено воочливи во делот на производството на прехранбени и земјоделски производи, кои од своја страна имаат и најголемо учество (повеќе од 50%) во самиот индекс на трошоците на живот.

Во доменот на надворешната размена, усогласена е и проекцијата на платниот биланс на Република Македонија за 2005 година, при што се предвидува пораст на извозот на стоки за околу 23%, при истовремен пораст на увозот на стоки (циф) за околу 16%. Ваквите движења ќе придонесат за намалување на дефицитот на тековната сметка за околу 1 процентен поен, при што истиот ќе изнесува околу 5,5% од БДП.

Д-р Димко Кокароски
заменик министер за финансии

Гледано на среден рок, во насока на поттикнување на економскиот раст во наредните три години, привлекување на поголем обем на странски директни инвестиции и намалување на невработеноста, Владата се определи за спроведување на интензивни структурни реформи во повеќе полиња, пред се во областа на јавната администрација, судството, финансискиот сектор, како и подобрување на бизнис климата во земјата. Меѓутоа, мораме да истакнеме дека спроведувањето на реформите ќе биде можно само доколку постои силна решителност кај сите релевантни субјекти, што ќе подразбира и одредено соочување со фактичката состојба – што направивме, каде сме и каде сакаме да бидеме.

На некој начин, ваквите размислувања се поклопуваат и со неодамна добиениот прашалник од страна на Европската Унија. Со него, всушност, се бара да се прикаже моменталната состојба и теков-

ната усогласеност со Европската законска регулатива, да се посочат конкретни временски рамки и динамика, кога и како земјата ќе ги исполнува претстојните обврски на усогласување. Прашалникот ни помага и да согледаме каде се наоѓаме на патот кон Европската Унија и што треба да направиме за забрзување на интегративниот процес. Сите министерства и владини агенции интензивно се вклучени во активностите на пополнување на Прашалникот, и веќе со сигурност можеме да истакнеме дека сите рокови за негово доставување ќе бидат навреме запазени.

Уживајте во читањето на страниците на новиот Билтен на Министерството за финансии.

Со почит,

д-р Димко Кокароски,
Заменик министер за финансии

ОСНОВНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ИНДИКАТОРИ

Годишни податоци за Република Македонија

		1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002*	2003*
Реален БДП	%	-7,5	-1,8	-1,1	1,2	1,4	3,4	4,3	4,5	-4,5	0,9	3,4
Инфлација (просек)	%	362	128	15,7	2,3	2,6	-0,1	-0,7	5,8	5,5	1,8	1,2
Инфлација (крај на период)	%	248,2	55,4	8,8	-0,7	2,7	-2,4	2,4	6,1	3,7	1,1	2,6
БДП дефлатор	%	442,1	151,9	17,1	2,9	3,4	1,4	2,7	8,2	3,6	3,4	-
Буџетско салдо (централен буџет и фондови)	% БДП	-13,4	-2,9	-1,2	-0,5	-0,4	-1,7	0,0	1,8	-7,2	-5,7	-1,1
Девизен курс, просек	ДЕН/УСД	23,6	43,2	38,0	40,0	49,8	54,5	56,9	65,9	68,1	64,7	54,3
Девизен курс, крај на период	ДЕН/УСД	44,6	40,6	38,0	41,4	55,4	51,8	60,3	65,3	69,2	58,6	49,9
Извоз (Ф.О.Б.)	УСД млд.	1,06	1,08	1,20	1,15	1,20	1,29	1,19	1,32	1,16	1,11	1,36
Увоз (Ф.О.Б.)	УСД млд.	1,01	1,27	1,42	1,46	1,59	1,80	1,68	2,01	1,68	1,92	2,21
Трговски биланс	УСД млд.	0,05	-0,19	-0,22	-0,31	-0,39	-0,51	-0,49	-0,69	-0,52	-0,81	-0,85
Биланс на тековна сметка	УСД млд.	0,08	-0,27	-0,30	-0,34	-0,29	-0,27	-0,03	-0,07	-0,24	-0,36	-0,28
како % од БДП	%	-3,3	-7,8	-6,7	-7,7	-7,7	-7,5	-0,9	-2,0	-7,1	-9,6	-6,0
Девизни резерви	УСД млд.	0,12	0,16	0,28	0,28	0,26	0,33	0,45	0,70	0,76	0,73	0,90
Покривање на увозот (резерви/увоз)	месеци	1,4	1,6	2,3	2,2	1,9	2,2	3,2	4,1	4,9	4,4	4,0
Надворешен долг ¹⁾	УСД млд.	1,14	1,26	1,44	1,17	1,13	1,44	1,49	1,49	1,50	1,64	1,81
како % од БДП	%	45,5	37,2	32,3	26,5	30,3	40,1	40,6	41,5	43,8	43,4	38,6

1) Почнувајќи од 1998 година, согласно со новата методологија препорачана од Светската банка, вкупниот надворешен долг ги опфаќа краткорочните, среднорочните и долгорочните кредити.

* Проценка или претходни податоци

Извор: Државен завод за статистика, Министерство за финансии на Република Македонија и Народна банка на Република Македонија

Одбрани макроекономски индикатори во одделни транзициони економии

	Реален БДП				Потрошувачки цени ¹⁾				Тековна сметка (салдо) ²⁾			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Пазари во развој - Вкупно	4.3	4.5	5.5	4.8	15.3	9.5	7.1	5.9	-3.3	-4.1	-4.3	-4.1
Бугарија	4.9	4.3	5.2	5.2	5.8	2.3	6.3	3.6	-5.3	-8.4	-8.7	-8.3
Чешка Република	1.5	3.1	3.3	3.4	1.8	0.1	3.2	3.0	-5.6	-6.2	-5.5	-4.9
Естонија	7.2	5.1	5.8	5.4	3.6	1.3	3.0	2.5	-10.2	-13.2	-11.2	-9.5
Унгарија	3.5	2.9	3.5	3.7	5.3	4.7	6.9	4.4	-4.2	-8.9	-8.8	-8.2
Латвија	6.4	7.5	6.5	6.0	1.9	2.9	5.8	3.5	-6.5	-8.6	-9.3	-8.2
Литванија	6.8	9.0	7.0	7.0	0.3	-1.2	0.6	2.5	-5.2	-6.7	-7.1	-6.9
Полска	1.4	3.8	5.8	5.1	1.9	0.8	3.7	3.8	-2.6	-1.9	-1.7	-2.1
Романија	5.0	4.9	5.0	5.0	22.5	15.3	11.5	7.2	-3.4	-5.9	-5.2	-5.3
Словачка	4.4	4.2	4.8	4.3	3.3	8.5	7.7	3.0	-8.0	-0.9	-2.3	-2.6
Словенија	3.4	2.3	3.9	4.1	7.5	5.6	3.7	3.2	1.4	0.1	-0.6	-1.4
Кипар	2.0	2.0	3.0	3.5	2.8	4.1	2.2	2.6	-5.4	-4.4	-4.3	-4.2
Турција	7.9	5.8	7.0	5.0	45.0	25.3	11.4	10.8	-0.8	-2.9	-4.0	-3.5

1) Годишен просек.

2) Процент од БДП.

Извор: World Economic Outlook, IMF, Washington D.C., September 2004

БРУТО ДОМАШЕН ПРОИЗВОД

(реални стапки на раст, квартал во однос на ист квартал претходна година, 1998-2004)

		Земјоделс- тво, лов, шумарство и рибарство	Вадење руди и камен, пре- работувачка индустрија и снабдување со електрична енергија, гас и вода	Граде- жништво	Трговија на го- лемо и трговија на мало; поправ- ка на моторни возила, мото- цикли и пред- мети за лична употреба	Хотели и ресторани	Сообра- кај, скла- дирање и врски	Финансиско посредување, активности во врска со недвижен имот, изнај- мување и импутирани станарини	Јавна управа и одбрана, задолжителна социјална заштита, образование, здравство и социјална работа	Импути- рани банкар- ски ус- луги	Додадена вредност	Нето- даноци на производ- ство	БРУТО ДОМАШЕН ПРОИЗВОД
		А + Б	В + Г + Д	Ѓ	Е	Ж	З	С + И + Љ	Ј + К + Л + Н				
1999	I	0.7	-9.0	14.4	-6.1	31.4	9.7	1.5	5.7	-2.3	0.0	-1.9	-0.3
	II	1.6	-5.3	27.0	-4.9	30.6	14.7	1.6	5.4	-2.0	3.0	1.1	2.7
	III	1.5	15.6	3.3	10.9	12.9	21.0	2.3	2.9	0.7	8.8	7.0	8.5
	IV	-0.2	6.3	1.3	11.2	28.2	22.7	2.3	2.6	0.9	6.4	4.5	6.1
	99/98	0.9	1.7	10.4	3.0	24.7	17.2	1.9	4.1	-0.7	4.6	2.7	4.3
2000	I	2.4	16.3	4.1	37.7	-7.1	13.4	2.4	1.0	0.5	11.4	15.1	12.0
	II	3.6	17.1	-9.9	4.6	-14.8	11.1	2.5	1.3	0.8	5.6	9.0	6.1
	III	1.2	1.8	5.3	-8.7	-9.6	10.1	2.7	-0.8	1.9	0.6	3.9	1.0
	IV	-3.1	4.5	12.5	-12.7	-13.1	0.7	3.2	-1.1	3.7	-0.3	3.0	0.2
	99/00	1.0	9.4	2.6	3.0	-11.3	8.5	2.7	0.1	1.7	4.1	7.5	4.5
2001	I	-6.9	-2.8	0.7	-18.9	6.7	-4.8	3.0	-8.7	-6.9	-6.2	-6.9	-6.3
	II	-12.5	-4.7	-4.9	4.5	-7.1	-7.2	2.6	-5.1	-8.5	-3.8	-4.4	-3.9
	III	-13.3	-10.6	-22.9	4.4	-14.7	-11.1	1.4	0.8	-13.1	-6.2	-6.9	-6.4
	IV	-10.3	-0.5	-22.8	9.7	-0.1	-9.9	1.3	3.7	-13.5	-1.5	-2.2	-1.6
	00/01	-10.8	-4.6	-14.4	-0.8	-4.5	-8.3	2.1	-2.3	-10.5	-4.4	-5.1	-4.5
2002	I	-5.6	-10.1	-7.0	6.0	-1.0	-3.4	-2.8	10.0	-2.5	-1.8	1.1	-1.3
	II	-2.5	-3.5	0.7	4.6	16.1	-6.7	-4.1	4.7	1.7	-0.9	2.0	-0.4
	III	-1.6	-1.3	5.3	4.2	32.2	-0.5	-4.1	0.8	6.2	0.3	3.2	0.8
	IV	1.8	10.2	1.4	6.8	18.8	3.5	-3.7	-0.8	2.2	3.6	6.6	4.1
	02/01	-2.0	-0.8	0.6	5.4	16.7	-1.8	-3.7	3.5	1.8	0.4	3.3	0.9
2003 *	I	1.0	3.4	1.1	4.3	7.9	1.1	-1.2	2.8	0.9	2.1	2.1	2.1
	II	1.6	3.5	0.5	4.7	0.9	6.6	-0.6	3.0	-6.5	3.1	3.1	3.1
	III	3.8	14.4	3.4	3.5	5.0	7.3	0.1	0.6	-7.5	5.6	5.6	5.6
	IV	2.3	-1.1	13.8	4.7	2.2	7.0	-0.1	0.7	-4.9	2.1	2.1	2.1
	03/02	2.2	4.5	4.8	4.3	3.9	5.6	-0.5	1.8	-4.6	3.2	3.2	3.2
2004*	I	2.8	-24.9	4.0	4.8	5.7	2.6	2.2	2.2	-0.7	-3.2	-3.2	-3.2
	II	3.3	-17.0	12.4	5.9	9.0	6.3	3.2	2.3	0.9	-0.2	-0.2	-0.2

Извор: Државен завод за статистика

БРУТО ДОМАШЕН ПРОИЗВОД СПОРЕД ПРОИЗВОДНИОТ МЕТОД

Во милиони денари

По тековни цени

НКД сектор	Назив	1998	1999	2000	2001	2002 ¹	Индекси 2002/2001
А	Земјоделство, лов и шумарство	22.224	23.094	23.756	22.933	24.509	6,9
Б	Рибарство	52	29	14	24	48	100,0
В	Вадење на руди и камен	1.584	1.620	1.856	1.312	960	-26,8
Г	Преработувачка индустрија	35.202	36.764	40.926	39.587	37.925	-4,2
Д	Снабдување со електрична енергија, гас и вода	8.868	9.203	10.381	10.041	9.146	-8,9
Ѓ	Градежништво	11.267	10.880	13.361	11.801	11.893	0,8
Е	Трговија на големо и мало, поправка на моторни возила, мотоцикли и предмети за лична употреба и за домаќинствата	21.914	22.383	25.402	26.076	27.348	4,9
Ж	Хотели и ресторани	3.063	3.984	3.463	3.410	4.088	19,9
З	Сообраќај, складирање и врски	14.309	17.233	21.261	21.694	20.610	-5,0
С	Финансиско посредување	7.229	6.977	7.342	7.420	7.427	0,1
И	Активности во врска со недвижен имот, изнајмување и деловни активности	5.206	5.890	7.466	8.304	8.168	-1,6
Ј	Јавна управа и одбрана, задолжителна социјална заштита	12.067	14.351	14.333	14.445	16.145	11,8
К	Образование	8.030	8.769	8.266	8.048	8.688	8,0
Л	Здравство и социјална работа	8.310	8.592	8.987	8.690	9.361	7,7
Љ	Други комунални, културни, општи и лични услужни активности	4.887	4.967	5.217	5.548	5.553	0,1
	Импутирани станарини	9.058	9.597	10.465	10.631	10.792	1,5
	Минус: импутирани банкарски услуги	5.036	5.017	5.153	4.738	4.160	-12,2
А.	Додадена вредност по основни цени	168.235	179.316	197.344	195.230	198.592	1,7
Б.	Нето даноци на производство	26.747	29.694	39.045	38.611	45.378	17,5
А + Б	БРУТО ДОМАШЕН ПРОИЗВОД	194.979	209.010	236.389	233.841	243.970	4,3

1) Претходни податоци.

БРУТО ДОМАШЕН ПРОИЗВОД СПОРЕД РАСХОДНИОТ МЕТОД

	Во милиони денари				Во %			
	1999	2000	2001	2002	1999	2000	2001	2002
БРУТО ДОМАШЕН ПРОИЗВОД (по тековни цени)	209,010	236.389	233.841	243.971	100,0	100,0	100,0	100,0
Финална потрошувачка	188,702	218.986	221.771	242.795	90,3	92,6	94,8	99,5
Финална потрошувачка на домаќинствата	145,693	175.965	163.788	188.179	69,7	74,4	70,0	77,1
Финална јавна потрошувачка	43,009	43.021	57.983	54.616	20,6	18,2	24,8	22,4
Бруто-инвестиции	41,171	50.683	42.759	48.058	19,7	21,4	18,3	19,7
Инвестиции во основни средства	34,710	38.332	34.716	40.448	16,6	16,2	14,8	16,6
Пораст на залихи	6,461	12.351	8.043	7.610	3,1	5,2	3,4	3,1
Извоз на стоки и услуги	88,143	114.209	99.091	92.674	42,2	48,3	42,4	38,0
Извоз на стоки	67,988	87.161	78.625	71.887	32,5	36,9	33,6	29,5
Извоз на услуги	14,367	19.971	15.894	16.388	6,9	8,4	6,8	6,7
Набавки на нерезидентите во земјата	5,788	7.077	4.572	4.399	2,8	3,0	2,0	1,8
Увоз на стоки и услуги	109,007	147.489	129.780	139.556	52,2	62,4	55,5	57,2
Увоз на стоки	90,554	123.910	107.166	121.574	43,3	52,4	45,8	49,8
Увоз на услуги	18,543	23.579	22.614	17.982	8,8	10,0	9,7	7,4

Извор: Државен завод за статистика

Основни краткорочни економски трендови

Процентуална промена во однос на истиот период од претходната година, освен ако не е поинаку назначено

	2000	2001	2002	2003	2003				2004			
					К - 1	К - 2	К - 3	К - 4	К - 1	К - 2	Јули	Август
РЕАЛЕН СЕКТОР												
Производство <i>реални промени</i>												
Бруто домашен производ	4.6	-4.5	0.9	3.4	2.1	3.1	5.6	2.1	-3.6	-0.2		
Индустриско производство <i>номинални промени</i>	3.5	-3.1	-0.8	4.5	3.4	3.5	14.4	-1.1	-25.0	-17.5	-8.8	16.3
Инвестиции во машини и опрема	20.8	-16.9	16.4	-7.7	-27.0	9.7	4.0	-12.5	7.1	7.3		
Цени												
Трошоци на живот	5.8	5.5	1.8	1.2	0.0	0.6	0.8	1.9	1.6	-0.5	-1.1	-1.7
Цени на производители на индустриски производи	8.9	2.0	-0.9	-0.3	1.4	-0.4	0.0	-0.3	-1.5	0.5	2.1	2.2
Конкурентност на индустријата												
Продуктивност	6.0	0.5	3.0	13.1	20.3	10.3	21.0	-6.4	-28.0	-20.8	-2.6	24.1
Трошоци за работна сила по единица производ	-4.7	-0.7	0.2	-10.3	-19.6	-9.2	-17.5	5.4	45.1	29.8	4.2	-15.6
Реални трошоци за работна сила по единица производ	-12.5	-2.7	1.1	-10.1	-22.8	-9.5	-18.0	8.0	50.6	28.2	2.0	-17.4
Берзански цени на најважните извозни и увозни производи <i>цени во САД \$</i>												
Сурова нафта-брент	28.3	24.4	25.0	28.9	31.4	26.1	28.4	29.5	32.0	35.5	38.4	43.0
Јагнешко месо (ц/кг)	261.9	291.2	330.3	388.4	356.7	375.8	394.5	426.5	458.6	453.8	458.7	453.2
Никел	8,638.0	5,944.7	6,772.0	9,629.0	8,343.0	8,372.0	9,371.0	12,432.0	14,729.0	12,500.0	15,023.0	13,680.0
Бакар	1,813.0	1,578.3	1,559.0	1,779.0	1,663.0	1,641.0	1,753.0	2,059.0	2,731.0	2,790.0	2,808.0	2,846.0
Олово	45.4	47.6	45.3	51.5	45.9	45.6	51.1	63.4	84.4	81.1	94.0	92.2
Цинк	112.8	88.6	77.9	82.8	78.6	77.4	82.1	93.0	107.0	102.2	98.8	97.6
Ладно валани челични лимови	385.8	299.2	328.3	444.6	400.0	410.0	478.3	490.0	520.0	608.3	650.0	650.0
Топло валани челични лимови	295.8	216.5	246.7	320.2	306.7	320.0	324.2	330.0	401.7	508.3	550.0	550.0
НАДВОРЕШЕН СЕКТОР <i>номинални промени на доларски вредности</i>												
Извоз на стоки (ФОБ)	11.0	-12.7	-3.7	22.2	20.4	34.7	16.8	28.4	22.1	11.5	24.4	42.1
Увоз на стоки (ЦИФ)	17.9	-19.4	16.3	15.3	19.7	25.8	10.7	8.3	13.8	18.6	27.6	24.3
Трговски биланс (милиони САД \$)	-771	-533	-849	-937	-238.0	-225.1	-212.4	-76.1	-246.0	-339.6	-97.3	-85.5
Тековна сметка на Платниот биланс (милиони САД \$)	-236	-38	-324	-277	-109.0	-64.3	-25.5	-66.0	-107.4	-172.9	-11.7	10.8
Промена во девизните резерви (милиони САД \$) "-" значи намалување	235.6	37.8	-41.0	169.0	-113.0	-62.0	16.0	169.0	-12.2	38.0	7.07	57
Надворешен долг средно. долго. (крај на период во милиони САД \$)	1,438.0	1,444.0	1,571.0	1,771.0	1,561.0	1,648.0	1,655.0	1,771.0	1,766.0	1,766.4	1773.6	1800.0

	2000	2001	2002	2003	2003				2004			
					К - 1	К - 2	К - 3	К - 4	К - 1	К - 2	Јули	Август
Курсеви												
денар/EURO	60.73	60.91	60.98	61.29	61.31	61.29	61.21	61.28	61.29	61.28	61.31	61.29
денар/САД \$	65.89	68.04	64.73	49.05	57.18	54.08	54.49	52.36	49.94	50.87	50.00	50.38
ВЛАДИНИ ФИНАНСИИ <i>номинални промени</i>												
Приходи	22.5	-10.3	10.1	-7.4	-5.7	1.8	-10.6	-3.0	10.3	1.5	-10.6	21.8
Даночни приходи	22.1	-6.9	14.0	-9.6	-7.8	-2.0	-12.0	-4.7	5.7	5.0	-6.1	22.6
ДДВ	75.2	-1.8	19.8	3.2	4.5	21.3	-4.0	27.2	25.3	16.8	-8.1	31.8
Расходи	12.7	27.0	-0.1	-13.8	-18.3	-10.2	-18.6	4.9	5.2	3.0	5.0	-5.5
Тековни расходи	1.8	31.9	17.2	-1.2	-2.4	7.3	-2.6	2.4	5.7	1.2	-0.9	-5.5
Капитални расходи	94.5	28.3	11.8	-447.0	-71.2	-54.4	-57.7	103.5	-34.3	-38.4	133.9	1.2
Салдо на централниот буџет (во милиони денари)	6,285	-12,490	7,343	-2,551	337.0	-155.0	-38.7	-288.0	1,002.0	364.0	-220.0	572.0
Салдо на консолидираниот буџет (во милиони денари)	5,905	-13,171	-13,019	-2,596	-4.0	-251.0	329.0	-2,654.0	647.0	-635.0	-3.0	494.0
МОНЕТАРЕН СЕКТОР <i>номинални промени (крај на период)</i>												
Нето девизни средства	73.8	57.6	-19.1	5.3	-18.6	-7.2	3.8	5.3	10.3	4.9	2.1	3.6
Кредити на приватен сектор	17.2	7.3	12.7	15.8	9.9	9.3	9.0	15.8	18.9	25.9	24.3	24.7
Готови пари во оптек	16.6	48.5	0.0	0.3	-13.4	-5.2	-13.8	0.3	9.2	4.7	8.4	3.5
M1	22.6	5.6	4.6	1.1	-8.6	-3.5	-6.8	1.1	9.1	8.6	8.8	6.4
M2	29.4	61.9	-7.0	15.9	7.3	15.8	13.9	15.9	18.1	20.1	19.7	19.8
M4	25.6	56.7		13.2	5.2	12.4	11.4	13.2	15.4	18.9	17.3	18.5
Однос на девизните резерви спрема M4 денарски дел	106.3	117.4	93.8	88.6	90.9	91.9	98.8	88.6	92.9	83.6	80.2	84.0
Однос на девизните резерви спрема M1	165.0	188.2	150.5	150.7	157.8	161.9	172.1	150.7	161.7	166.9	149.6	162.2
СОЦИЈАЛЕН СЕКТОР												
Пазар на работна сила												
Стапка на невработеност (APC)	32.2	30.5	31.9	36.7								
Вкупно нововработени (крај на период)	101,996	90,308	110,401	79,921	22,452	24,193	24,964	8,312	25,648	51,190	59,896	66,307
Нововработени на неопределено време (крај на период)	63,987	63,346	74,341	49,661	12,693	16,184	15,564	5,220	16,153	31,870	37,081	40,815
Плати												
Номинални нето плати	5.5	3.5	6.9	4.8	6.3	7.1	3.3	1.5	4.0	4.4	3.5	4.0
Реални нето плати	-0.3	-1.9	5.0	3.6	6.3	6.5	2.5	-0.4	2.4	4.9	4.7	5.8
Потрошувачка кошница	2.5	5.2	2.7	-0.7	-1.0	-1.6	0.0	-0.1	0.7	-2.8	-4.3	-5.4
Социјална заштита												
Број на пензионери (крај на период)	241,221	247,200	249,421	254,267	250,355	251,166	251,589	254,267	254,333	256,917	257,294	257,688
Број на домаќинства кои примаат социјална помош (крај на период)	77,309	80,160	82,673	64,453	60,954	62,739	63,173	64,453	64,584	64,594	65,026	65,681
Број на лица кои примаат надомест за невработени (крај на период)	35,046	41,375	46,772	47,324	44,125	45,484	44,596	47,324	53,273	51,221	49,691	48,821

Извор: Државен завод за статистика, Народна банка на Македонија, Министерство за финансии, Министерство за труд и социјала,
Завод за вработување, World Development Prospects (Pink Sheets), пресметки на Министерството за финансии

Бруто домашен производ

во милиони САД\$	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002 ²⁾
Бруто домашен производ ¹⁾	3.450	3.389	3.351	3.390	3.458	3.575	3.730	3.899	3.723	3.755

во САД\$ (по глава на жител)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002 ²⁾
Бруто домашен производ ¹⁾	1.785	1.742	1.705	1.709	1.732	1.781	1.848	1.924	1.830	1.839

1) Пресметани по ПАРЕ методологија на ООН со која се врши конверзија со курс приспособен кон движењата на цените во националната економија. Притоа, како базен е земен курсот на САД\$ во однос на денарот во 1994 год. и е извршена индексација со дефлаторот за секоја наредна година

2) Претходни податоци

ЦЕНИ

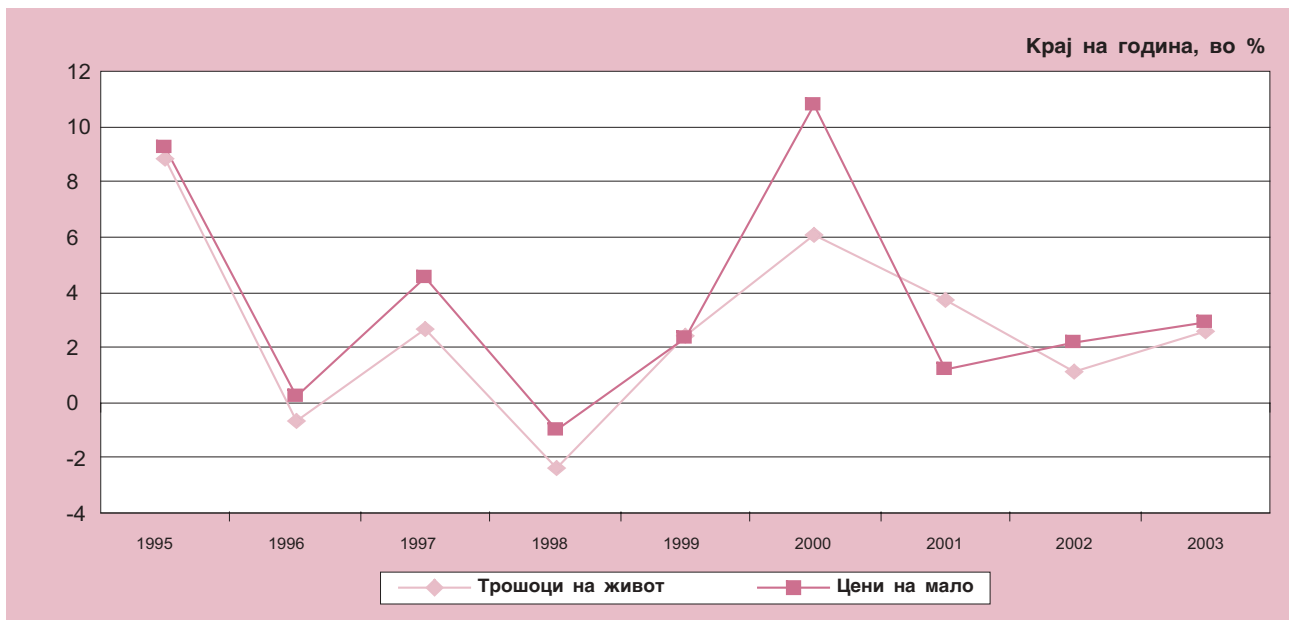

просечни стапки во проценти

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Трошоци на живот	15,7	2,3	2,6	-0,1	-0,7	5,8	5,5	1,8	1,2
Цени на мало	15,9	3	4,4	0,8	-1,1	10,6	5,2	1,4	2,4

крај на година, во проценти

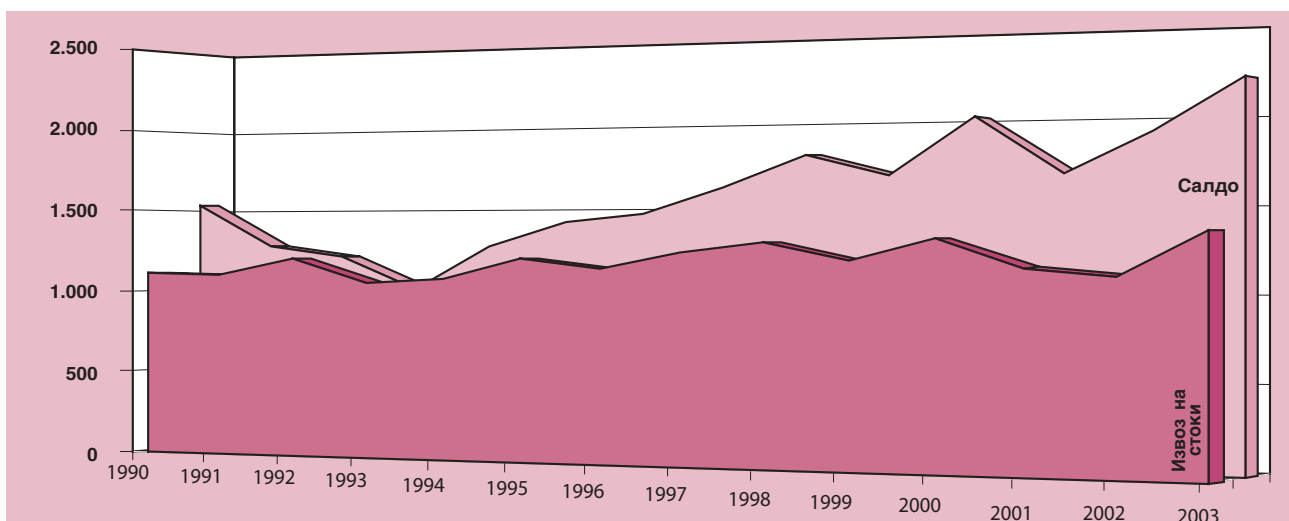
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Трошоци на живот	8,8	-0,7	2,7	-2,4	2,4	6,1	3,7	1,1	2,6
Цени на мало	9,2	0,2	4,5	-1	2,3	10,8	1,2	2,2	2,9

НАДВОРЕШНО - ТРГОВСКА РАЗМЕНА

- во милиони САД \$ -

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Извоз на стоки	1.113	1.096	1.199	1.055	1.086	1.204	1.147	1.237	1.292	1.190	1.321	1.155	1.112	1.359
Увоз на стоки	1.531	1.274	1.206	1.013	1.271	1.427	1.462	1.623	1.807	1.686	2.011	1.682	1.917	2.211
Салдо	-418	-178	-7	42	-185	-223	-315	-386	-515	-496	-690	-527	-805	-852

НАДВОРЕШНО - ТРГОВСКА РАЗМЕНА

		ВКУПНО			Германија			СР Југославија		
		Извоз	Увоз	Салдо	Извоз	Увоз	Салдо	Извоз	Увоз	Салдо
1997		1.236,8	1.778,5	-541,7	199,0	239,0	-40,0	273,6	206,0	67,6
1998		1.310,7	1.914,7	-604,0	286,0	255,2	30,8	240,0	245,6	-5,6
1999		1.191,3	1.776,2	-584,9	254,3	245,8	8,5	254,5	183,9	70,6
2000		1.322,6	2.093,8	-771,2	257,5	253,3	4,2	335,2	190,4	144,8
2001		1.155,0	1.687,6	-532,6	237,5	213,3	24,2	266,8	157,2	109,6
2002		1.115,5	1.995,2	-879,7	234,0	284,7	-50,7	246,4	185,2	61,2
2003		1.363,2	2.299,9	-936,7	278,3	303,8	25,5	273,8	212,6	61,2
2000	Q1	331,1	606,8	-275,7	66,1	80,9	-14,8	78,8	47,8	31,0
	Q2	317,7	481,0	-163,3	56,9	52,7	4,2	76,3	47,3	29,0
	Q3	345,1	470,6	-125,5	70,8	55,0	15,8	82,8	47,3	35,5
	Q4	328,7	535,4	-206,7	63,7	64,7	-1,0	97,3	48,0	49,3
2001	Q1	291,5	400,4	-108,9	69,0	52,8	16,2	62,3	34,9	27,4
	Q2	285,3	416,6	-131,3	52,9	59,0	-6,1	74,1	39,2	34,9
	Q3	295,7	378,9	-83,2	61,9	42,8	19,1	62,9	33,4	29,5
	Q4	282,5	491,7	-209,2	53,7	58,7	-5,0	67,5	49,7	17,8
2002	Q1	244,0	444,2	-200,2	60,9	56,4	-4,5	47,2	38,2	9,0
	Q2	264,4	461,7	-197,3	54,0	70,5	-2,7	53,6	47,9	5,7
	Q3	289,1	497,1	-208,0	60,3	77,1	-10,4	55,8	47,9	7,9
	Q4	301,8	597,6	-295,8	57,0	89,2	-32,2	66,4	55,1	11,3
2003	Q1	293,7	531,7	-238,0	66,6	69,2	-2,6	47,2	50,4	-3,2
	Q2	355,8	580,9	-225,1	68,0	74,2	-6,2	76,4	54,8	21,6
	Q3	337,8	550,2	-212,4	72,0	71,0	1,0	74,7	53,5	21,2
	Q4	375,9	637,1	-261,2	71,7	89,4	-17,7	75,5	53,9	21,6
2004	Q1	358,7	604,9	-246,2	81,7	82,0	-0,3	56,0	48,0	8,0
	Q2	365,6	681,3	-315,8	62,6	90,0	-27,4	84,0	63,4	20,6
2003	I	78,6	159,0	-80,4	18,7	22,6	-3,9	11,3	15,0	-3,7
	II	94,7	152,5	-57,5	21,9	21,7	0,2	15,5	15,4	0,1
	III	120,4	220,5	-100,1	26,0	24,9	1,1	20,4	20,0	0,4
	IV	117,3	190,3	-73,0	22,2	21,2	1,0	22,4	15,4	7,0
	V	119,9	208,4	-88,5	23,6	26,5	-2,9	27,3	23,2	4,1
	VI	118,6	182,2	-63,6	22,2	26,5	-4,3	26,7	16,2	10,5
	VII	124,3	194,8	-70,5	25,2	27,8	-2,6	27,2	18,0	9,2
	VIII	96,1	173,1	-77,0	22,2	20,5	1,7	23,1	18,3	4,8
	IX	117,4	182,3	-64,9	24,6	22,7	1,9	24,4	17,2	7,2
	X	124,7	214,0	-89,3	22,8	26,7	-3,9	28,9	18,8	10,1
	XI	122,7	198,8	-76,1	24,7	29,4	-4,7	22,6	15,7	6,9
	XII	128,5	224,3	-95,8	24,2	33,3	-9,1	24,0	19,4	4,6
2004	I	102,4	176,5	-74,1	27,3	21,8	5,5	14,5	11,2	3,3
	II	132,1	199,3	-67,2	28,0	32,6	-4,6	20,0	17,0	3,0
	III	131,6	240,2	-108,6	26,8	29,6	-2,8	23,4	20,0	3,4
	IV	125,2	238,2	-113,0	22,3	27,4	-5,1	26,4	22,5	3,9
	V	118,0	223,8	-105,8	19,5	29,2	-9,7	27,9	22,6	5,3
	VI	124,6	253,2	-128,6	21,3	33,4	-12,1	30,1	18,6	11,5
	VII	155,2	252,5	-97,3	31,5	32,3	-0,8	30,9	20,1	10,8
	VIII	137,4	222,9	-85,5	24,9	25,4	-0,5	34,1	21,4	12,7
	IX	149,6	224,1	-74,5	21,9	24,8	-2,9	32,1	19,5	12,6

(во милиони долари)

САД			Италија			Грција			Русија		
Извоз	Увоз	Салдо	Извоз	Увоз	Салдо	Извоз	Увоз	Салдо	Извоз	Увоз	Салдо
117,0	83,4	33,6	43,6	96,0	-52,4	99,0	130,0	-31,0	26,6	69,2	-42,6
174,0	101,6	72,4	91,9	109,1	-17,2	83,1	112,9	-29,8	26,1	90,9	-64,8
136,1	54,7	81,4	77,6	92,7	-15,1	85,9	164,5	-78,6	15,1	91,2	-76,1
165,6	83,0	82,6	90,8	111,1	-20,3	84,1	201,5	-117,4	10,3	191,8	-181,5
99,7	51,5	48,2	88,7	107,7	-19,0	101,4	184,0	-82,6	13,9	139,4	-125,5
77,4	58,7	18,7	81,9	118,6	-36,7	116,9	237,9	-121,0	14,4	125,4	-111,0
72,8	56,2	16,6	95,4	122,5	-27,1	179,8	300,2	-116,3	13,7	177,8	-164,1
49,6	16,3	33,3	25,4	29,4	-4,0	19,7	43,1	-23,4	2,6	60,8	-58,2
48,6	16,5	32,1	27,4	29,3	-1,9	18,4	42,3	-23,9	2,7	38,6	-35,9
37,5	23,4	14,1	18,1	25,4	-7,3	23,5	55,3	-31,8	2,1	33,2	-31,1
29,9	26,8	3,1	19,9	27,0	-7,1	22,5	60,8	-38,3	2,9	59,2	-56,3
28,4	13,4	15,0	24,0	19,2	4,8	21,2	40,2	-19,0	2,8	53,4	-50,6
23,4	15,6	7,8	21,4	23,3	-1,9	24,3	38,7	-14,4	3,7	31,7	-28,0
26,9	11,7	15,2	24,3	29,5	-5,2	30,6	51,1	-20,5	3,3	26,9	-23,6
21,0	10,8	10,2	19,0	35,7	-16,7	25,3	54,0	-28,7	4,1	27,4	-23,3
18,0	18,2	-0,2	26,7	24,6	2,1	19,2	46,0	-26,8	3,4	49,4	-46,0
18,9	15,6	3,3	25,1	26,2	-1,1	27,6	49,4	-21,8	3,6	22,3	-18,7
16,5	10,7	5,8	21,2	29,4	-8,2	30,3	52,2	-21,9	3,5	13,3	-9,8
24,6	13,9	10,7	18,7	32,2	-13,5	35,6	56,3	-20,7	3,0	61,1	-58,1
16,7	13,8	2,9	26,9	21,6	5,3	35,1	98,4	-63,3	2,5	25,1	-22,6
13,8	19,1	-5,3	26,5	34,3	-7,8	52,1	76,4	-24,3	3,6	34,6	-31,0
16,0	11,1	4,9	21,6	29,3	-7,7	43,7	56,7	-16,9	3,4	53,5	-50,1
26,3	12,2	14,1	20,4	37,3	-16,9	48,9	68,7	-11,8	4,2	64,6	-60,4
14,6	13,3	1,3	24,2	30,6	-6,4	52,4	63,5	-11,1	3,8	66,4	-62,6
14,1	11,5	2,7	29,1	45,4	-16,2	54,2	72,4	-18,1	4,7	71,6	-66,8
6,7	5,2	1,5	8,9	7,3	1,6	8,2	43,9	-35,7	0,5	1,8	-1,3
5,1	3,9	1,2	7,5	6,0	1,5	11,7	22,9	-11,2	0,5	2,1	-1,6
4,9	4,7	0,2	10,5	8,3	2,2	15,2	31,6	-16,4	1,5	21,2	-19,7
3,5	4,5	-1,0	8,9	10,4	-1,5	17,4	31,2	-13,8	1,0	9,6	-8,6
3,4	6,1	-2,7	7,9	11,8	-3,9	18,5	25,6	-7,1	1,1	17,1	-16,0
6,9	8,5	-1,6	9,7	12,1	-2,4	16,2	19,6	-3,4	1,5	7,9	-6,4
7,2	3,9	3,3	7,4	11,8	-4,4	16,9	22,4	-5,5	1,3	9,8	-8,5
4,5	3,1	1,4	6,4	9,0	-2,6	10,9	15,4	-4,5	1,1	23,2	-22,1
4,3	4,1	0,2	7,8	8,5	-0,7	15,9	18,9	-3,0	1,0	20,5	-19,5
5,7	4,4	1,3	5,5	11,3	-5,8	18,2	22,8	-4,8	2,3	24,6	-22,3
6,8	2,8	4,0	7,2	11,8	-4,6	15,9	21,0	-5,1	1,2	19,6	-18,4
13,8	5,0	8,8	7,7	14,2	-6,5	14,8	24,0	-10,1	0,7	20,4	-19,7
6,4	5,3	1,1	5,8	7,6	-1,8	12,6	17,7	-5,1	1,4	27,4	-26,0
4,6	3,8	0,8	8,0	10,0	-2,0	17,8	21,0	-3,2	1,2	17,3	-16,1
3,8	4,3	-0,5	10,8	14,1	-3,3	22,4	25,4	-3,0	1,3	24,0	-22,7
3,6	4,6	-1,0	12,0	13,8	-1,8	19,9	23,0	-3,1	1,7	27,3	-25,6
4,5	3,6	0,9	7,8	14,4	-6,6	17,1	24,7	-7,6	1,7	21,2	-19,5
6,0	3,4	2,6	9,3	16,9	-7,6	18,1	25,3	-7,2	1,3	18,4	-17,1
7,9	3,2	4,7	13,3	19,5	-6,2	21,2	29,2	-8,0	1,8	22,7	-20,9
6,0	3,3	2,7	13,1	11,0	2,1	13,7	17,5	-3,8	1,9	29,6	-27,7
9,5	4,3	5,2	12,1	12,2	-0,1	19,7	22,5	-2,8	1,7	18,9	-17,2

КРАТКОРОЧНИ ЕКОНОМСКИ ДВИЖЕЊА СЕПТЕМВРИ 2004 ГОДИНА

РЕЗИМЕ НА НАЈВАЖНИТЕ КРАТКОРОЧНИ ЕКОНОМСКИ ДВИЖЕЊА ВО СЕПТЕМВРИ 2004 ГОДИНА

- Пораст на индустриското производство од 15% на месечна основа;
- На кумулативна основа, во периодот јануари-септември 2004 година, индустриското производство сеуште бележи пад (16,9%);
- Во периодот јануари-октомври 2004 година, просечната стапка на инфлација изнесуваше -0,2%;
- Берзанските цени на производите воглавно мируваа, односно останаа на нивото од претходниот месец;
- Зголемување на извозот на стоки за 8,8% на месечна основа, при речиси непроменето месечно ниво на увозот (0,5%);
- Дефицитот во надворешно-трговската размена во деветте месеци од 2004 година изнесува 854.7 милиони долари;
- Зголемување на надворешниот долг на месечна основа за околу 23 милиони \$ (1.823 милиони \$);
- Суфицит на Централниот Буџет во периодот јануари-септември 2004 година во висина од 1.256 милиони денари;
- Пораст на нивото на Бруто девизните резерви на НБРМ на месечна основа за 13 милиони \$;
- Намалување на регистрираната невработеност за 4.127 лица на месечна основа.

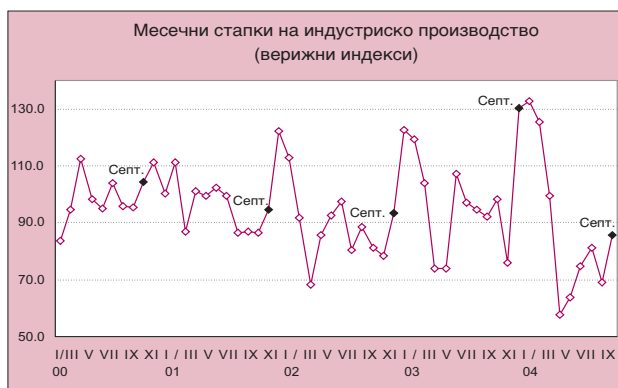
1. РЕАЛЕН СЕКТОР

1.1. Индустриско производство

По августовското намалување, во септември 2004 година индустриското производство повторно забележа пораст на месечна основа, овојпат за 15% во однос на август, што придонесе за намалување на падот на кумулативна основа. Така, во периодот јануари-септември 2004 година, индустриското производство е пониско за 16,9% во споредба со истиот период лани (на почетокот на годината, падот на производството изнесуваше 25%).

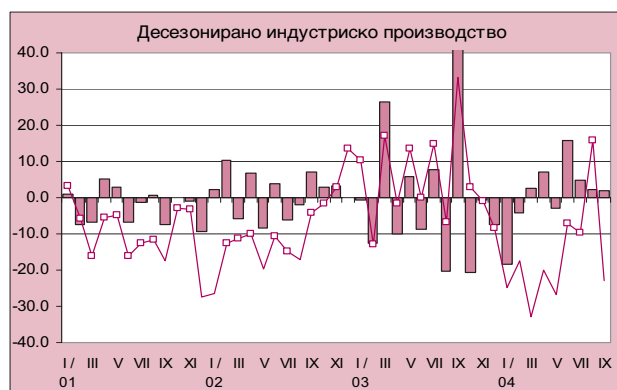
Анализирано на месечна основа, во најголем дел од индустриските гранки е забележано зголемување на производството, кое сепак е најизразено во индустријата за производство на основни метали (челик, фероникел и феросилициум). Во деветтиот месец од годината, производството во оваа гранка е повисоко за 50,4% во однос на август и дури 278,6% во однос на истиот период од минатата година. Ваквите остварувања се резултат на повторното рестартирање на "Балканстил" по неговата продажба на стратешкиот инвеститор. Сепак, и покрај високата месечна динамика на производство, случувањата во овој сектор на крајот на минатата и почетокот на оваа година, сеуште на кумулативна основа ја држат оваа гранка во зоната на негативен раст (-27,5%).

Покрај челичната индустрија, позначен пораст на месечна основа е евидентиран и кај производството на кожа (21,1%), производството на нафтни деривати (15,3%), хемиската индустрија (31,3%), индустријата за градежни материјали (5,8%), производството на електрични машини и апарати (35,8%), производството на електрична енергија (3,9%) и други.

Извор: Пресметки на МФ врз основа на податоци од ДЗС

Како што може да се забележи од графиконот, станува збор за редовно, сезонско зголемување на индустриското производство во Септември, кое доаѓа по традиционално слабите месеци од летниот период во кои поради годишните одмори, настанува одредено забавување на индустриската активност. Сепак, како карактеристика во Септември 2004 година секако се издвојува рекордно ниската стапка во преработувачката индустрија, каде е евидентиран пад од дури 62,8% во однос на истиот месец лани. Причините за ова лежат во прехранбената индустрија (поточно винската индустрија), која вообичаено својот врв во производството го остварува во месеците октомври и ноември.

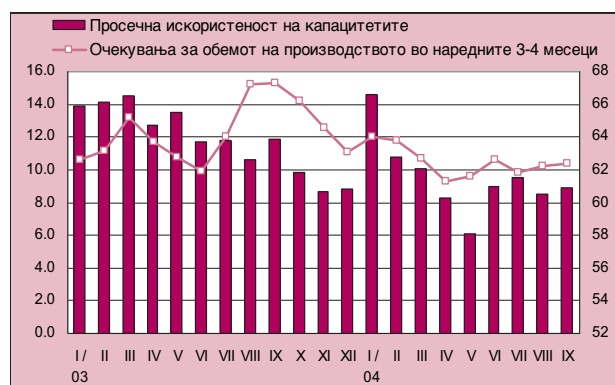

Извор: Пресметки на МФ врз основа на податоци од ДЗС

Меѓутоа, минатата година, како резултат на одличните временски услови, откупот на грозјето, а со тоа и произ-

водството на вино започнаа еден месец порано (септември), што предизвика нереално високи стапки на раст кои воедно ја подигнаа и споредбената основа. Спротивно на ова, во октомври 2004 година во оваа индустрија гранка се очекува мошне висок раст.

Анкетата на деловни тенденции во преботувачката индустрија во септември оваа година, укажува на благ пораст на оптимизмот кај менаџерите во поглед на очекувањата за обемот на производството во наредните неколку месеци. Просечната искористеност на капацитетите иако бележи пораст на месечна основа, сеуште е далеку под посакуваното ниво (60,9%). Во поглед на ограничувачките фактори за зголемување на производството, преовладува значењето на финансиските проблеми и недоволната домашна побарувачка.

Извор: Државен завод за статистика

1.2. Цени

Со октомврискиот месечен пораст на трошоците на живот од 1,1% во однос на септември, конечно беше прекинат трендот на неколкумесечен континуиран пад на цените. Притоа, она што е уште поинтересно е дека станува збор за најголемо месечно зголемување на инфлацијата во период од 18 месеци, односно од април 2003 година. Најголем придонес за ваквите движења секако имаат храната и земјоделските производи, кои во октомври 2004 го-

дина бележат зголемување од дури 2% во однос на претходниот месец. Станува збор за вообичаено, сезонско зголемување на цените на овие производи кое речиси секогаш се случува во последниот квартал од годината. Цените на останатите групи на производи останаа релативно стабилни, со исклучок на порастот од 1,5% кај сообраќајните средства и услуги иницирано од зголемувањето на цените во јавниот градски превоз.

Сепак, високиот пораст на месечна основа немаше влијание врз вкупната стапка на инфлација, па така на кумулативна основа, односно во периодот јануари-октомври 2004 година, просечната стапка на инфлација остана непроменета и се задржа во зоната на негативна инфлација (-0,2%). На годишна основа, продолжи трендот на континуиран пад на трошоците на живот започнат во април, при што во октомври 2004 година, трошоците на живот беа пониски за 0,7% во однос на истиот период лани.

та на нафтата на светските берзи, не може да се идентификуваат други инфлаторни притисоци. Доколку и во последните два месеца продолжи ваквото темпо на месечен пораст на трошоците на живот, просечната инфлација во оваа година ќе изнесува околу 0%.

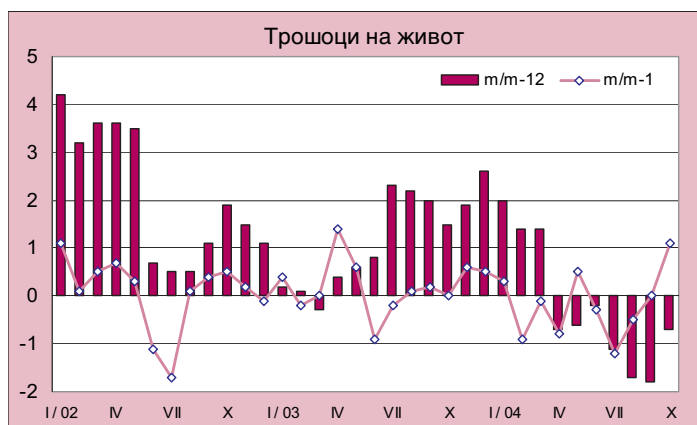
Во рамките на самиот индекс на трошоците на живот, во октомври цените на услугите забележаа месечен пораст од 0,5%, додека на кумулативна основа, во периодот јануари-октомври 2004 година, цените на услугите се повисоки за 3,4%. Цените на мало забележаа идентичен пораст од 1% во споредба со претходниот месец, додека кумулативно гледано, зголемувањето изнесуваше 0,9%.

1.2.1 Берзански цени

Во последниот месец од третиот квартал, цените на производите со кои се тргуваше на светските берзи во најголем дел стагнираа, односно останаа на нивото од претходниот месец. Сепак, на годишна основа, берзанските цени на овие производи речиси без исклучок бележат огромен пораст.

Ова особено се однесува на најважниот стратешки производ - нафтата, чија цена претходниот месец се искачи на рекордно високо ниво, достигнувајќи просечна цена од 43 САД \$ за барел¹. Ваквите нагорни движења на цената на нафтата беа иницирани од повеќе причини, при што најголемо значење сепак имаше прекинет во снабдувањето со нафта од ирачките извори предизвикан од оштетувањата на нафтоводот, надополнето со проблемите поврзани со најголемиот руски извозник (Јукос).

На месечна основа, намалување на берзанската цена беше присутно кај

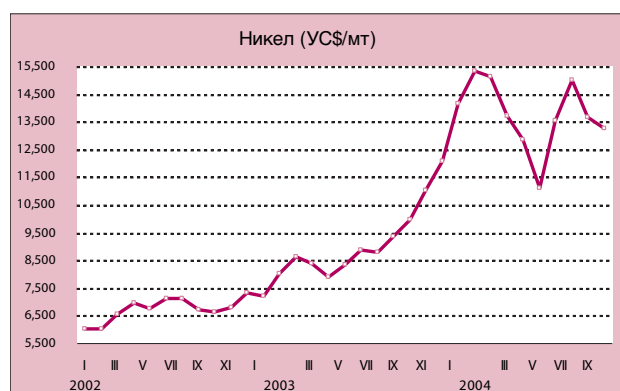

Извор: Државен завод за статистика

Вообичаено, последните месеци од годината се период кога под влијание на сезонските фактори, цените бележат повисоки порасты отколку во претходниот период. Таквите движења нема да изостанат и во оваа година, но сепак во моментов освен цена-

¹ Брент сурова нафта

никелот, како производ кој има големо значење за македонскиот извоз. Во септември 2004 година, цената на овој обоен метал забележа пад од 3% во споредба со претходниот месец, што претставува второ последователно намалување. Притоа, цената на никелот се спушти на ниво од 13.271 САД \$ за еден метрички тон, што претставува намалување од 1.700 долари за два месеца. Сепак, цената на овој производ сеуште е на мошне високо ниво кое обезбедува непречено работење и остварување на висок девизен прилив од страна на единствениот македонски производител на никел.

Извор: World Development Prospects, Pink Sheets

Иако минимално, зголемување на цената на месечна основа беше евидентирано кај златото, шеќерот, оловото и бакарот, каде порастот изнесуваше меѓу 1,2% и 1,7% соодветно. На ниво од претходниот месец останаа цените на цинкот и на челичните лимови. Притоа, по еден мошне динамичен период на постојан пораст, во септември 2004 година дојде до стабилизирање на просечната берзанска цена и тоа на ладноваланите челични лимови на ниво од 650 САД \$ и 550 САД \$ за топоваланите челични лимови.

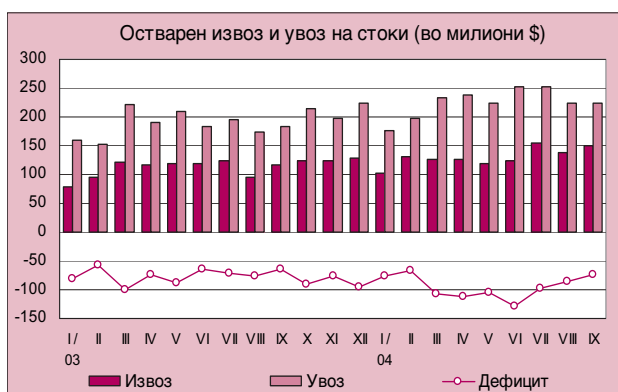
Извор: World Development Prospects, Pink Sheets

2. НАДВОРЕШЕН СЕКТОР

2.1. Надворешно - трговска размена

Вкупната надворешно-трговска размена на Република Македонија во доларски износ, во септември 2004 година забележа зголемување за 3,7% во однос на август. Извозот на стоки во септември 2004 забележа зголемување за 8,8%, додека увозот на стоки за 0,5%, што делуваше на намалување и на остварениот месечен трговски дефицит за 10,9 милиони долари и истиот изнесува 74,5 милиони долари.

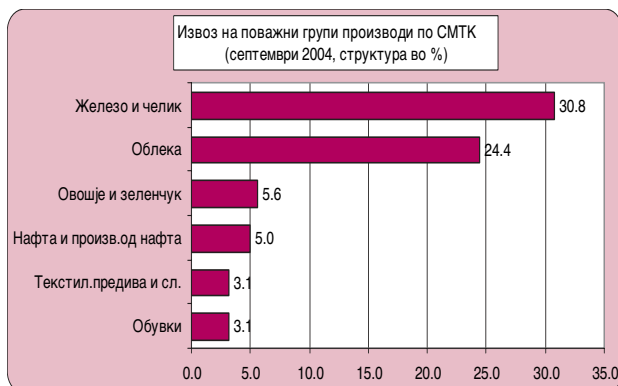
Анализирано на кумулативна основа, во периодот јануари-септември 2004 година извозот забележа зголемување од 19,1% во однос на истиот период од 2003 година. Зголемувањето на извозот во септември 2004 година главно е резултат на зголемувањето на извозот на производи за храна, односно, овошје и зеленчук и тоа за 5,3 милиони долари, или 171%, железо и челик за околу 3 милиони долари, или 7%, текстилни предива за околу 2 милиони долари, или 68%, медицински и фармацевтски производи за 1,7 милиони долари, или 100%, тутун и преработки од тутун за 1,5 милиони долари, или 79% итн.

Извор: Државен завод за статистика

Позитивната тенденцијата на намалување на учеството на "лон" работите во вкупниот извоз продолжи и во септември. Така, извозот на доработки претставува 30,9% од вкупниот извоз и е за 3,8 процентни поени помалку во споредба со претходниот месец, односно, 3,6 процентни поени помалку во споредба со истиот месец минатата година. Гледано на годишно ниво, во периодот јануари-септември 2004 година учеството на извозот на "лонот" во вкупниот извоз е помало за 6,1 процентен поен споредено со истиот период минатата година.

Главни групи извозни производи се: железо и челик, облека, овошје и зеленчук, нафта и производи од нафта, текстилни предива, обувки. Овие шест групи производи сочинуваат 72% од вкупниот извоз на стоки на државата.

Извор: Државен завод за статистика

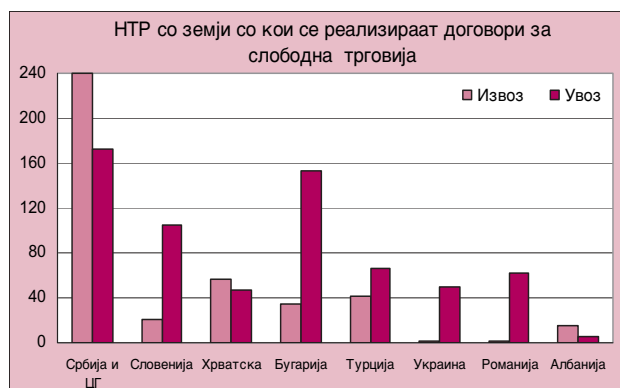
Структурата на извезените производи по економска намена во првите три квартали од 2004 година, споредена со истиот период од минатата година, покажува позитивни тенденции на промени во зголемување на структурното учество на извозот на стоки за широка потрошувачка, при истовремено намалување на извозот на сировини и репроматеријали.

Во овој период, 57,3% од вкупно извезените стоки се пласирани на пазарот на Европската Унија, додека 50% од вкупно увезените стоки во Република Македонија се со потекло од оваа интеграција. Извозот во Европска Унија е поголем за 18,4%, а увозот за 15,4%. Србија и Црна Гора, Германија, Грција, Италија, Хрватска и Франција се наши најголеми партнери, чие учество во извозот изнесува околу 70,6% од вкупниот извоз остварен во периодот јануари-септември оваа година.

Во септември 2004 година, увозот на стоки забележа зголемување од само 0,5% во однос на август. Гледано кумулативно, во деветте месеци годинава се увезени 22,1% повеќе стоки во однос на истиот период минатата година, пред се, заради зголемениот увоз на железо и челик, друмски возила, нафта и производи од нафта, жита и преработки од жита, електрична енергија, индустриски машини и делови и др.

Тенденцијата на неповолното остварување на договорите за слободна трговија со одделни земји продолжува и во оваа година. Дефицитот во трговската размена со Бугарија (119 милиони \$), Словенија (84,4 милиони \$), Романија (60,4 милиони \$), Украина (48,3 милиони \$) и Турција (24 милиони \$) претставува околу 40% од трговскиот дефицит остварен во земјата во деветте месеци од 2004 година.

Дефицитот во размената со земјите членки на Европска Унија изнесува 341,7 милиони \$, а истиот со земјите членки на ЕФТА е 29,8 милиони \$.

Извор: Државен завод за статистика

Анализата на валутната структура на надворешно-трговската размена, со која се избегнува ефектот од "конвертирање" (курсни разлики), во периодот јануари-септември 2004 покажува дека најзначајно учество (и на страната на извозот и на страната на увозот) има трговијата во евра (околу 75%), а потоа во долари (околу 25%).

Делот од трговијата во евра во периодот јануари-септември 2004 во однос на истиот период 2003 година бележи зголемување на страната на извозот за 124,4 милиони евра, односно 20,9%, а на страната на увозот за 200,5 милиони евра, односно 19,4%. Истовремено, делот од трговијата со долари, која е се помалку атрактивна во извозот заради негативниот тренд на американскиот долар, бележи значајно намалување на страната на извозот, за 35,3 милиони долари или 11,3%, а на страната на увозот благо е зголемена за 3,5 милиони долари или 0,7%.

Во деветте месеци од годината, извозот на стоки изразен во денарска вредност забележа зголемување од 8,1%. Доколку доларскиот дел од извозот во овој период се сведе по просечен курс на доларот остварен во деветте месеци од 2003 година, се согледува загубата во извозот од околу 1.438 милиони денари, или околу 26 милиони долари (пресметано по истиот курс).

Делот од увозот од евро-пазарот во деветте месеци од 2004 година е зголемен за 200,5 милиони евра, или 19,4%, додека доларскиот дел од увозот е зголемен за само 3,5 милиони долари, односно за 0,7%. Со тоа, увозот на стоки изразен во денари забележа зголемување од 10,8%.

Негативното салдо на трговската размена во делот од размената што е остварен во евра е зголемено за 76,1 милиони евра (или за 17,4%), при истовремено остварување на негативни движења и во салдото на доларскиот дел на дефицитот за 38,8 милиони долари (или за 22,0%).

Соодветно на ова, вкупниот денарски износ на трговскиот дефицит забележа зголемување од 5,4 милијарди денари (еквивалент на 89,4 милиони евра), односно 14,7%, наспроти зголемувањето на дефицитот изразено во долари кое изнесува 26,6%.

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА на Република Македонија

- по валути -

извоз	I-IX 2003					I-IX 2004					апсолутна промена во валутна вредност	релативна промена во валутна вредност (во %)
	валута	извоз во валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	извоз во денари	структ. во %	валута	извоз во валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	извоз во денари	структ. во %		
EUR	EUR	594,592,368	61.2676	36,429,247,358	66.87	EUR	719,039,858	61.2266	44,024,365,777	74.73	124,447,490	20.9
	USD	312,024,944	55.2388	17,235,883,453	31.64	USD	276,753,968	50.0425	13,849,460,450	23.51	-35,270,975	-11.3
EUR+USD	EUR+USD			53,665,130,811	98.50	EUR+USD			57,873,826,227	98.23		
	вк извоз:			54,479,665,977	100.00	вк извоз:			58,915,029,800	100.00		8.1

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА на Република Македонија
- по валути -

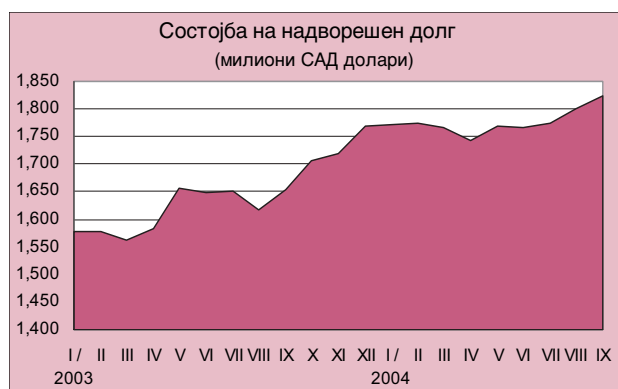
сало на тргов. размена	I-IX 2003				I-IX 2004				апсолутна промена во валутна вредност	релативна промена во валутна вредност (во %)
валута	износ на салдо во валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	салдо во денари	структ. во %	износ на салдо во валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	салдо во денари	структура во %		
EUR	-437,472,732	61.2676	-26,802,904,334	71.74	-513,544,626	61.2266	-31,442,591,394	73.40	-76,071,894	17.4
USD	-176,091,352	55.2388	-9,727,074,998	26.04	-214,909,119	50.0425	-10,754,589,575	25.11	-38,817,766	22.0
		EUR+USD	-36,529,979,331	97.78		EUR+USD	-42,197,180,969	98.51		
		вк	-37,358,899,336	100.00		вк	-42,836,379,565	100.00		14.7

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА на Република Македонија
- по валути -

увоз	I-IX 2003				I-IX 2004				апсолутна промена во валутна вредност	релативна промена во валутна вредност (во %)
валута	увоз во валута	просечен курс на денарот во однос на валутите	увоз во денари	структ. во %	увоз во валута	просечен курс на денарот во однос на валутите	увоз во денари	структ. во %		
EUR	1,032,065,100	61.2676	63,232,151,692	68.85	1,232,584,484	61.2266	75,466,957,171	74.17	200,519,385	19.4
USD	488,116,296	55.2388	26,962,958,451	29.36	491,663,087	50.0425	24,604,050,025	24.18	3,546,791	0.7
		EUR+USD	90,195,110,143	98.21		EUR+USD	100,071,007,196	98.35		
		вк увоз	91,838,565,313	100.00		вк увоз	101,751,409,365	100.00		10.8

2.2. Надворешен долг

Надворешниот долг на Република Македонија на крајот на септември 2004 година изнесуваше 1.822,7 милиони \$ и во однос на претходниот месец е зголемен за 1%, односно за 22,7 милиони САД \$.

Извор: Народна банка на Република Македонија

Порастот на надворешниот долг во најголем дел се должи на остварените позитивни курсни разлики кои во овој месец изнесуваа 19,1 милиони \$, како резултат на падот на вредноста на САД \$ во однос на другите валути.

Структурата на надворешниот долг и понатаму останува непроменета, при што повеќе од половина од долгот отпаѓа на мултилатералните кредитори. Приватните кредитори опфаќаат 33%, додека билатералните 13%. Најголеми поединични кредитори се ИДА со 365 милиони и Лондонскиот клуб со 233 милиони САД долари.

Повлечените средства од странските кредитори, по основ на веќе одобрени кредити во септември оваа година изнесуваа 14 милиони долари, од кои 7 милиони потекнуваа од мултилатерал-

ните и 7 милиони долари од приватните кредитори. При ова, во рамките на мултилатералата, од ИБРД повлечени се средства за Проектот за реформи во јавниот сектор и Проектот за подобрување на енергетскиот систем, додека од ЕБРД повлечените средства се однесуваат за Проектот за реконструкција на Охридскиот аеродром и Проектот за патишта II. За деветте месеци од годината, повлечените средства по основ на одобрени странски кредити изнесуваа 196 милиони долари, од кои 110 милиони долари потекнуваа од мултилатералните кредитори.

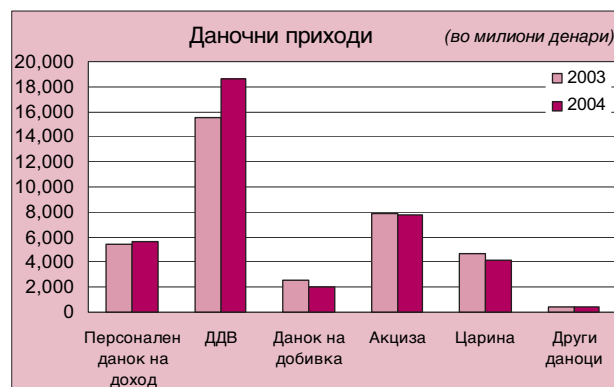
Во овој месец беа отплатени 17 милиони долари обврски спрема странство (од кои 12 милиони главница). Половина од отплатите на обврските се спрема приватните кредитори (7 милиони \$), спрема билатералните кредитори (6 милиони \$), од кои 4 милиони \$ по основ на репрограмот од 2000, додека останатите кон мултилатералните кредитори. Кумулативно, во првите три квартали од годината, отплатени се 190 милиони \$ обврски спрема странските кредитори, од кои 155 милиони \$ главница на долгот.

Во текот на септември, склучени се нови кредити во износ од 7.5 милиони \$, со што вкупниот износ на нови кредити склучени во 2004 година достигна 152 милиони САД долари.

3. ФИСКАЛЕН СЕКТОР

Во периодот јануари-септември 2004 година, вкупните приходи на централниот Буџет достигнаа износ од 41.947 милиони денари, што претставува зголемување од 4,8% во однос на истиот период од минатата година. Зголемувањето на вкупните приходи пред сè се должи на зголемување на приходите од ДДВ. Од вкупно планираните даночни приходи со Ребалансот на Буџетот за 2004 година во износ од 51.817 милиони денари, во периодот јануари-

септември 2004 година реализирани се 38.498 милиони денари или 74,3%, што претставува зголемување од 5,8% во однос на остварените даночни приходи за истиот период во 2003 година.

Извор: Министерство за финансии

По основ на данокот на додадена вредност, во периодот јануари-септември 2004 година наплатени се приходи во висина од 18.607 милиони денари, што претставува зголемување од 20,1% односно за 3.115 милиони денари повеќе во однос на истиот период од 2003 година. Притоа треба да се има во предвид фактот дека минатата година (почнувајќи од април) дојде до промена на опфатот на даночните стапки на ДДВ што предизвика зголемување на приходите по овој основ, особено во споредба со првото тримесечје од 2003 година. Истовремено, ова остварување претставува 76,3% во однос на планираните приходи од ДДВ за 2004 година (со Ребалансот на Буџетот предвидени во износ од 24.383 милиони денари)

И покрај очекуваниот ефект од укинувањето на акцизата на патничките автомобили (почнувајќи од 01.01.2004 година), приходите од акцизи во периодот јануари-септември се остварени на приближно исто ниво односно помалку за 1,2% или за 99 милиони денари во однос на истиот период лани, при што достигнаа износ од 7.780 милиони денари. Повисоки приходи во споредба со истиот период 2003 година се остварени кај тутунските пре-

работки (за 115 милиони денари), кај нафтените производи (за 8 милиони денари) и кај алкохолните пијалаци (за 31 милион денари).

Приходите од персоналниот данок на доход во текот на периодот јануари-септември од 2004 г., достигнаа износ од 5.591 милиони денари, односно 197 милиони денари, или 3,7% повеќе во однос на истиот период лани. Во однос на планираните приходи по овој основ (со Ребалансот на буџетот предвидени во износ од 7.806 милиони денари) се остварени 71,6%.

вање е фактот дека во месеците јули и август 2004 година се потрошени помалку буџетски средства за 122 милиони денари во однос на истиот период лани. Позначителни намалувања од остварениот пад на расходите за месеците јули и август 2004 година во однос со расходите во истиот период 2003 година се: тековните трошоци се намалени за 441 милиони денари, трансферите до Фондот за ПИОМ се намалени за 109 милиони денари, трошоците за плати се зголемени за 56 милиони денари и капиталните трошоци за 295 милиони денари.

Реализација на краткорочни хартии од вредност

Државните записи претставуваат краткорочни хартии од вредност кои ги издава државата, со цел финансирање на дефицитот во буџетот, односно надминување на привремените ликвидносни проблеми поради временската неусогласеност на јавните приходи и расходи.

Во периодот јануари-септември, спроведени се 17 аукции на кои се понудени државни записи во висина од 4.930 милиони денари, побарувачката за државни записи е 4.913,0 милиони денари, додека реализирани се вкупно 4.312,6 милиони денари. Притоа, каматната стапка во овој период се менуваше и се движеше од 6% до 9,5%, просечната пондерирана каматна стапка изнесуваше 8,42%.

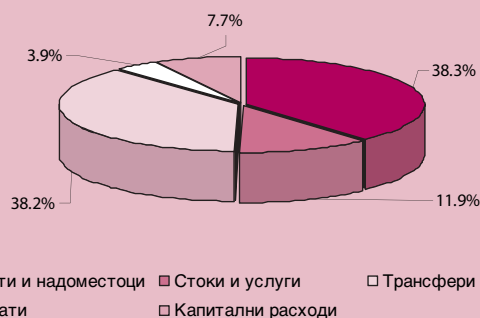
За одбележување е фактот дека во вториот квартал во структурата на реализирани државни записи се зголемува учеството на небанкарски институции, односно т.н. индиректни учесници.

Во периодот јануари-септември 2004 година споредено со истиот период лани, забележителен е падот кај приходите од царина за 12,5%, што е предизвикано пред се како резултат на намалувањето на царинските стапки согласно Договорот за пристапување кон СТО, договорите за слободна трговија. Во однос на планот се остварени 77,7% (со Ребалансот царините се предвидени во износ од 5.301 милиони денари).

Во периодот јануари-септември 2004 година, вкупните расходи на Централниот буџет изнесуваа 40.694 милиони денари, или 69,6% од планот што е за 1,1% повеќе во однос на истиот период од 2003 година, односно вкупните расходи на централниот буџет се поголеми за 397 милиони денари. За одбележу-

Во вкупните расходи на Централниот буџет, расходите за плати и надоместоци во периодот јануари-септември 2004 година учествуваа со 38,3%, во однос на истиот период лани средствата за плати и надоместоци се зголемени за 4,4%. Ова зголемување е резултат на зголемувањето на расходите за плати како резултат на отпочнување на примената на т.н. декомпресија на платите на државните службеници. Платите и надоместоците во третото тримесечје бележат зголемување од 188 милиони денари или 3,8% во однос со истиот период во 2003 година.

Структура на расходите на Централниот Буџет

Извор: Министерство за финансии

Во делот на трансферите (учество од 38,2% во вкупните расходи на Централниот Буџет), во периодот јануари-септември 2004 година забележано е зголемување од 204 милиони денари, во однос на истиот период во 2003 година или 1,3%. Така, трансферите кон Фондот за пензиско и инвалидско осигурување се за 7,4% или 405 милиони денари повисоки во однос на истиот период лани.

Во периодот јануари-септември 2004 година, за капитални расходи се потрошени 3.118 милиони денари (капиталните трошоци со Ребалансот се предвидени во износ од 5.340 милиони денари), и покрај зголемување на трошоците за капитални расходи во второто и третото тримесечје (2.433 милиони денари), овие расходи имаат извршување од 58,4% или повеќе за 372 милиони денари во споредба со потрошените средства за капитални трошоци во 2003 година.

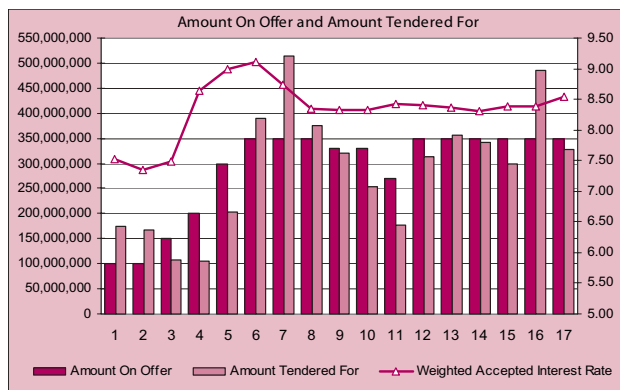
Во периодот јануари- септември 2004 година, иницирано пред се од добрата наплата на јавните приходи, како и поради намаленото трошење на буџетските средства во јули и август, суфицитот на Централниот Буџет изнесува 1.256 милиони денари.

4. МОНЕТАРЕН СЕКТОР

Како резултат на политиката на антиципирање на поекспанзивната буџетска политика (односно повисоката побарувачка за девизи на девизниот пазар), во септември 2004 година Народната банка реагираше со повторно зголемување на каматните стапки на благајничките записи, овојпат за 0,5 процентни поени. Од аспект на ликвидноста, во услови на зголемено кумулирање на средства од страна на државата и повисоко ниво на готовите пари во оптек, благајничките записи делуваа во насока на креирање на ликвидност во банкарскиот систем. На крајот на септември, нивото на благајничките записи изнесуваше 4.897 милиони денари, што претставува намалување од 86 милиони денари во однос на претходниот месец. Притоа, каматната стапка на благајничките записи со рок на доспевање од 7 односно 28 дена изнесуваше 6% и 9% соодветно. Интервенцијата на полето на каматните стапки предизвика минимален пораст и на просечната пондерирана каматна стапка, која во септември изнесуваше 7,66% (7,61% во претходниот месец). Просечната дневна ликвидност на банките оствари месечен пораст од 7,4%.

Вкупните денарски депозити на државата кај НБРМ на месечна основа забележаа пораст од 832 милиони денари, односно дури 17,6%. Со што делуваа во насока на повлекување на ликвидност. Притоа, во септември 2004 година беа одржани две аукции на државни записи, преку кои е реализиран прилив од 678 милиони денари. За одбележување е фактот дека во првата аукција (одржана на 07.09.2004), побарувачката на државните записи беше повисока од понудата, додека кај втората аукција (одржана на 21.09.2004), понудата за трезорските записи го надмина побаруваниот износ. При овие аукции, просечната пондерирана каматна стапка изнесуваше 8,39% и 8,54% соодветно.

На девизниот пазар, Народната банка интервенираше со нето продажба на девизни средства, со што девизните трансакции придонесоа за повлекување на ликвидност од банкарскиот систем.

Извор: Министерство за финансии

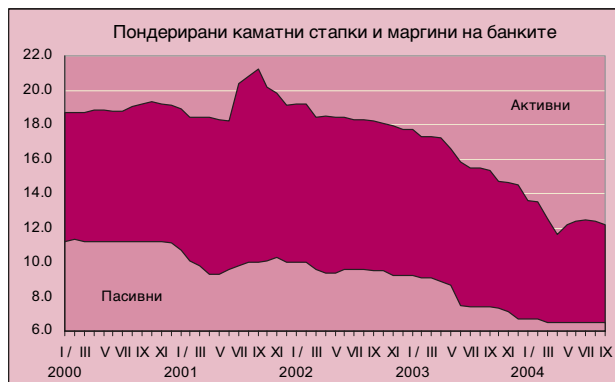
Месечната динамика на монетарните агрегати беше детерминирана од на-малената побарувачка за готовина и зголеменото краткорочно штедење во странска валута. Така, паричната маса M1 на месечна основа е намалена за 1,9%, како резултат на падот на нивото на готови пари во оптек и на депозитните пари. Пошироките монетарни агрегати го задржаа речиси истото ниво од предходниот месец, при што како резултат на намалување на паричната маса M1 и на краткорочното денарско штедење, при пораст на девизното штедење, монетарниот агрегат M2 остана непроменет. Ваквите движења резултираа со задржување на непроменето месечно ниво и на најширокиот монетарен агрегат M4.

Во септември 2004 година, продолжи трендот на зголемување на вкупните депозити на банките, при што вкупните депозити на недржавниот сектор остварија месечен пораст од 0,8% иницирано од порастот на краткорочното штедење во странска валута, како и на долгорочното денарско штедење. Во исто време, идентичен пораст од 0,8% на месечна основа е евидентиран и кај вкупните депозити на населени-

ето. Како резултат на порастот на краткорочните депозити, зголемување од 2% бележат и вкупните депозити на претпријатијата.

Во овој период, економската активност беше поддржана преку натамошниот пораст на вкупните пласмани на банките на недржавниот сектор, кои во септември остварија месечен пораст од 2%. На годишна основа, вкупните пласмани на банките забележаа висок пораст од 23,8%. Притоа, како резултат на порастот и на девизните пласмани (26%) и на денарските пласмани (3,1%), вкупните пласмани кај населението на месечна основа се пови-соки за 3,5%. Годишниот пораст на пласманите на населението изнесува дури 63,9%.

На полето на каматната политика на банките, во септември 2004 година дојде до мало намалување на просечната пондерирана активна каматна стапка за 0,3 процентни поени, при што истата изнесуваше 12,15%. Во исто време, пондерираната просечна каматна стапка на тримесечните денарски депозити остана непроменета (6,52%), што предизвика намалување и на каматната маргина (5,6 процентни поени).

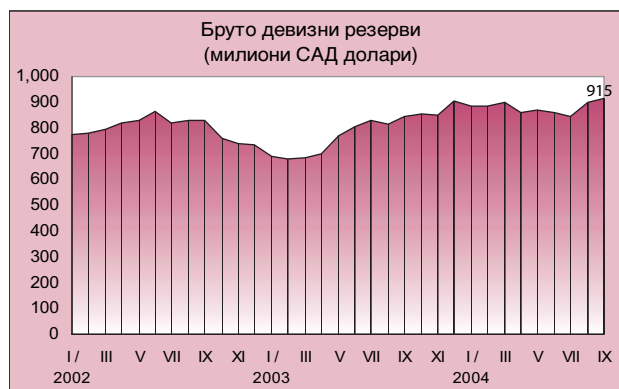

Извор: НБРМ

Во септември 2004 година, вкупниот промет на девизниот пазар изнесуваше 317 милиони САД долари, што претставува пораст од 6% во однос на претходниот месец. На крајот на месецот, на девизниот пазар еврото се раз-

менувахе за 61,44 денари, што укажува на месечна депресијација на денарот во однос на еврото од 0,3%. Спротивно на ова, денарот ап्रेसираше во однос на САД доларот за 2%, и истиот се разменувахе за 49,86 денари за еден долар.

Со состојба 30.09.2004 година, Бруто девизните резерви на Народната банка на Република Македонија изнесуваа 915 милиони САД долари, што претставува зголемување од 13 милиони долари во однос на претходниот месец. Порастот на бруто девизните резерви произлегува од позитивните курсни разлики и приливите по основ на камата.

Извор: НБРМ

5. ПАЗАР НА РАБОТНА СИЛА

5.1. Вработеност

Во периодот јануари-септември 2004 година, вработеноста во Република Македонија бележи позитивен тренд, при што заклучно со 30.09.2004 година вработени се вкупно 80.235 лица², од кои 47.135 се на неопределено време и 33.100 на определено време. Овој број ги вклучува нововработените лица од евиденцијата (40%), заед-

но со лицата надвор од евиденцијата на Заводот за вработување (60%). Втората категорија се однесува на лицата кои претходно не биле пријавени како невработени, како на пример студенти, неактивни лица, како и лица кои го промениле работното место. Според регионалната структура на вработувањата, најголем дел од вработувањата се остварени во Скопје или 33,2%, потоа 9,3% во Битола, околу 7,5% во Охрид итн.

Извор: Агенција за вработување

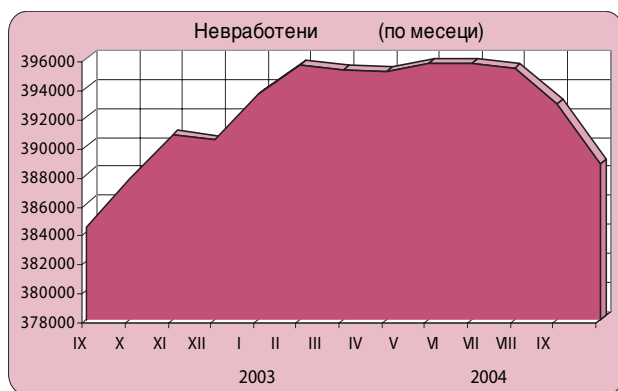
5.2. Невработеност

Со состојба 31.09.2004 година, регистрираната невработеност во Република Македонија изнесувахе 388.782 лица, што претставува намалување од 4.127 лица, односно 1% во однос на претходниот месец. Споредено со почетокот на годината, вкупниот број на невработени бележи намалување од 4.754 лица, односно 1,2%. Притоа, невработеноста е поизразена во градските средини, околу 66% од вкупниот број на невработените, додека во селските средини е околу 34%.

Лицата на возраст од 15-30 години учествуваат со 32,6% во вкупната невработеност, лицата од 30-50 години со 48,1%, додека 19,3% од невработените се на возраст над 50 години.

¹ Според податоците на Агенцијата за вработување на РМ

Образовната структура на невработените е крајно неповолна бидејќи најголем дел од нив (48%) се неквалификувани, 22% се полуквалификувани, квалификувани и високо квалификувани, 24% се со завршено средно стручно образование, и само 6% со вишо и високо образование. Ситуацијата е сложена кај невработените кои долго време чекаат вработување. Најголем број од невработените, или 55,8%, чекаат за работа од една до осум години.

Извор: Агенција за вработување

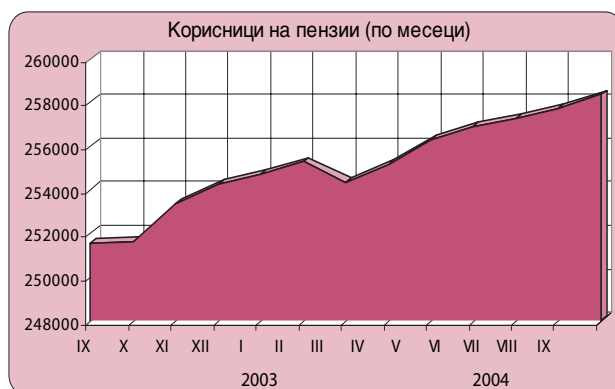
5.3. Корисници на паричен надоместок за невработеност и право на здравствено осигурување

Бројот на корисници на паричен надоместок во септември 2004 година изнесуваше 48.189 лица (12,4% од вкупниот број на невработени), што на месечно ниво претставува намалување од 1,3%, додека на годишно ниво, овој број е повисок за 8%. Бројот на регистрирани невработени лица кои се здравствено осигурани од страна на Заводот во септември изнесуваше 245.438 лица, што претставува пораст од 4,6% на годишно ниво.

5.4. Корисници на пензии и социјална помош

Како корисници на пензии, во септември оваа година се регистрирани 258.360 лица, што е за 672 лица повеќе во однос на претходниот месец. На годишна основа, споредено со септември 2003 година, бројот на пензионери зголемен за 6.771 лица, или 2,3%. Просечната пензија во септември 2004 година изнесуваше 7.434 денари, што значи дека има мал незначителен пад во однос на претходниот месец, додека во однос на септември 2003 година таа реално е зголемена за 1,2%.

Во август 2004 година, на 65.681 регистрирани корисници на социјална помош исплатени се 141,9 милиони денари. Ова значи дека по овој основ, бројот на корисници е зголемен за 655 лица (1%) во однос на претходниот месец. На годишна основа порастот изнесува 4,3%. Бројот на корисници на постојана парична помош е речиси идентичен со претходниот месец (5.132 корисници).

Извор: Фонд на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија

5.5. Просечна нето-плата

Просечната исплатена месечна нето-плата по работник во август 2004 година изнесуваше 12.443 денари, што претставува номинално намалување за 1,6%, односно реално за 2,1% во однос на јули. Притоа, најголем месечен пораст на исплатена нето-плата е регистриран во дејноста "Воздушен сообраќај" (62,1%). Споредено со ис-

тиот месец лани, просечната исплатена месечна нето-плата во август 2004 година номинално е повисока за 4%, а реално за 5,8 %.

Во август 2004 година, 24% од работниците во Република Македонија не примиле плата, што значи дека во однос на претходниот месец, ова стапка е повисока за 0,8 процентни поени.

НАДВОРЕШЕН ДОЛГ НА Р. МАКЕДОНИЈА

Надворешниот долг на Република Македонија на крајот на август 2004 година изнесуваше 1.800 милиони САД долари и во однос на претходниот месец е зголемен за 26 милиони САД долари. Порастот на надворешниот долг во најголем дел се должи на повлекување на поголем износ на средства од порано склучените аранжмани од износот на отплатата на обврските, како од и остварените позитивни курсни разлики, поради падот на вредноста на САД доларот во однос на другите валути.

Структурата на надворешниот долг и понатаму останува непроменета, при што повеќе од половина од долгот отпаѓа на мултилатералните кредитори. Приватните кредитори опфаќаат 33%, додека билатералните 13%. Најголеми поединични кредитори се ИДА со 362 милиони и Лондонскиот клуб со 233 милиони САД долари.

Повлечените средства од странските кредитори по основ на веќе одобрени кредити во август изнесуваа 36 милиони долари. При ова, во рамките на мултилатералата, повлечени се средства по основ на аранжманот со ММФ во износ од 11,6 милиони долари, од ИБРД 10 милиони долари, од ИДА 5 милиони, и од ЕБРД 3 милиони долари.

Во август беа отплатени 13 милиони долари обврски спрема странство (11 милиони главница). Најголем дел од отплатите на обврските беа спрема мултилатералните кредитори (6 милиони), билатерални кредитори (3 милиони), а останатите кон приватни кредитори.

Во текот на август, склучени се нови кредити во износ од 8,8 милиони долари, сите од приватни кредитори.

Надворешен долг на Република Македонија ¹

	31.12. 1997	31.12. 1998	31.12. 1999	31.12. 2000	31.12. 2001	31.12. 2002	31.12. 2003	31.03. 2004	30.06. 2004	31.08. 2004
Официјални кредитори	870	1.004	1.031	1.033	980	1.048	1.193	1.194	1.189	1.203
Мултилатерала	521	684	714	716	688	756	920	943	941	970
IMF	99	114	113	82	71	67	68	64	55	64
IBRD	92	115	117	123	124	145	181	191	193	204
IFC	1	55	57	57	33	18	17	16	15	13
IDA	145	179	222	250	255	295	358	367	363	362
EIB	37	54	68	67	75	102	116	118	120	132
EUROFIMA	25	22	17	17	14	12	8	7	7	7
CEDB	5	5	5	7	6	14	17	17	17	17
EBRD	88	90	72	72	61	32	34	44	51	51
EU	27	48	40	37	44	65	112	110	110	108
IFAD	0	1	2	3	4	5	7	8	9	9
EAR	0	0	0	1	1	0	2	1	1	1
Билатерала	349	320	317	316	292	292	273	251	248	233
Приватни кредитори	261	394	407	405	464	501	577	574	579	597
Лондонски клуб	234	243	250	253	262	254	243	238	238	233
Останати	27	151	157	152	202	247	334	335	341	364
Банки и финансиски институции	16	27	26	32	143	181	213	200	207	222
Претпријатија	11	124	131	120	59	66	121	135	134	142
ВКУПНО	1.131	1.398	1.438	1.438	1.444	1.549	1.770	1.768	1.869	1.800

¹ Долгорочен и среднорочен долг

Вкупен надворешен долг по должници *

(милиони САД долари)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	30.06. 2003	31.12. 2003	30.06. 2004
Вкупен надворешен долг	1.139	1.437	1.490	1.489	1.506	1.611	1.696	1.813	1.813
Јавен сектор	1.007	1.222	1.305	1.330	1.222	1.333	1.383	1.487	1.474
Влада	775	890	975	1.066	1.052	1.141	1.178	1.257	1.247
Влада (обврски на Влада)	767	864	932	1.018	1.010	1.101	1.138	1.215	1.207
Фонд за патишта		18	33	48	42	40	40	41	40
Здравствен фонд	1	1	3	0	0	0	0	0	0
Останати	7	7	7	0	0	0	0	0	0
НБМ	99	114	113	96	71	67	65	68	55
Јавни претпријатија	133	218	217	168	99	125	140	162	171
Приватен сектор	132	215	185	159	284	278	313	325	339
Банки	92	110	93	66	97	110	112	86	64
Претпријатија	40	105	92	93	187	168	201	240	275

* Краткорочен, среднорочен и долгорочен долг

Надворешен долг - по кредитори

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Вкупно (Среднорочен и долгорочен)	1.062	1.123	1.141	1.380	1.438	1.436	1.444	1.549	1.770
Мултилатерални	399	468	490	687	714	715	688	756	926
ИМФ	69	80	103	114	113	82	71	67	68
ИБРД / ИДА	178	206	237	296	339	373	379	441	539
ИФЦ	5	2	0	56	57	57	33	18	20
ЕИБ	82	76	37	54	68	67	75	102	116
ЕБРД	15	69	83	90	72	72	62	32	44
ЕУРОФИМА	40	29	25	23	17	17	14	12	7
Совет на Е.Р.банка	10	6	5	5	5	7	6	14	17
ЕУ				48	41	37		65	110
ИФАД				1	2	3	4	5	8
Билатерални кредитори	412	402	377	289	317	316	292	292	272
Приватни кредитори	251	253	274	404	407	405	464	501	572
Комерцијални банки	229	229	241	243	250	253	262	254	243
Останато	22	24	33	161	157	152	202	247	329
Вкупно (без ММФ)	993	1.043	1.038	1.266	1.325	1.335	1.373	1.482	1702
Краткорочен долг				60	55	52	63	64	42

Извор: Народна банка на Република Македонија

Отплата на долгот по кредитори (јануари-јуни 2004 година)

(во милиони САД долари)	Вкупно	Главница	Камата
Вкупно (главница и камата)	168,1	137,3	30,8
Официјални кредитори	92,8	72,4	20,4
Мултилатерала	48,9	36,0	12,9
IMF	15,2	14,6	0,6
IBRD	12,8	8,3	4,5
IFC	2,5	2,2	0,3
IDA	2,7	0,7	2,0
EIB	6,8	4,4	2,3
EUROFIMA	0,0	0	0
CEDB	0,2	0,0	0,2
EBRD	6,4	5,1	1,3
EU	1,7	0,0	1,7
IFAD	0,0	0,0	0,0
EAR	0,6	0,6	0,0
Билатерала	43,9	36,4	7,5
Репрограм 1995	27,9	22,3	5,6
Нерепрограмиран долг	0,6	0,6	0,0
Репрограм 2000	4,7	4,4	0,3
Новосклучени кредити	10,6	9,1	1,5
Приватни кредитори	75,3	64,9	10,4
Лондонски клуб	15,3	10,5	4,8
Останати	59,9	54,4	5,5
Банки и финансиски институции	48,2	44,9	3,3
Претпријатија	11,7	9,5	2,2

Извор: Народна банка на Република Македонија

Сервисирање на обврски (главница и камата)

(во милиони САД долари)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
По кредитори									
Главница	33	47	53	86	103	111	142	181	181
Мултилатерални	29	29	27	29	43	49	65	82	53
ИМФ	1	1	0	2	17	19	8	9	22
ИБРД / ИДА	19	15	6	6	0	6	4	6	8
ИФЦ	8	3	1	0	3	3	27	20	3
ЕИБ	0	2	8	2	3	3	3	3	6
ЕБРД	0	1	8	14	15	15	19	38	9
ЕУРОФИМА	0	7	2	5	4	1	4	4	5
Совет на Е.Р. банка	0	0	1	1	1	1	1	1	0
ЕУ	0	0	0	0	1	0	0	0	0
ИФАД	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ЕАР						1			
Билатерални кредитори	0	13	18	30	13	14	43	34	43
Париски клуб	0	0	17	26	11	11	29	29	36
Тајван	0	0	0	0	0	0	10	0	0
Останати	0	0	1	4	3	3	5	5	7
Комерцијални кредитори	4	5	9	27	46	48	33	65	85
Лондонски клуб	0	0	0	0	0	0	0	8	10
Останати	4	5	9	27	46	48	33	57	75
Камата	13	32	72	57	53	54	60	51	50
Мултилатерални	12	18	43	0	26	27	27	23	21
ИМФ	2	3	3	3	3	3	2	1	1
ИБРД / ИДА	8	7	6	5	8	9	10	9	9
ИФЦ	1	1	0	0	5	5	4	2	1
ЕИБ	0	4	28	3	4	3	4	4	5
ЕБРД	0	2	4	5	4	5	5	4	2
ЕУРОФИМА	0	1	1	1	1	1	1	1	1
Совет на Е.Р. банка	0	0	0	0	0	0	0	0	1
ЕУ	0	0	0	2	1	1	2	2	2
ИФАД	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ЕАР									
Билатерални кредитори	0	13	28	21	9	9	17	13	13
Париски клуб	0	0	27	20	8	7	15	11	11
Тајван	0	0	0	0	0	1	1	1	0
Останати	0	0	1	1	1	1	1	1	2
Комерцијални кредитори	1	1	1	16	18	18	15	15	16
Лондонски клуб	0	0	0	10	9	9	10	10	6
Останати	1	1	1	6	9	9	5	5	10
Вкупно (главница и камата)	47	79	125	143	155	165	202	232	231
По должници									
Главница	0	47	53	86	103	111	142	181	
Влада		8	8	19	18	17	50	50	
Посебни фондови		0	0	0	0	4	5	5	
Останати		40	45	68	85	90	87	126	
Камата	0	32	72	57	52	53	60	51	
Влада		15	30	37	26	27	39	35	
Посебни фондови		0	0	0	0	4	4	3	
Останати		17	42	20	26	22	17	12	
Вкупно (главница и камата)	0	79	125	143	155	164	202	232	

Извор: Народна банка на Република Македонија

ПРИХОДИ И РАСХОДИ НА ЦЕНТРАЛНИОТ БУЏЕТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

	2001	2002	Q1	Q2	Q3	Q4	Вкупно 2003
ВКУПНИ ПРИХОДИ	52.829	58.160	12.789	13.690	13.563	13.840	53.881
Даночни приходи	47.716	54.389	11.879	12.363	12.152	12.770	49.163
Персонален данок на доход	7.248	7.513	1.678	1.881	1.835	2.108	7.502
Данок на добивка	3.006	2.624	1.187	639	778	667	3.271
ДДВ	17.132	20.521	4.869	5.546	5.077	5.683	21.175
Акцизи	10.830	10.715	2.331	2.587	2.961	2.685	10.564
Увозни давачки	6.111	6.336	1.655	1.587	1.395	1.503	6.140
Други даноци	275	340	130	122	103	121	476
Данок на финансиски трансакции	3.111	6.336	28	0	1	1	31
Комунални даноци	3	4	1	1	1	1	4
Неданочни приходи	4.349	3.170	773	1.167	1.280	820	4.040
Профит од јавни финансиски институции	1.847	1.057	135	597	866	209	1.807
Административни даноци и такси	1.061	1.092	311	342	318	398	1.369
Други административни такси	486	205	42	208	53	67	370
Други неданочни приходи	32	35	285	20	44	146	495
Капитални приходи	349	601	137	160	123	135	555
Странски донации	415	0	0	0	0	0	0
ВКУПНИ РАСХОДИ	65.575	65.503	12.454	13.843	13.950	16.185	56.432
Тековни трошоци	44.017	51.591	11.744	12.817	12.531	13.892	50.984
Плати и надоместоци	16.407	18.338	4.953	5.058	4.909	5.314	20.234
Стоки и услуги	6.358	8.715	1.328	1.771	1.497	2.318	6.914
Трансфери	16.950	20.576	4.440	5.359	5.524	5.782	21.105
Фонд за ПИОМ	5.215	6.538	1.665	1.766	2.065	1.809	7.305
Завод за вработување	3.548	4.111	1.020	1.083	1.096	1.161	4.360
Други трансфери	2.349	3.404	413	907	948	996	3.264
Трошоци за бегалци	582	391	84	72	51	53	259
Структурни реформи	239	1.387	386	294	348	631	1.659
Реформа на јавната администрација	944	442	93	129	105	202	528
Каматни плаќања	4.212	3.401	774	629	562	478	2.443
Камати по домашен долг	1.066	1.179	127	385	86	352	950
Камати по надворешен долг	3.146	2.222	647	244	476	126	1.493
Гаранции	90	561	249	0	39	0	288
Капитални трошоци	7.723	8.636	450	924	1.372	2.291	5.037
Инвестиции во постојани средства	3.589	2.718	250	288	388	811	1.737
Капитални трансфери	2.211	2.476	151	596	817	1.232	2.796
Резерви	546	418	0	0	0	0	0
Меѓународни финансиски институции	35	22	0	15	0	3	18
Телеком проекти	1.342	3.002	49	25	167	245	486
Трошоци поврзани со кризата	13.835	5.276	260	102	48	2	412
БУЏЕТСКИ ДЕФИЦИТ / СУФИЦИТ	-12.746	-7.343	335	-153	-387	-2.345	-2.551
ФИНАНСИРАЊЕ	12.746	7.343	-335	153	387	2.345	2.551
Прилив	19.272	13.430	1.333	2.928	2.001	4.322	10.585
Приходи од приватизација	10.837	5.177	409	1.344	2.014	906	4.673
Странски донации	0	2.641	668	850	0	1.042	2.560
Капитализација	604	0	0	0	0	0	0
Странски заеми	763	1.548	0	1.506	1.163	1.104	3.773
Депозити	5.399	4.029	256	-772	-1.176	1.270	-422
BIS	1.169	0	0	0	0	0	0
Одлив	6.526	6.087	1.668	2.775	1.614	1.977	8.034
Отплата на главница	3.550	6.087	1.668	2.775	1.614	1.977	8.034
Надворешен долг	3.543	3.602	1.533	373	1.482	294	3.682
Домашен долг	7	2.485	135	2.402	132	1.683	4.352
Обврзници	2.976	0	0	0	0	0	0

I	II	III	Q1	IV	V	VI	Q2	VII	VIII	Вкупно 2004
4.506	4.058	5.538	14.120	4.775	4.706	4.409	13.890	4.728	4.423	37.143
4.118	3.869	4.569	12.556	4.527	4.468	3.985	12.980	4.355	4.204	34.095
505	576	657	1.738	715	581	627	1.923	714	572	4.947
140	300	518	958	178	153	175	506	195	175	1.834
2.161	1.926	2.016	6.103	2.401	2.231	1.847	6.479	2.004	1.892	16.478
885	634	830	2.349	718	923	818	2.458	926	1.104	6.837
349	380	499	1.228	477	541	478	1.496	479	422	3.625
78	53	49	180	35	39	40	114	36	38	368
0	0	0	0	3	0	0	3	0	0	3
0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1
331	147	893	1.371	164	202	385	751	317	174	2.613
68	0	725	793	26	49	219	294	82	48	1.217
98	123	137	358	109	131	135	375	116	95	944
20	20	24	64	21	19	29	69	22	17	172
145	4	7	156	8	3	2	13	97	14	280
57	42	76	175	84	36	38	158	45	45	423
0	0	0	0	0	0	0	0	11	0	11
4.149	4.210	4.741	13.100	4.895	4.583	4.775	14.253	4.948	3.851	36.152
4.041	4.063	4.311	12.415	4.405	4.258	4.311	12.975	4.438	3.594	33.422
1.719	1.655	1.761	5.135	1.759	1.757	1.833	5.349	1.771	1.556	13.811
470	651	676	1.797	626	561	527	1.714	529	306	4.346
1.549	1.635	1.740	4.924	1.759	1.875	1.792	5.432	1.787	1.637	13.780
669	670	671	2.010	659	647	658	1.964	637	639	5.250
433	446	421	1.300	479	424	500	1.403	455	455	3.613
42	180	144	366	191	315	197	702	274	121	1.463
14	17	13	44	15	14	15	43	14	15	116
44	62	91	197	56	128	64	248	59	57	561
36	37	35	108	38	35	36	109	38	42	297
303	94	134	531	254	65	160	479	350	67	1.427
12	12	57	81	222	57	99	378	26	24	509
291	82	77	450	32	8	61	101	325	43	919
0	28	0	28	1	0	0	1	1	28	58
108	147	430	685	490	325	464	1.279	510	257	2.731
96	140	77	313	122	165	158	445	172	81	1.011
11	6	347	364	354	149	191	694	326	172	1.556
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	0	3	7	10	0	0	10
1	1	6	8	14	8	108	130	12	4	154
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
357	-152	797	1.002	-120	122	-366	-364	-220	572	990
-357	152	-797	-1.002	120	-122	366	364	220	-572	-990
316	460	-371	414	1.740	151	810	2.701	1.225	-531	3.809
68	0	20	88	0	0	0	0	69	0	157
490	0	0	490	0	0	0	0	0	0	490
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1.020	0	0	1.020	1	0	0	1	0	507	1.528
-1.360	264	-612	-1.708	1.153	-302	612	1.463	1.190	-1.003	-58
98	205	221	524	586	453	199	1.238	-34	-34	1.694
673	317	426	1.416	1.620	273	444	2.337	1.005	41	4.799
673	317	426	1.416	1.620	273	444	2.337	1.005	41	4.799
669	317	294	1.280	0	0	103	103	1.005	41	2.429
4	0	132	136	1.620	273	341	2.234	0	0	2.370
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Буџет - Централна државна власт

	2000 Завршна сметка	2001 Завршна сметка	2002 Завршна сметка	2003 Ребаланс	2004 Ребаланс
ВКУПНИ ПРИХОДИ	65.713.522.924	69.688.034.455	71.981.222.938	67.490.170.000	65.708.297.000
ИЗВОРНИ ПРИХОДИ	56.760.081.090	50.447.329.542	58.896.097.958	56.179.000.000	55.591.660.000
ДАНОЧНИ ПРИХОДИ	51.120.246.193	47.715.732.355	54.389.136.894	50.932.000.000	51.616.660.000
Данок од доход, од добивка и од капитални добивки	13.585.772.246	10.254.737.418	10.137.596.496	10.897.000.000	10.821.000.000
Персонален данок од доход	10.792.594.721	7.248.441.986	7.513.310.320	7.713.000.000	7.806.000.000
Данок од добивка	2.793.156.390	3.006.295.432	2.624.286.176	3.184.000.000	3.015.000.000
Други даноци од добивка и од капитални добивки	21.135	0	0	0	0
Домашни даноци на стоки и услуги	29.733.381.841	27.961.320.393	31.235.879.140	33.089.000.000	34.914.660.000
Данок на промет и ДДВ (од 1.4.2000)	17.452.340.371	17.131.342.296	20.521.036.109	22.792.000.000	24.383.000.000
Акцизи	12.281.041.470	10.829.978.097	10.714.843.031	10.297.000.000	10.531.660.000
Данок од меѓународна трговија и трансакции (царини и давачки)	7.733.381.467	6.110.877.520	6.336.011.440	6.596.000.000	5.301.000.000
Увозни давачки	6.040.495.875	4.819.861.730	5.230.636.743	5.445.268.000	4.168.374.000
Други увозни давачки и такси	1.692.885.592	1.291.015.790	1.105.374.697	1.150.732.000	1.132.626.000
Други даноци	62.644.972	168.830	0	4.000.000	0
Даноци од специфични услуги	5.065.667	2.619.857	3.359.937	3.000.000	3.440.000
Такси за користење или дозволи за вршење на дејност	-	274.734.772	340.562.742	343.000.000	576.560.000
Данок на финансиски трансакции	-	3.111.273.565	6.335.727.139	-	-
НЕДАНОЧНИ ПРИХОДИ	5.639.834.897	2.731.597.187	4.506.961.064	5.247.000.000	3.975.000.000
Претприемачки приход и приход од имот	1.133.367.383	1.151.786.583	931.379.088	3.108.000.000	1.813.000.000
Такси и надоместоци	1.215.770.217	1.061.498.244	1.091.976.541	1.220.000.000	1.360.000.000
Други Владини услуги	324.812.933	486.087.458	205.764.069	520.000.000	280.000.000
Други неданочни приходи	349.306.600	32.224.902	2.277.841.366	399.000.000	522.000.000
КАПИТАЛНИ ПРИХОДИ	2.616.577.764	10.660.015.021	7.193.569.639	3.596.000.000	3.940.438.000
Продажба на капитални средства	2.616.577.764	9.714.039.661	6.244.440.021	3.496.000.000	3.552.773.000
Продажба на земјиште и нематеријални вложувања	-	945.975.360	949.129.619	100.000.000	387.665.000
ТРАНСФЕРИ И ДОНАЦИИ	4.155.269.452	6.484.077.606	3.808.557.430	3.760.170.000	1.044.383.000
Трансфери од други нивоа на власт	716.822.828	5.407.618.545	1.167.411.039	708.170.000	2.335.000
Донации од странство	3.438.446.624	1.076.459.061	2.641.146.391	3.052.000.000	1.042.048.000
ДОМАШНО ЗАДОЛЖУВАЊЕ	0	1.333.471.478	480.521.896	0	2.000.000.000
ЗАДОЛЖУВАЊЕ ВО СТРАНСТВО	2.181.594.618	763.140.808	1.584.121.754	3.800.000.000	3.131.816.000
ПРИХОДИ ОД ОТПЛАТА НА ЗАЕМИ	-	-	18.354.261	155.000.000	0
ВКУПНИ РАСХОДИ	57.689.326.704	68.520.623.429	71.700.272.895	67.490.170.000	65.708.297.000
ТЕКОВНИ ТРОШОЦИ	46.985.485.342	57.496.087.268	56.314.747.304	52.946.575.000	53.013.066.000
Плати, наемнини и надоместоци	16.285.267.541	16.407.589.066	18.337.661.335	20.742.000.000	21.279.049.000
Стоки и останати услуги	6.293.788.729	19.985.061.676	13.991.420.289	7.708.157.000	7.344.275.000
Тековни трансфери	22.790.409.470	17.494.812.744	20.586.832.339	21.732.342.000	22.209.422.000
Каматни плаќања	1.616.019.602	3.608.623.782	3.398.833.341	2.764.076.000	2.180.320.000
КАПИТАЛНИ ТРОШОЦИ	5.186.477.309	7.140.072.243	8.366.132.516	5.629.770.000	5.340.407.000
Купување на капитални средства	3.230.738.464	5.117.069.331	5.418.620.859	3.184.221.000	2.662.557.000
Капитални трансфери	1.955.738.845	2.023.002.912	2.947.511.657	2.445.549.000	2.677.850.000
ДАВАЊЕ НА ЗАЕМИ, УЧЕСТВО ВО ДЕЛ ОД ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ И ОТПЛАТА НА ГЛАВНИНА	5.517.364.053	3.884.463.918	7.019.393.075	8.913.825.000	7.354.824.000
Давање на заеми и учество во дел од хартиите од вредност	3.956.462.261	334.943.165	931.369.212	623.060.000	148.000.000
Амортизација (отплата на главнина)	1.560.901.792	3.549.520.753	6.088.023.863	8.290.765.000	7.206.824.000

ФУНКЦИОНАЛНА КЛАСИФИКАЦИЈА НА РАСХОДИТЕ НА ЦЕНТРАЛНИОТ БУЏЕТ НА Р. МАКЕДОНИЈА

		Завршна сметка 2000	Завршна сметка 2001	Завршна сметка 2002	Буџет 2003	Буџет 2004	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
		во милиони денари					структура					% од БДП				
ВКУПНО		57.689	68.521	71.700	67.490	66.666	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	24,4	29,3	29,4	26,9	24,8
1	Општи јавни услуги	12.985	7.767	15.434	8.735	8.057	22,5	11,3	21,5	12,9	12,1	5,5	3,3	6,3	3,5	3,2
2	Работи во врска со одбраната и услуги	4.613	14.351	5.491	5.897	6.056	8,0	20,9	7,7	8,7	9,1	2,0	6,1	2,3	2,3	2,4
3	Јавен ред и безбедност	5.741	10.222	6.912	7.528	7.687	10,0	14,9	9,6	11,2	11,5	2,4	4,4	2,8	3,0	3,1
4	Образование и услуги	8.055	7.767	8.909	9.043	8.956	14,0	11,3	12,4	13,4	13,4	3,4	3,3	3,7	3,6	3,6
5	Здравствени услуги	314	338	365	334	379	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
6	Социјална заштита и социјална сигурност	14.410	14.295	16.628	17.005	17.630	25,0	20,9	23,2	25,2	26,4	6,1	6,1	6,8	6,8	7,0
7	Домување и одржување на урбаната средина	303	301	709	430	426	0,5	0,4	1,0	0,6	0,6	0,1	0,1	0,3	0,2	0,2
8	Рекреативни и културни активности и услуги	1.346	1.320	1.506	1.432	1.475	2,3	1,9	2,1	2,1	2,2	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
9	Активности со гориво и енергија	5	5	5	10	10	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
10	Земјоделство, регулатива и операции	743	826	938	902	1.539	1,3	1,2	1,3	1,3	2,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,6
11	Рударство, индустрија и градежништво	264	65	37	41	63	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
12	Транспорт и комуникации, активности и услуги	2.297	2.152	2.082	2.322	2.316	4,0	3,1	2,9	3,4	3,5	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9
13	Други различни услуги	2.843	1.408	2.440	2.505	1.919	4,9	2,1	3,4	3,7	2,9	1,2	0,6	1,0	1,0	0,8
14	Мулти функционални трошоци	593	578	758	354	400	1,0	0,8	1,1	0,5	0,6	0,3	0,2	0,3	0,1	0,2
15	Поддршка на стратешки приоритети	-	-	-	-	348	-	-	-	-	0,5	-	-	-	-	0,1
Трансакциите во врска со јавниот долг кои не се класифицираат по функции		3.177	7.127	9.487	10.952	9.407	5,5	10,4	13,2	16,2	14,1	1,3	3,0	3,9	4,4	3,7

ПЛАТЕН БИЛАНС НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

(годишни податоци)¹

(Во милиони УСД)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	I-VIII 2004
ТЕКОВНИ ТРАНСАКЦИИ	-82,54	-262,94	-298,91	-339,85	-286,14	-269,29	-32,46	-75,28	-235,43	-357,81	-152,28	-280,94
Стоки, нето	42,82	-184,92	-222,78	-314,67	-386,13	-515,09	-495,81	-690,41	-523,23	-804,34	-851,48	-712,63
Извоз, ф.о.б.	1.055,30	1.086,35	1.204,05	1.147,44	1.236,81	1.291,52	1.189,98	1.320,73	1.153,33	1.112,15	1.359,04	1025,28
Увоз, ф.о.б. ²	-1.012,48	-1.271,27	-1.426,83	-1.462,11	-1.622,94	-1.806,61	-1.685,79	-2.011,14	-1.676,56	-1.916,49	-2.210,52	-1737,91
Услуги, нето	-154,47	-155,12	-200,51	-156,16	-137,74	-59,60	41,83	47,05	-15,79	-24,65	-2,56	-44,37
Доход, нето	-56,69	-46,60	-39,57	-51,35	-54,90	-44,82	-42,15	-45,44	-39,46	-31,38	-32,00	-39,99
од кој: камата, нето	-56,69	-46,60	-39,73	-56,42	-54,88	-44,34	-41,41	-39,15	-33,59	-20,24	-31,56	-18,04
Тековни трансфери, нето	85,80	123,70	163,95	182,34	292,63	350,21	463,66	613,53	343,06	498,45	607,87	516,05
Официјални	28,00	44,00	27,01	51,58	7,46	37,39	72,69	132,30	48,65	100,50	103,36	33,30
Приватни	57,80	79,70	136,94	130,76	285,17	312,82	390,97	481,23	294,41	397,95	504,51	482,75
КАПИТАЛНА И ФИНАНСИСКА СМЕТКА	-12,85	162,37	280,65	318,23	327,15	281,84	-128,46	11,28	178,23	386,31	212,62	267,95
Капитална сметка, нето	0,00	30,04	1,70	0,00	0,00	-1,79	0,00	0,31	1,30	8,25	-6,69	-4,92
Капитални трансфери, нето	0,00	30,04	1,70	0,00	0,00	0,00	0,00	0,31	3,64	9,81	-6,60	-4,92
Официјални	0,00	30,04	1,70	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,64	9,93	0,00	0,00
Други	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,31	0,00	-0,11	-6,60	-4,92
Стекнување/располагање со, нефинансиски средства	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-1,79	0,00	0,00	-2,34	-1,56	-0,09	0,00
Финансиска сметка, нето	-12,85	132,33	278,95	318,23	327,15	283,63	-128,46	10,97	176,93	378,06	219,31	272,87
Директни инвестиции, нето	0,00	24,02	9,51	11,23	15,74	117,72	31,80	176,23	442,32	77,72	94,26	99,39
Портфолио инвестиции, нето	0,00	0,00	2,68	0,31	2,08	7,79	0,14	-0,09	0,36	0,35	3,39	6,20
Други инвестиции, нето	43,98	150,22	367,35	300,78	341,14	226,66	-32,01	85,05	-183,27	169,42	170,81	183,74
Трговски кредити, нето	-82,02	97,97	144,58	76,94	267,44	45,39	7,13	146,54	-125,08	114,05	85,29	155,21
Заеми, нето	-91,00	-96,83	29,31	41,51	75,39	219,87	54,83	13,51	-107,31	-26,28	22,46	7,83
Валуту и депозити, нето	81,00	38,09	86,66	113,77	-9,81	-40,62	-135,01	-122,53	27,09	53,18	41,72	-2,18
од кои: монетарна власт, нето	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-21,20	-0,19	-77,08	68,79	17,77	23,60
комерцијални банки, нето	-17,00	-69,64	23,43	61,37	-29,14	-28,77	-51,28	-93,26	-272,39	120,66	-15,73	-60,70
население, нето	98,00	107,73	63,23	52,40	19,33	-11,85	-62,52	-29,08	376,56	-136,27	39,68	34,92
Други, нето	136,00	110,99	106,81	68,56	8,12	2,03	41,04	47,53	22,03	28,48	21,34	22,88
Бруто официјални резерви ("-" значи зголемување) ³	-56,83	-41,91	-100,59	5,91	-31,81	-68,54	-128,39	-250,22	-82,48	130,57	-49,15	-16,46
ГРЕШКИ И ПРОПУСТИ	95,39	100,58	18,26	21,62	-41,02	-12,55	160,92	64,00	57,19	-24,39	65,54	12,99

¹ Ревидирана временска серија - претходни податоци

² Увозот е прикажан на ф.о.б. паритет согласно В издание на прирачникот за платен биланс од ММФ. Пресметката на ц.и.ф. - ф.о.б. факторот како процент од увозот ц.и.ф. по години изнесува: 1993-20%, 1994-20%, 1995-20%, 1996-14%, 1997-10%, 1998-5.02%, 1999-4.86%, 2000-3.90%, 2001-4.20%, 2002-3.80%, 2003-3.80% и 2004-3.80%.

³ Без монетарно злато и курсни разлики; Добиените средства од сукцесијата на поранешна СФРЈ во Мај 2003 година не се платно билансна трансакција, поради што истите се вклучени само во состојбите на девизните резерви, а не и во промените

Фонд за пензиско и инвалидско осигурување

Во периодот јануари-август 2004 година, Фондот за пензиско и инвалидско осигурување оствари **приходи** во износ од 18.791 милион денари, што претставува пораст од 4,1% во однос на истиот период од минатата година. Најголем дел од приходите, односно 58,9% претставуваат приходи по основ на придонеси од плати, каде е остварен пораст од 5.6%. Приходите од Буџетот на Републиката учествуваат со 29.5% од вкупните приходи и се зголемени за 8.4% во однос на истиот период лани, додека пак приходите од Заводот за вработување за осигурување на невработените лица корисници на паричен надоместок се зголемени за 16.8% и нивното учество во вкупните приходи изнесува 6.2%.

Расходите на Фондот во периодот јануари-август 2004 година изнесуваат

19.068 милиони денари и се зголемени за 6.5% во однос на истиот период лани. За исплата на пензии на корисниците се потрошени 87.2% од вкупните расходи, што е повисоко ниво од истиот период во 2003 година за 6.1%. Притоа, 90.7% од пензиите се исплатени за редовни пензии, 4.2% за ретроактивна исплата на 8%, потоа воени пензии, земјоделски пензии и за предвременно пензионирани лица. Расходите за придонес за здравствена заштита учествува со 11% во вкупните расходи на Фондот за пензиско и инвалидско осигурување.

Дефицитот на Фондот за Пензиско и инвалидско осигурување во периодот јануари-август 2004 година достигна износ од 277 милиони денари.

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1998 Извршено	1999 Извршено	2000 Извршено	2001 Извршено	2002 Извршено	2003 Извршено	2004 Јан.-Август
ПРИХОДИ	20.717	21.229	22.883	24.289	25.811	28.191	18.791
Придонес од плати	13.373	14.316	15.722	15.671	15.784	16.882	11.068
Придонес од доходот	239	311	311	331	283	307	247
Приходи од Буџетот на Републиката	3.618	3.266	4.174	5.744	6.961	7.741	5.534
Приходи од приватен сектор	400	439	404	377	409	394	262
Приходи од индивидуални земјоделци	74	65	58	41	61	71	20
Приходи од акцизи	691	632	804	716	688	677	442
Придонес од Заводот за вработување за невработени лица	961	868	1.101	1.126	1.404	1.536	1.169
Други приходи	122	45	74	73	29	65	35
Приходи од дивиденди и од продажба на хартии од вредност	619	245	68	209	192	42	14
Приходи по основ на нови вработувања	419	841	167	0	0	0	0
Пренесени приходи од претходна година	201	201	0	0	0	476	0
РАСХОДИ	20.521	20.669	22.940	24.697	25.889	27.740	19.068
Пензии	17.730	17.756	19.774	21.278	22.255	24.008	16.632
Редовни пензии	16.912	16.977	18.948	19.041	19.982	21.667	15.084
Воени пензии	464	458	505	514	518	499	340
Земјоделски пензии	354	321	321	297	262	234	147
Ретроактивна исплата на 8%	0	0	0	1.167	1.136	1.131	698
Предвременно пензионирање според Законот од 2000 година	0	0	0	112	103	121	60
Предвременно пензионирање според Законот од 2001 година	0	0	0	148	254	262	192
Надоместок за телесно оштетување	63	69	72	72	83	80	55
Надоместоци од инвалидско осигурување	98	95	94	91	76	98	63
Вработување и интернатско сместување на деца инвалиди	15	13	12	7	9	6	4
Придонес за здравствена заштита	2.321	2.450	2.672	2.805	2.934	3.184	2.102
Надоместок на стручната служба	133	132	141	153	165	172	100
Други расходи	161	154	175	254	222	192	108
Капитални средства	-	-	-	37	145	0	4
РАЗЛИКА							
Дефицит / Суфицит	196	560	-57	-408	-78	451	-277

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

Фонд за здравствено осигурување

Приходите на Фондот за здравствено осигурување во периодот јануари-август 2004 година изнесуваа 9.550 милиони денари, што претставува пораст од 3.7% во однос на истиот период од претходната година. Анализирано според структурата на приходите, најголемо учество (58.9%) имаат придонесите за здравствено осигурување, каде е остварен пораст од 4.6%. Придонесите од Пензискиот Фонд учествуваат со 22% од вкупните приходи и се зголемени за 10.5% во однос на истиот период од минатата година, додека придонесите кои ги плаќа Заводот за вработување за невработените лица учествуваат со 13.8% во приходите, и истите се зголемени се за 8.4%. Голем пораст од 418 милиони денари е остварен во делот на други приходи, пред се поради вклучување на нови категории на приходи, односно транс-

фери со Одлука и приходи од кофинансирање.

Во исто време, **расходите** на Фондот во периодот јануари-август 2004 година изнесуваат 9.663 милиони денари, односно се зголемија за 8% во однос на истиот период од минатата година. Најголемо учество во расходите имаат амбулантните трошоци (40.2%), кои бележат раст од 22.9%, како и трошоците за болничко лекување (34.4%), кои во однос на претходната година бележат зголемување од 4.4%. Во исто време, трошоците за лекови се повисоки за 16.6% во однос на 2003 г., и учествуваат со 13.5% во расходите на Фондот.

Во периодот јануари-август 2004 година, Фондот за здравствено осигурување реализираше **дефицит** од 113 милиони денари.

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1998 Извршено	1999 Извршено	2000 Извршено	2001 Извршено	2002 Извршено	2003 Извршено	2004 Јан.-Авг.
ПРИХОДИ	11.087	12.068	12.790	12.295	13.656	14.698	9.550
Придонеси	6.736	7.363	7.745	7.528	7.823	8.418	5.628
Придонеси од Пензискиот Фонд	2.309	2.417	2.649	2.616	3.075	3.184	2.102
Придонеси од Заводот за вработување	1.037	1.350	1.941	1.554	1.763	1.849	1.321
Придонеси од Министерството за труд	45	0	0	48	54	64	37
Други приходи	851	938	455	70	734	1.064	458
Приходи по договори за сини картони	109	0	0	0	0	0	0
Средства од Буџетот на РМ за задолжително здравствено осигурување	-	-	-	166	111	29	3
Пренесен вишок од претходната година	0	0	0	313	96	91	1
РАСХОДИ	13.689	11.692	12.463	12.205	13.611	14.678	9.663
Амбулантни трошоци	5.303	2.491	2.486	2.505	4.430	5.132	3.880
Болничко лекување	4.702	5.482	5.737	5.919	4.929	5.038	3.322
Трошоци по програми	214	125	105	306	123	21	0
Лекови	1.214	1.249	1.681	1.555	1.305	1.868	1.305
Забна заштита	638	667	687	522	521	630	0
Ортопедски трошоци	208	154	143	111	134	150	190
Лекување во странство	290	161	70	90	144	221	84
Друг вид лекување (надоместоци)	719	801	694	769	832	968	664
Администрација	326	288	250	268	360	309	162
Опрема и одржување	36	39	90	44	656	219	20
Други трошоци	41	234	200	48	23	32	19
Кредити и камати	0	0	321	71	154	90	17
РАЗЛИКА							
Дефицит/суфицит	-2.602	376	326	90	45	21	-113

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

Завод за вработување

Во периодот јануари-август 2004 година, Заводот за вработување (ЗВР) оствари вкупни **приходи** од 4.995 милиони денари. Во овој период, приходите на ЗВР се зголемени за 23.2% во однос на истиот период од минатата година. Од овие приходи, само 16.3% се средства обезбедени преку придонесот за вработување, кој треба да биде основен финансиер на активностите и функционирањето на ЗВР. Од друга страна пак, 83,2% од приходите се дотации од Буџетот на РМ. Во самата структура на дотациите од Буџетот, 71.9% се по основ на покривање на дефицитот на Заводот, 17.6% се наменети за исплата на паричен надомест на вработените од претпријатијата загубари и останатиот дел е за реформа на државната администрација. Во периодот јануари-август 2004 година, приходите од придонеси се зголемени за 4.1% во однос на минатата година, а дотациите од Буџетот, во истиот период, се зголемени за 27.6%.

Расходите на ЗВР во периодот јануари-август 2004 година изнесуваа 4.942 милиони денари, што е 23.1% повисоко ниво во однос на истиот период лани. Притоа, 37.3% од расходите се наменети за исплата на паричен надоместок на невработените лица, 26.7% се трошоци за здравствено осигурување за невработените и 23.8% за пензиско и инвалидско осигурување. Трошоците за активните мерки (за вработување на инвалидни лица, за поттикнување на вработеноста и надоместок за преквалификација) учествуваат со 9.2% во вкупните расходи на ЗВР. На расходите за стручна служба опаѓаат 3% од вкупните расходи, а во однос на истиот период минатата година овие расходи се зголемени за 8.1%.

Во периодот јануари-август 2004 година, Заводот за вработување оствари **суфицит** од 53 милиони денари.

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004 Јан.-Авг.
ПРИХОДИ	4.260	4.129	5.119	4.827	5.918	6.241	4.995
Приходи од придонеси	990	1.058	1.121	1.136	1.180	1.224	818
Придонес од плати	969	1.037	1.098	1.113	1.178	1.223	722
Придонес од работни луѓе кои самостојно вршат дејност	22	21	22	23	2	0	15
Придонес што го уплатуваат работниците на привремена работа во странство	0	0	0	0	0	1	2
Придонес од претходната година	0	0	0	0	0	0	79
Дотации од Буџетот на Републиката	3.261	3.066	3.990	3.677	4.726	5.002	4.158
За покривање на дефицитот на Републичкиот завод за вработување	2.737	2.575	3.470	3.170	3.742	3.958	2.991
За исплата на паричен надомест на вработените од претпријатијата кои во своето работење искажуваат загуба (загубари)	524	490	516	481	944	980	732
Реформа на јавната администрација	-	-	-	26	19	3	46
По други основи	0	0	3	26	21	61	389
Други приходи	9	6	8	13	12	16	19
РАСХОДИ	4.264	4.135	5.110	4.749	5.868	6.214	4.942
Расходи за функцијата	4.084	3.970	4.913	4.571	5.658	6.005	4.795
Средства за обезбедување паричен надоместок на невработени лица	2.073	1.755	1.875	1.879	2.273	2.377	1.842
Придонеси за здравствено осигурување	1.039	1.347	1.936	1.555	1.763	1.849	1.322
Придонеси за пензиско и инвалидско осигурување	972	868	1.102	1.138	1.453	1.557	1.176
Средства за вработување на инвалидни лица	-	-	-	-	128	121	51
Исплата според Закон за поттикнување на вработеноста	-	-	-	-	-	61	388
Надоместок за преквалификација	-	-	-	-	41	40	16
Расходи за стручната служба	180	165	198	178	210	209	147
Основни плати и наемнини	99	105	118	116	124	134	88
Надоместоци	14	17	19	18	22	20	13
Стоки и останати услуги	43	34	54	43	42	51	43
Тековни трансфери	0	0	0	0	0	0	0
Каматни плаќања	0	0	1	0	0	0	0
Капитални трошоци	24	8	6	2	22	4	3
РАЗЛИКА							
Дефицит / Суфицит	-4	-6	9	78	50	27	53

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

Фонд за магистрални и регионални патишта

Во периодот јануари-август 2004 година, Фондот за магистрални и регионални патишта наплати **приходи** во износ од 2.271 милион денари, што претставува 31.6% повисок износ во споредба со истиот период лани. Најголемо учество во вкупните приходи имаат приходите од Буџетот (51.1%), кои бележат пораст од 132.5% во однос на истиот период од 2003 година. По основ на годишен надоместок за патни моторни возила, наплатени се 569 милиони денари или 25.1% од вкупните приходи, додека 21.4% од вкупните приходи се наплатени од надоместокот за употреба на автопат, каде е остварен пораст од 3.8%.

Расходите на Фондот за патишта во периодот јануари-август 2004 година изнесуваат 2.427 милиони денари. Најголем дел од трошоците (46.5%) се направени во делот на инвестициите. За одржување на патишта потрошени се 701 милион денари или 28.9% од вкупните расходи. Средствата за локални патишта учествуваат со 14.7% во вкупните расходи. Расходите за студии, проектирање, надзор, провизии и материјални трошоци имаат учество од 4% во вкупните расходи.

Во периодот јануари-август од 2004 година, Фондот за патишта оствари **дефицит** од 156 милиони денари.

(во милиони денари)

Вид на приходите / расходите	1998 Извршено	1999 Извршено	2000 Извршено	2001 Извршено	2002 Извршено	2003 Извршено	2004 Јан.-Авг.
ПРИХОДИ	2.660	3.793	3.506	4.012	3.434	3.668	2.271
Приходи од Буџет	668	924	1.590	1.655	1.305	1.603	1.160
Надоместок за употреба на патишта што ги користат странските моторни возила	49	54	82	73	87	82	47
Годишен надоместок за патни моторни возила што подлежат на регистрација	524	518	746	704	761	797	569
Надоместок за употреба на автопат	468	492	537	375	381	728	486
Странски кредит	939	1.793	538	1.098	862	418	0
Други приходи	12	13	14	21	2	39	9
Грант	-	-	-	87	36	1	0
РАСХОДИ	2.660	3.793	3.506	4.013	3.420	3.661	2.427
Инвестиции	1.203	1.985	1.662	1.756	1.250	1.107	1.129
Расходи за студии, проектирање, надзор, провизии и материјални трошоци	0	0	179	286	289	205	96
Одржување на патиштата	784	790	952	926	900	1.063	701
Отплата на кредити	264	148	212	299	304	424	122
Средства за локални патишта	321	386	502	596	528	666	356
Останати трошоци	89	142	0	0	0	46	23
Обврски од претходната година	0	342	0	0	0	0	0
Обврски спрема Агенцијата за санација на банки	0	0	0	150	149	150	0
Разлика							
Дефицит / суфицит	0	0	0	-1	14	7	-156

Извор: Интерни податоци на Министерството за финансии.

МАКЕДОНСКА БЕРЗА НА ДОЛГОРОЧНИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ

Берзански показатели - јули 2004 година

Вкупниот промет на Македонската берза АД Скопје во јули 2004 година изнесува 328,46 милиони денари, што во однос на претходниот месец претставува пораст од 27,3%. Просечниот дневен промет на месечна основа бележи пораст од 34,8% и истиот изнесува 19,3 милиони денари дневно.

Во анализираниот период вкупниот промет на акции достигна износ од 172 милиони денари што претставува зголемување од 35,8% во однос на јуни оваа година. Прометот на обврзниците изнесува 156,3 милиони денари и истиот бележи пораст 20,2% на месечно ниво.

Во јули оваа година реализирани се вкупно 1.365 трансакции за 17 денови на тргување.

При анализата на вкупниот промет со државните обврзници може да се констатира дека прометот на државните обврзници за старо девизно штедење во јули изнесува 25,5 милиони денари, при што просечната цена на овие обврзници изнесува 71,5% од нивната номинална вредност. Просечната цена на обврзниците за денационализација од првата емисија и од втората емисија овој месец изнесува 62,6% од номиналната вредност. Во овој период обврзниците за денационализација од третата емисија се продаваа за 62,7% од нивната номинална вредност. Истовремено, цената на конвертибилните сертификати изнесуваше 3%.

Официјалниот берзански индекс (МБИ) како индикатор на движењето на цените на акциите во јули оваа година се зголеми за 3,9% во споредба со претходниот месец и истиот изнесува 1.195,77 денари.

Берзански показатели - Јули 2004 година

	Јуни 2004	Јули 2004	Промени во %
ПРОМЕТ			
Акции	126.689.588	172.081.512	35,8
Обврзници	130.031.626	156.371.652	20,3
Други хартии од вредност	1.215.040	12.000	-99,0
ВКУПНО	257.936.254	328.456.164	27,3
ОБЕМ (хартии од вредност)			
Акции	517.282	1.365.191	163,9
Обврзници (НВ во ЕВРА)	3.284.285	3.937.458	19,9
Други хартии од вредност (НВ во МКД)	16.002.742	400.000	-97,5
МБИ	1.150,27	1.195,77	4,0
ВКУПЕН БРОЈ НА ТРАНСАКЦИИ	1.615	1.365	-15,5
БРОЈ НА КОТИРАНИ ХВ	78	78	0,0
ПАЗАРНА КАПИТАЛИЗАЦИЈА (Денари)			
Акции	17.314.681.694	17.604.813.907	1,7
Обврзници (НВ во ЕВРА)	21.444.557.023	21.561.924.015	0,5
ВКУПНО	38.759.238.717	39.166.737.922	1,1
БРОЈ НА ИСТРГУВАНИ ХВ НА НЕОФИЦИЈАЛЕН ПАЗАР	25	31	24,0
БРОЈ НА ДЕНОВИ НА ТРГУВАЊЕ	18	17	-5,6
ПРОСЕЧЕН ДНЕВЕН			
Промет (денари)	14.329.792	19.321.480	34,8
Број на трансакции	90	80	-11,1
БРОЈ НА ПРИЈАВЕНИ ТРАНСАКЦИИ	9	4	-55,6
ВРЕДНОСТ НА ПРИЈАВЕНИ ТРАНСАКЦИИ	233.306.740	1.388.994.440	495,4
БРОЈ НА ТРАНСАКЦИИ НА ДРЖАВЕН СЕГМЕНТ	13	13	1.200,0
ВРЕДНОСТ НА ТРАНСАКЦИИ НА ДРЖАВЕН СЕГМЕНТ	526.640	7.220.083	1.271,0

Од вкупниот промет на Берзата, во анализираниот период 63,9% е реализиран на официјалниот пазар, во вредност од 210,11 милиони денари. На неофицијалниот пазар остварен е промет во вредност од 118,3 милиони денари или пак 36% од вкупниот промет на Берзата. Прометот со другите хартии од вредност изнесува 12 илјади денари или 0,1% од вкупниот промет на Берзата.

На официјалниот пазар на Берзата во јули 2004 година најголемо процентуално учество во прометот имаат акциите на Жито Прилеп АД Прилеп, Алкалоид АД Скопје, Макпетрол АД Скопје, Европа АД Скопје и на Скопски пазар АД Скопје.

Берзански показатели -Август 2004 година

	Јули 2004	Август 2004	Промена во %
ПРОМЕТ			
Акции	172.081.512	84.393.882	-51,0
Обврзници	156.371.652	77.537.938	-50,4
Други хартии од вредност	12.000		-100,0
ВКУПНО	328.456.164	161.931.820	-50,7
ОБЕМ (хартии од вредност)			
Акции	1.365.191	280.233	-79,5
Обврзници (НВ во ЕВРА)	3.937.458	1.891.178	-52,0
Други хартии од вредност (НВ во МКД)	400.000		-100,0
МБИ	119.577	122.518	2,5
ВКУПЕН БРОЈ НА ТРАНСАКЦИИ	1.365	1.175	-13,9
БРОЈ НА КОТИРАНИ ХВ	78	78	0,0
ПАЗАРНА КАПИТАЛИЗАЦИЈА (Денари)			
Акции	17.604.813.907	17.593.005.927	-0,1
Обврзници (НВ во ЕВРА)	21.561.924.015	14.875.655.838	0,0
ВКУПНО	39.166.737.922	32.468.661.765	-0,1
БРОЈ НА ИСТРГУВАНИ ХВ НА НЕОФИЦИЈАЛЕН ПАЗАР	31	34	9,7
БРОЈ НА ДЕНОВИ НА ТРГУВАЊЕ	17	17	0,0
ПРОСЕЧЕН ДНЕВЕН			
Промет (денари)	19.321.480	9.525.401	-50,7
Број на трансакции	80	69	-13,8
БРОЈ НА ПРИЈАВЕНИ ТРАНСАКЦИИ	4	11	175,0
ВРЕДНОСТ НА ПРИЈАВЕНИ ТРАНСАКЦИИ	1.388.994.440	213.031.300	-84,7
БРОЈ НА ТРАНСАКЦИИ НА ДРЖАВЕН СЕГМЕНТ	13	13	0,0
ВРЕДНОСТ НА ТРАНСАКЦИИ НА ДРЖАВЕН СЕГМЕНТ	7.220.083	5.654.581	-21,7

Во овој период пријавени се вкупно 4 блок трансакции во вкупна вредност од 1.388 милиони денари и истата претставува зголемување за 495,3% во однос на вредноста на блок трансакциите реализирани во претходниот месец.

Во јули 2004 година на Македонската берза АД Скопје реализирани се вкупно 13 трансакции на државниот сегмент во вкупна вредност од 7,22 милиони денари.

Берзански показатели - август 2004 година

Во август 2004 година вкупниот промет на Македонската берза АД Скопје изнесува 161,9 милиони денари и во споредба со претходниот месец

бележи пад од 50,8%. Просечниот дневен промет во овој период изнесува 9,5 милиони денари што претставува исто така намалување на месечна основа за 50,8%.

Прометот на акциите во август изнесуваше 84,39 милиони денари и во однос на претходниот месец остварен е пад од 51,0%. Вредноста на прометот на обврзниците во овој период изнесуваше 77,5 милиони денари што на месечно ниво претставува пад од 50,5%.

Во анализираниот период реализирани се вкупно 1.175 трансакции за 17 денови на тргување.

Анализирајќи го вкупниот промет со државните обврзници се констатира дека прометот на државните обврзници за старо девизно штедење во август оваа година изнесува 35,6 милиони денари, чија што просечната цена достигна 71,4% од номиналната вредност. Просечните цени на обврзниците за денационализација од првата, втората и третата емисија во текот на август изнесуваа 63,1%, 63,9% и 63,6%, соодветно. Во анализираниов период најголем промет во тргувањето со обврзници е остварен со обврзниците за денационализација од третата емисија и тоа во вредност од 39,2 милиони денари.

Во август 2004 година официјалниот берзански индекс (МБИ) како индикатор на движењето на цените на акциите бележи пораст од 2,4% во однос на претходниот месец и истиот изнесува 1.225,18 денари.

Во рамките на вкупниот промет на берзата во август година 92,1% од прометот е реализиран на официјалниот пазар, во вредност од 149,176 милиони денари. На неофицијалниот пазар остварен е промет во вредност од 12,755 милиони денари што претставува 7,9% од вкупниот промет на Берзата.

На официјалниот пазар на Берзата во овој период најголемо процентуално учество во прометот имаат акциите на Алкалоид АД Скопје со 48,4% во вкупниот промет, потоа акциите на Стопанска банка АД Битола кои учествуваат со 10,0% и акциите на Тетекс Тетово со учество од 6,7% во вкупниот промет на официјалниот пазар на Македонската берза АД Скопје.

Во анализираниот период реализирани се 11 блок трансакции во вкупна вредност од 213 милиони денари.

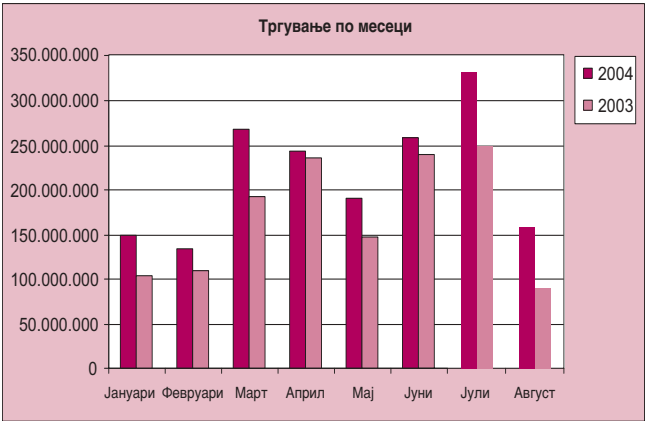
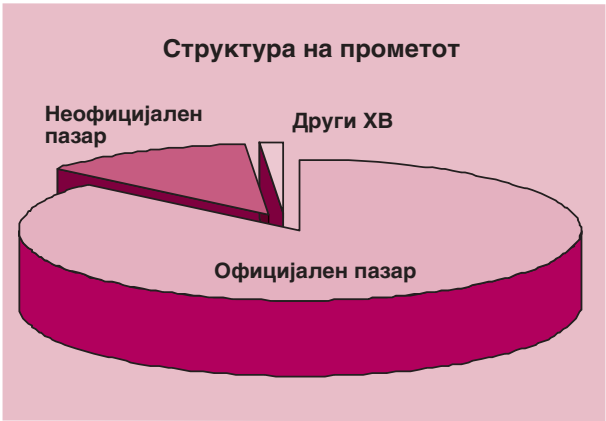
Во август 2004 година реализирани се вкупно 13 трансакции на акции во државна сопственост во вкупна вредност од 5,6 милиони денари при што е тргувано со акциите на Таска Кавадарци, Трготекстил-заеднички служби Скопје итн.

Берзански показатели

	Август 2003	Август 2004	% промена
ПРОМЕТ			
Акции	30.412.662	84.393.882	177,5
Обврзници	53.706.541	77.537.938	44,4
Други хартии од вредност	7.257.527		-100,0
ВКУПНО	91.376.730	161.931.820	77,2
ОБЕМ (хартии од вредност)			
Акции	158.838	280.233	76,4
Обврзници (НВ во ЕВРА)	1.366.088	1.891.178	38,4
Други хартии од вредност (НВ во МКД)	29.528.218		-100,0
МБИ	1.007	122.518	12.068,6
ВКУПЕН БРОЈ НА ТРАНСАКЦИИ	878	1.175	33,8
БРОЈ НА КОТИРАНИ ДРУШТВА	100	78	-22,0
ПАЗАРНА КАПИТАЛИЗАЦИЈА			
Акции	16.434.590.949	32.468.661.765	97,6
Обврзници	20.224.835.834	21.369.051.393	5,7
Вкупно	36.659.426.783	53.837.713.158	46,9
БРОЈ НА ИСТРГУВАНИ ХВ НА НЕОФИЦИЈАЛЕН ПАЗАР	24	34	41,7
БРОЈ НА ДЕНОВИ НА ТРГУВАЊЕ	16	17	6,3
ПРОСЕЧЕН ДНЕВЕН			
Промет (денари)	5.711.046	9.525.401	66,8
Број на трансакции	55	69	25,5
БРОЈ НА ПРИЈАВЕНИ ТРАНСАКЦИИ	8	11	37,5
ВРЕДНОСТ НА ПРИЈАВЕНИ ТРАНСАКЦИИ	118.134.181	213.031.300	80,3
БРОЈ НА ТРАНСАКЦИИ НА ДРЖАВЕН СЕГМЕНТ	25	13	-48,0
ВРЕДНОСТ НА ТРАНСАКЦИИ НА ДРЖАВЕН СЕГМЕНТ	161.233.837	5.654.581	-96,5

СТРУКТУРА НА ПРОМЕТОТ

Пазарен сегмент	промет во денари	промет во евра	%	Број на трансакции
Официјален пазар	149.176.268	2.433.935	92,1	1.053
Неофицијален пазар	12.755.552	208.127	7,9	122
Други ХВ				
ВКУПНО	161.931.820	2.642.062	100,0	1.175

Тргување по месеци

	Јануари	Февруари	Март	Април	Мај	Јуни	Јули	Август
2004	149.886.740	134.838.066	267.541.161	243.842.464	190.563.569	257.936.254	328.465.164	161.931.820
2003	103.276.652	109.427.243	192.906.339	236.178.776	147.525.976	238.866.546	251.669.048	91.376.730

ПРЕГЛЕД НА ТРГУВАЊЕТО СО АКЦИИ СО НАЈГОЛЕМО УЧЕСТВО ВО ПРОМЕТОТ (официјален пазар) АВГУСТ 2004

Ред. бр.	Акција	Промет (денари)	Промет (ЕВРА)	Учество во прометот(%)	Количина	Број на трансакции	Пазарна капитализација (денари)
1	Алкалоид Скопје	34.661.304	565.569	48,4	17.163,0	122	2.628.288.244
2	Стопанска банка Битола	7.128.162	116.297	10,0	2.913,0	22	709.355.870
3	Тетекс Тетово	4.769.660	77.822	6,7	15.386,0	4	141.603.970
4	Комерцијална банка Скопје	3.418.320	55.791	4,8	1.053,0	27	1.223.698.050
5	Европа Скопје	2.925.100	47.736	4,1	3.819,0	25	191.687.250
6	РЖ Интер-Траншпед Скопје	2.777.625	45.307	3,9	111.105,0	1	14.634.975
7	Макпертол Скопје	2.709.755	44.211	3,8	223,0	22	1.373.308.040
8	Благоја Ѓорев Велес	2.272.836	37.082	3,2	2.573,0	5	464.400.000
9	Македонија Турист Скопје	1.905.746	31.093	2,7	1.814,0	12	470.336.880
10	Гранит Скопје	1.549.080	25.276	2,2	17.212,0	71	260.424.000
	Останати	7.520.742	122.707	10,5	9.286,0	81	10.115.268.647
	ВКУПНО ОФИЦИЈАЛЕН ПАЗАР	71.638.330	1.168.891	100.00	182.547	392	17.593.005.926

ПРЕГЛЕД НА ТРГУВАЊЕ СО ОБВРЗНИЦИ И ДРУГИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ

	Највисока	Најниска	Почетна	Последна	Просечна цена	Обем	Промет (денари)	Промет (Евра)
Обврзници на РМ (старо девизно штедње) РМ01	71,6	70,5	71,5	71,5	71,4	815.262	35.647.578	581.588
Обврзници на РМ (денационализација) РМДЕН01	63,1	63,1	63,0	62,2	68,1	2.160	83.561	1.363
Обврзници на РМ (денационализација) РМДЕН02	65	63,3	63,0	65	63,9	65.546	2.571.181	41.946
Обврзници на РМ за денационализација-РМДЕН03	65,0	62,8	62,5	65,0	63,6	1.008.210	39.235.619	640.145

ПРЕГЛЕД НА ПРИЈАВЕНИ БЛОК ТРАНСАКЦИИ

АВГУСТ 2004

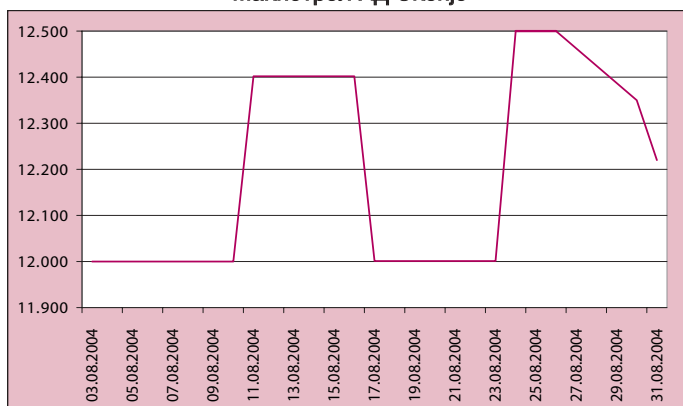
Назив на издавачот	Датум на трансакција	Номинална вредност	Цена по акција (денари)	% од основната главнина	Обем (акции)	Промет (денари)
Благој Ѓорев Велес	04.08.2004	25,56 EUR	900,00	1,12	5.813	5.231.700
Јака Табак Радовиш	11.08.2004	51,13 EUR	3.000,00	47	54.062	162.186.000
Агроплод АД Ресен	12.08.2004	1,000 DEM	9.200,00	2,59	544	5.004.800
Агроплод АД Ресен	12.08.2004	1,000 DEM	9.200,00	2,59	544	5.004.800
Агроплод АД Ресен	18.08.2004	1,000 DEM	9.200,00	2,59	544	5.004.800
Агроплод АД Ресен	18.08.2004	1,000 DEM	9.200,00	2,59	544	5.004.800
Агроплод АД Ресен	18.08.2004	1,000 DEM	9.200,00	2,59	544	5.004.800
Агроплод АД Ресен	18.08.2004	1,000 DEM	9.200,00	2,59	544	5.004.800
Агроплод АД Ресен	18.08.2004	1,000 DEM	9.200,00	2,59	544	5.004.800
Агроплод АД Ресен	18.08.2004	1,000 DEM	9.200,00	2,59	544	5.004.800
Агроплод АД Ресен	18.08.2004	1,000 DEM	9.200,00	2,59	606	5.575.200
ВКУПНО	31.08.2004	1,000 DEM	9.200,00	2,88	64.833	213.031.300

ПРЕГЛЕД НА ТРГУВАЊЕ СО ХВ ВО ДРЖАВНА СОПСТВЕНОСТ

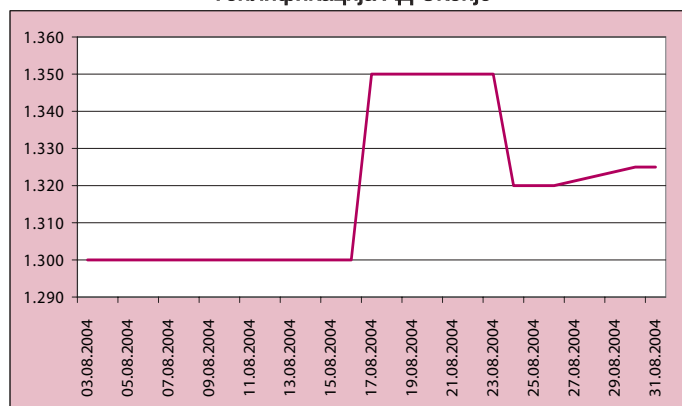
АВГУСТ 2004

Назив на издавачот	Датум на трансакција	Номинална вредност	Цена по акција (денари)	Промет (акции)	Промет (денари)
Држава-готовина-обични акции					
Таска Кавадарци	27.08.2004	51 ЕМУ	313	456	
Трготекстил Заеднички служби Скопје	28.08.2004	100 ДЕМ	631	5000	
Држава-готовина-обични акции				5456	3297728
Држава-без готов. плаќ.-обични акции					
ЗК Кичево Кичево	27.08.2004	100 ДЕМ	313	49	15.337
Држава-без готов. плаќ.-обични акции				49	15.337
ВКУПНО ДРЖАВА-АКЦИИ				5.505	3.313.065
Назив на издавачот	Датум на трансакција	Удел за продажба (ЕУР)	Почетна продажна цена на уделот (ЕУР)		Промет (денари)
Удели-готовина					
Ветеринарна болница Скопје	13.08.2004	21219	21219		1.301.361
Ветеринарна станица Штип	13.08.2004	1834	1834		112479
Југосуровина МП Скопје	13.08.2004	1811	1811		111069
Мак Суровина Скопје	13.08.2004	1811	1811		111069
Ветеринарна станица Струга Вет	13.08.2004	3336	3336		204597
Ветеринарна станица Св.Николе	20.08.2004	796	796		48771
Ветеринарна станица Бе-Вет Берово	20.08.2004	3776	3776		231358
Градба Штип	27.08.2004	6456	1291		79132
Вкупно удели- готовина					2.199.836
Удели -безготовинско плаќање					
Дамјан Радовиш	27.08.2004	9966	997		61077
Семос Енергетика Скопје	27.08.2004	13152	1315		80603
ВкупноУдели- безготовинско плаќање					141680
ВКУПНО УДЕЛИ-ДРЖАВА					2341516

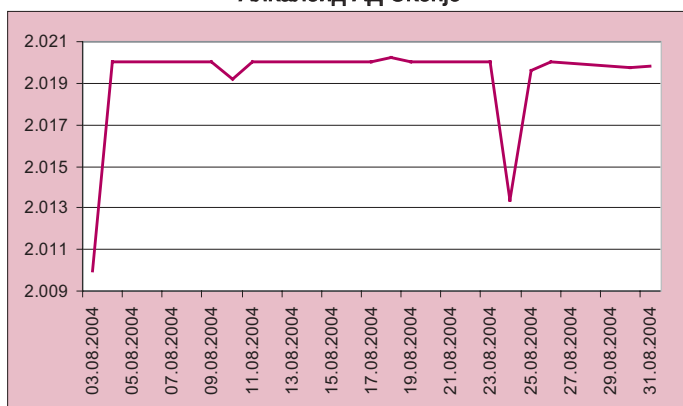
Макпетрол АД Скопје

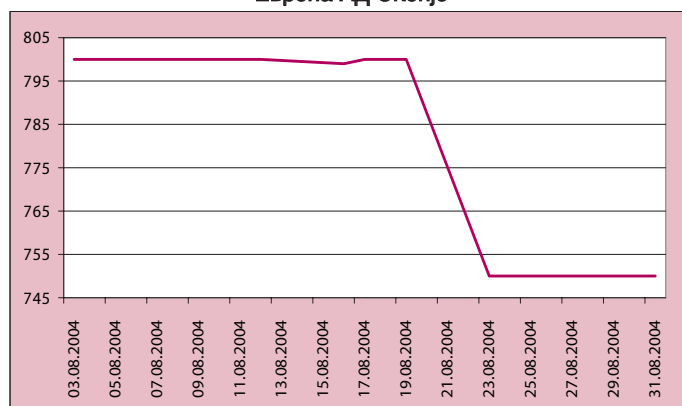
Топлификација АД Скопје

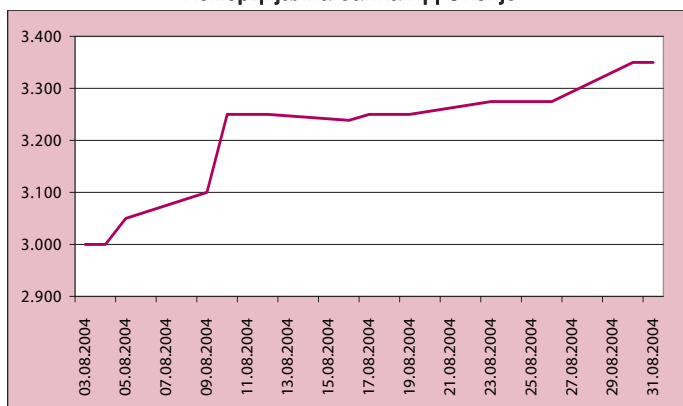
Алколоид АД Скопје

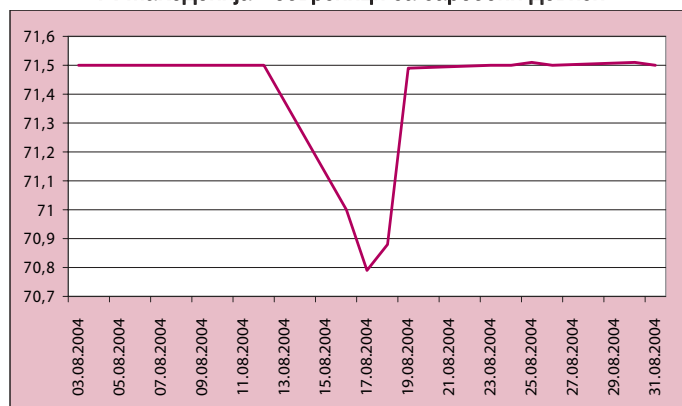
Европа АД Скопје

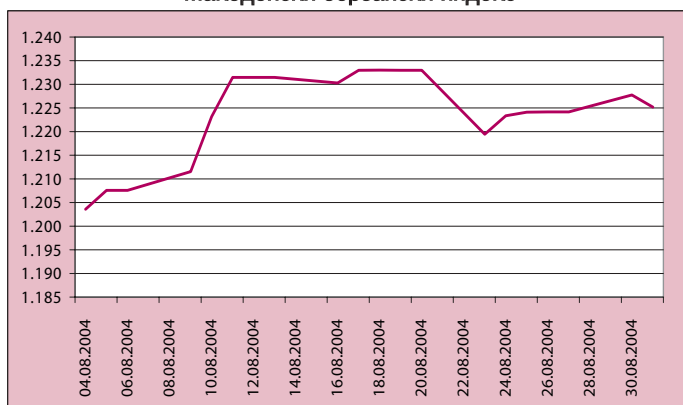
Комерцијална банка АД Скопје

Р. Македонија - обврзници за заробени девизи

Македонски берзански индекс

ПРОМЕТ НА ЧЛЕНКИТЕ НА МАКЕДОНСКА БЕРЗА А.Д СКОПЈЕ

/ во денари*

ЈАНУАРИ - ЈУНИ 2004

Ранг	Членка	Класично тргување	% од класично тргување	Држава	% Држава	Блок	% од блокови	Вкупно
1	МК	53.783.541	16,6	0	0,0	162.186.000	38,1	215.969.541
2	ТН	40.887.810	12,6	4.456.361	78,8	162.186.000	38,1	207.530.172
3	МИ	11.076.100	3,4	0	0,0	91.227.200	21,4	102.303.300
4	КБ	92.902.984	28,7	95.940	1,7	0	0,0	92.998.924
5	СБ	38.035.679	11,7	127.903	2,3	0	0,0	38.163.582
6	БД	17.127.216	5,3	578.683	10,2	10.463.400	2,5	28.169.298
7	ТК	17.036.111	5,3	222.137	3,9	0	0,0	17.258.248
8	БЛ	10.746.545	3,3	0	0,0	0	0,0	10.746.545
9	СЛ	9.981.542	3,1	0	0,0	0	0,0	9.981.542
10	ББ	9.507.960	2,9	61.077	1,1	0	0,0	9.569.037
11	ФР	7.615.992	2,4	112.479	2,0	0	0,0	7.728.471
12	ЕУ	7.317.459	2,3	0	0,0	0	0,0	7.317.459
13	ПТ	4.099.325	1,3	0	0,0	0	0,0	4.099.325
14	ОХ	3.745.377	1,2	0	0,0	0	0,0	3.745.377
	Вкупно	323.863.641	100,0	5.654.580	100,0	426.062.600	100,0	755.580.821

* двојно пресметување (и при купување и при продавање)

ПРИВАТИЗАЦИЈА НА ПРЕТПРИЈАТИЈАТА ЗАГУБАРИ

Новата програма за приватизација е веќе во тек, и е назначен консултант за продажба на 22 поголеми претпријатија. Се планира продажбите да бидат комплетираны до крајот на април 2004 година. Сите овие претпријатија претрпеа големи тешкотии во периодот на политичка нестабилност во Македонија и на Балканот, меѓутоа во постабилна средина повеќето од нив имаат потенцијал да ги повратат загубените пазари со нов комерцијален и финансиски менаџмент. Поголемите претпријатија веќе привлекоа сериозно внимание од страна на некои странски и домашни инвеститори. Што се однесува до инвеститорите, приватизационата програма е одлична можност за стекнување на средства со добар квалитет, високо обучена спремна работна сила, во екомонија каде тро-

шоците се ниски, а која се граничи со ЕУ. Со оглед на поранешните неуспешни обиди за приватизација, средствата на овие претпријатија се понудени за продажба на оној понудувач кој ќе достави највисока понуда. Не постои минимум цена, ниту пак услови за вработување или пак идни инвестиции.

Владата верува дека најдобар начин да се создадат работни места е со поттикнување на стабилни инвестирања во Македонија, наместо со поставување на предуслови за продажбите кои ги одвраќаат потенцијалните купувачи. Во тебелата подолу, наведени се датумите за објава на тендери за сите претпријатија кои ќе бидат приватизирани. Сите тендери ќе бидат отворени минимум еден месец.

Затворени тендери

Претпријатие	Предвиден термин за објава на тендер	Краен термин за објава на тендер	Дејност	Вид на продажба
Астибо	26.02.2003	Завршен	Производство на облека	Ликвидација / стечај
Готекс	10.03.2003	Завршен	Производство на текстилни влакна	Ликвидација / стечај
Годел	09.04.2003	Завршен	Производство на кожа	Ликвидација / стечај
Силика	25.03.2003	Завршен	Огноотпорни материјали	Ликвидација / стечај
Готекс ИИ	14.05.2003	Завршен	Производство на текстилни влакна	Ликвидација / стечај
Македонка ткаенини	28.05.2003	Завршен	Текстил	Ликвидација / стечај
Нокатекс	30.05.2003	Завршен	Производство на текстилни влакна	Ликвидација / стечај
Македонка предилница	16.07.2003	Завршен	Текстил	Ликвидација / стечај
МЗТ ФАМ	30.07.2003	Завршен	Производство на машини	Ликвидација / стечај
Микрон	10.10.2003	Завршен	Електрични апарати за домаќинство	Ликвидација / стечај
Фринко	08.10.2003	Завршен	Фрижидери и замрзнувачи	Ликвидација / стечај
Техника	13.10.2003	Завршен	Градежништво	Ликвидација / стечај
ФАС	03.11.2003	Завршен	Автобуси	Ликвидација / стечај
Хемтекс	29.09.2003	Завршен	Производство на полиестерски влакна	Ликвидација / стечај
Нова Македонија	12.11.2003	Завршен	Заштитени марки	Ликвидација / стечај
Порцеланка	19.11.2003	Завршен	Керамички плочки / порцелан	Ликвидација / стечај
Руен	04.03.2004	Завршен	Делови за возила	Ликвидација / стечај
Нова Македонија	15.03.2004	16.04.2004	Печатење, објавување и дистрибуција	Ликвидација / стечај

Отворени тендери

Претпријатие	Предвиден термин за објава на тендер	Краен термин за објава на тендер	Дејност	Вид на продажба
Злетово	03.04.2004	29.04.2004	Рудници	Ликвидација / стечај
Тораница	03.04.2004	29.04.2004	Рудници	Ликвидација / стечај
Саса	03.04.2004	29.04.2004	Рудници	Ликвидација / стечај
Годел	20.04.2004	19.05.2004	Кожа	Ликвидација / стечај

* Сите податоци за загубарите во овој дел се добиени од консултанската куќа ангажирана од страна на Владата на Република Македонија

ПАЗАР НА ПАРИ И КРАТКОРОЧНИ ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ

Прометот на Пазарот на пари и краткорочни хартии од вредност во **јули 2004** година бележи умерено зголемување, кое се манифестира со зголемена реализација за 0,44% во однос на претходниот месец, при што истата изнесува 1.136 милиони денари. Споредено со јули 2003 година, реализацијата е намалена за 5,7%.

Во анализираниот период побарувачката на ликвидни средства изнесува 1.458 милиони денари што на месечно ниво претставува зголемување за 1,8%. Во однос на јули минатата година побарувачката на ликвидни средства на Пазарот на пари бележи пораст од 10,93%.

Вкупната понуда на ликвидни средства на Пазарот на пари во јули оваа година изнесува 1.365,5 милиони денари и истата во однос на претходниот месец е намалена за 0,3%. На годишна основа регистриран е пораст на понудата на пазарот на пари, кој изнесува 9,96%.

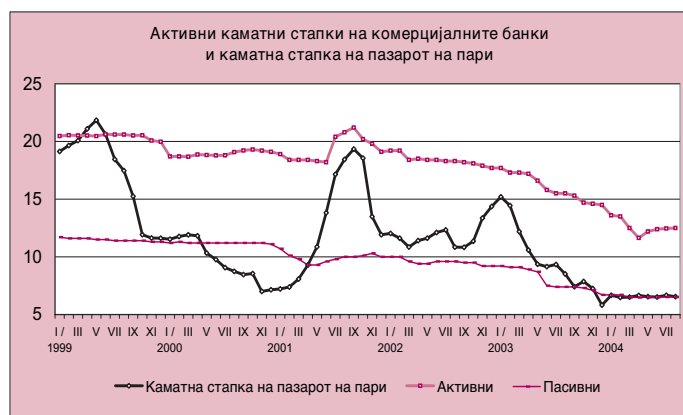
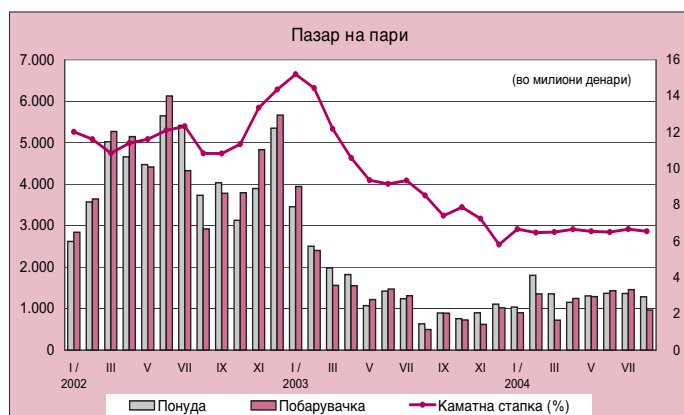
Просечната пондерирана каматна стапка во анализираниот месец изнесува 6,67% и во однос на претходниот месец е повисока за 0,16 процентни поени.

Во **август 2004** година на Пазарот на пари и краткорочни хартии од вредност е остварен промет во износ од 912 милиони денари што во однос на претходниот месец претставува намалување за 24,5%. Во споредба со минатиот август, прометот на Пазарот на пари бележи пораст од значителни 91,4%.

Побарувачката за ликвидни средства во август оваа година изнесуваше 966 милиони денари што во однос на претходниот месец покажува пад од 50,9%. Во однос на истиот месец минатата година во август оваа година побарувачката бележи пораст од значителни 94,4%.

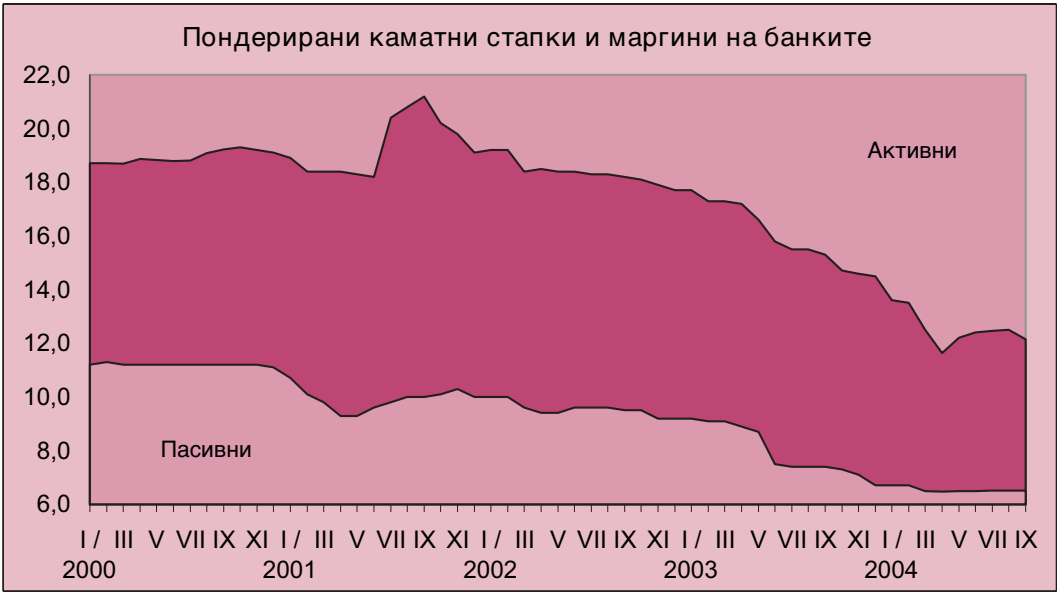
Во анализираниот месец понудата на ликвидни средства изнесуваше 1.285,5 милиони денари што на месечно ниво претставува пад од 6,2%. Споредено со минатиот август, овој месец понудата на ликвидни средства бележи пораст од значителни 103,24%.

Просечната пондерирана каматна стапка во август оваа година изнесува 6,55% и во споредба со претходниот месец е пониска за 0,12 процентни поени.

Пазар на пари во 2003 и 2004 година (по месеци)

	I.03	II.03	III.03	IV.03	V.03	VI.03	VII.03	VIII.03	IX.03	X.03	XI.03	XII.03	I.04	II.04	III.04	IV.04	V.04	VI.04	VII.04	VIII.04
Вкупен промет (во милиони денари)	3.224	2.330	1.493	1.350	979	1.371	1.204	476	837	659	560	894	823	1.337	674	1.012	1.128	1.131	1.136	912
Каматна стапка (% на годишно ниво)	15,20	14,44	12,19	10,59	9,36	9,16	9,34	8,52	7,41	7,87	7,25	5,82	6,67	6,48	6,51	6,66	6,55	6,51	6,7	6,6

ДЕПОЗИТИ НА НАСЕЛЕНИЕТО И НА ПРЕТПРИЈАТИЈАТА КАЈ БАНКИТЕ

Трендот на пораст на депозитите на населението и на претпријатијата кај банките продолжува и во првите два месеца од третиот квартал од 2004 година.

Депозити на население

Вкупните депозити на населението во **јули 2004** година изнесуваа 41.661 милиони денари, што во однос на претходниот месец покажува пораст од 0,6%. Притоа, порастот е детерминиран од зголемениот обем на девизни штедни влогови по видување, како и на краткорочно орочените девизни депозити на населението. Од друга страна, кај денарските штедни влогови по видување, како и кај орочените денарски депозити на населението до еден месец е регистрирано намалување, додека кај останатите денарски депозити е регистриран пораст. Ваквите движења укажуваат на делумна прераспределба на денарските средства на населението во насока на орочени депозити до три и шест месеци, како и над една година. На годишно ниво, порастот на вкупните депозити на населението во јули оваа година изнесува 19,8%, главно како резултат на порастот на девизните штедни влогови по видување и краткорочно орочените девизни депозити.

Во **август 2004** година вкупните депозити на населението изнесуваа 41.814 милиони денари, што претставува умерен месечен пораст од 0,4%, главно условен од повисокото ниво на краткорочните девизни депозити. Така, девизните депозити по видување и орочените девизни депозити до една година остварија пораст од 1,5% и од 1,1%, соодветно. Воедно, овие категории имаат највисоко учество во вкупната депозитна структура на населението (од 41,8% и 29%, соодветно). Од друга страна, пад е забележан кај денарските депозити по видување (од 7,6%). Во однос на истиот месец

од претходната година, вкупните депозити на населението се повисоки за 18,7%. Притоа, годишен пораст е регистриран кај краткорочните денарски и девизни депозити, додека долгорочното штедење во домашна валута бележи намалување.

Депозити на претпријатија

Во **јули 2004** година депозитите на претпријатијата достигнаа 17.263 милиони денари, што на месечна основа е зголемување за 5,6%. Ова зголемување пред сè се должи на порастот на орочените денарски депозити до еден месец, како и на повисоките салда на девизните тековни сметки. На годишна основа, вкупните депозити на претпријатијата се повисоки за 37,8%. Притоа, факторите кои придонесоа за месечниот пораст беа и главните генератори на растот на годишна основа.

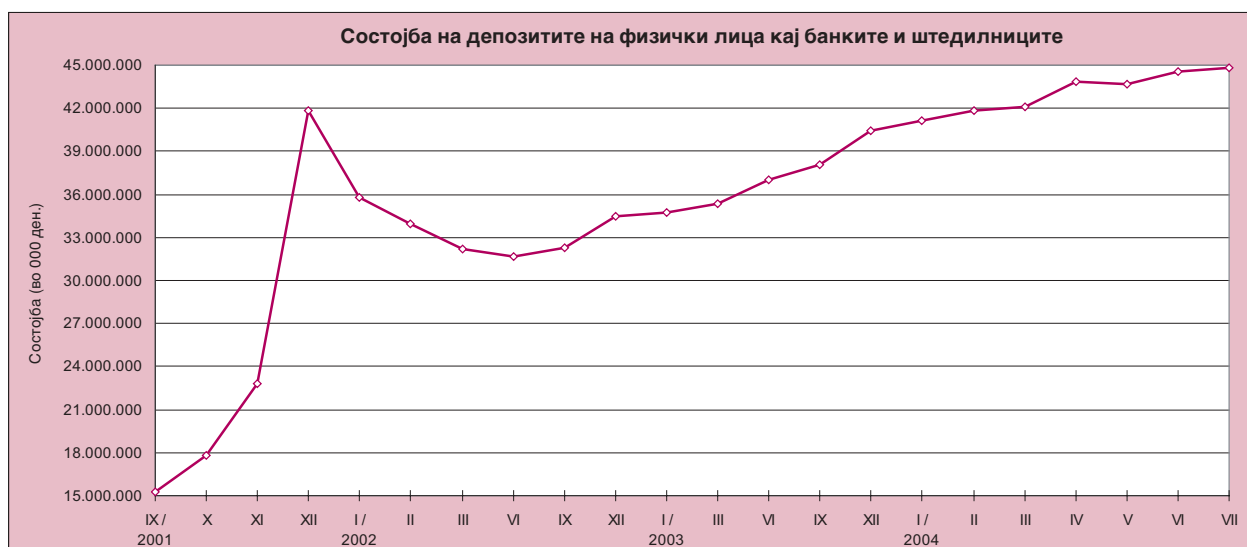
Вкупните депозити на претпријатијата во **август 2004** година достигнаа 19.173 милиони денари, што претставува забележителен месечен пораст од 11,1%. Порастот главно е детерминиран од повисокиот износ на орочените денарски депозити до 3 месеци (за 9,9%), кои се доминантна категорија во вкупните депозити на претпријатијата (учество од 40,4%). Исто така, пораст остварија орочените денарски депозити над 3 месеци и орочените девизни депозити до 1 година, додека месечно намалување е регистрирано единствено кај девизните депозити по видување. На годишна основа, вкупните депозити на претпријатијата забележаа значителен пораст од 47,1%, рефлектирајќи го порастот на речиси сите категории на депозити.

Фондот за осигурување на депозитите врши обесштетување само на депозитите на физичките лица кај банките и штедилниците кои имаат дозвола од Народна банка за работа со депозити на физички лица.

Фонд за осигурување на депозити

Во септември 2004 година, вкупните средства на Фондот изнесуваат 3,32% од вкупните депозити на физичките лица кај банките и штедилниците. Од вкупно пресметаната обврска за обесштетување во износ од 109,281 милиони денари, до септември оваа годи-

на Фондот за осигурување на депозити исплатил обесштетување во износ од 102,476 милиони денари. Заклучно со септември оваа година, Фондот исплатил 93,77% од вкупно пресметаната обврска за обесштетување.

КРЕДИТНИ ЛИНИИ ЗА МАЛИ И СРЕДНИ ПРЕТПРИЈАТИЈА

обезбедени и гарантирани од Владата на Република Македонија, состојба во мај 2004 година
(податоците се од информативен карактер, деталните услови се достапни во деловните банки)

Кредитна линија	Стоковна кредитна линија од Италија за МСП (за опрема од италијанско производство). Банка агент-МБПР	Програма за кредитирање на развојот на МСП од страна на KfW од Германија. Банка агент-МБПР	Финансиска поддршка од ЕУ за мали и средни претпријатија. имплементатори ЕАР и МБПР
Износ	50.000 - 2.000.000 €	50.000 - 400.000 €	до 30.000 ЕВРА
Рок на враќање	7 години, со вклучен грејс период	До 8 години со вклучен грејс период	до 5 год.
Грејс период	до 1,5 год.	до 1 година	до 6 мес.
Годишна каматна стапка	Фиксна 7% годишно	10% на годишно ниво за инвестиции во производство (опрема и сл.) и 11% за останати вложувања (деловен простор и сл.)	до 10% односно 10,5 %
Обезбедување	Хипотека, банкарска гаранција, депозити и хартии од вредност	Хипотека, меници, залог на подвижни предмети, права и хартии од вредност или залог на недвижен имот	Бланко меница со менична изјава заверена кај нотар, бариран чек со изјава заверена кај нотар, меница и/или бариран чек од други бонитетни правни лица - гаранти, хипотека, минимум 130% од износот на кредитот, рачна залога минимум 130% од износот на кредитот, депон. на вредносни предмети и хартии од вредност, банкарска гаранција.
Намена на кредитот	Средствата се одобруваат за профитабилни инвестициони проекти на приватни инвеститори	Модернизација и проширување на постоечки приватни МСП, и основање на нови. Минимум 70% од кредитот се користи за основни средства; Максимум 30% од кредитот може да се користи за обртни средства	Долгорочно финансирање на нови проекти преку набавка на опрема или машини. До 20% од вкупниот износ на кредитот може да се користи за обртен капитал.
Целни групи	Сите МСП освен од дејностите: Е -Трговија, Ј -Јавна управа, Задолжителна социјална заштита, М -Приватни домаќинства со вработ. лица и Н-Екстериторијални организации и тела.	МСП кои се над 51% во приватна сопственост.	Правни лица со најмалку 51% во приватна сопственост, кои вработуваат најмногу 20 лица, кои се на почетокот на бизнисот или кај кои бизнисот е започнат најмногу пред 5 години
Степен на искористено ст на средствата	Италија обезбеди 12.7 милиони €, од кои остануваат за користење 8,5 милиони €. Искористени се 31%. Од наплатените анuitети ќе се креира револвинг фонд.	KfW од Германија обезбеди 15 милиони €, од кои остануваат за користење 871.000 €. Искористени се 94,19%. Од наплатените анuitети ќе се креира револвинг фонд.	ЕУ обезбеди 7,9 милиони €, од кои остануваат за користење 2.8 милиони €.
Деловни банки кои го нудат кредитот	Балканска банка Скопје, Еуростандард банка АД Скопје, Извозна и кредитна банка Скопје, Инвест банка Скопје, Комерцијална банка Скопје, Македонска банка Скопје, Охридска банка Охрид, Радобанк Скопје, Стопанска банка Скопје, Стопанска банка Битола, Тетовска банка Тетово, Тутунска банка Скопје	Балканска банка АД Скопје, Еуростандард АД Скопје, Извозна и кредитна банка АД Скопје, Инвест банка АД Скопје, Комерцијална банка АД Скопје, Македонска банка АД Скопје, Охридска банка АД Охрид, Радобанк АД Скопје, Стопанска банка АД Скопје: Стопанска банка АД Битола, Тетовска банка АД Тетово, Тутунска банка АД Скопје	Комерцијална банка АД Скопје, Охридска банка АД Охрид, Стопанска банка АД Скопје, Стопанска банка АД Битола, Тутунска банка АД Скопје, Извозна и кредитна банка АД Скопје, КИБ АД Куманово
Забелешка	Еднократна провизија од 1,2% се плаќа за услугите на прокураторот, доколку се користат негови услуги		Кредитите се користат и се отплатуваат во денари.

Кредитна линија	Кредитирање мали бизниси (микро и мали кредити) од страна на КМВ од Германија. Банка агент МБПР	Кредитирање на производство наменето за извоз, од средствата на МБПР	Кредити за развој на приватниот сектор од меѓународна банка за обнова и развој (МБОР)
Износ	50 - 15.000 € микро кредити, до 50.000 € мали кредити	30.000 2.000.000 €	До 1.125.000 € за МСП, До 75.000 € за индивидуални земј. производители
Рок на враќање	до 2 години	2-12 месеци (за извозни аранжмани)	од 1 до 10 години
Грејс период	до 3 месеци	/	до 3 год.(за основни средства) до 2 год. (за инд. зем. производители)
Годишна каматна стапка	до 17% на годишно ниво за микро кредити до 12% на годишно ниво за мали кредити	Во зависност од рокот на отплата 2 месеци 7,5% годишно 4 месеци 8,0% годишно 6 месеци 8,5% годишно 12 месеци 9,0% годишно	Променлива, околу 7% (ЛИБОР + 3% + банкарски трошоци)
Обезбедување	Бланко меница со изјава з аверена кај нотар, со најмалку 2 жиранти; Бариран чек со изјава заверена кај нотар, Меница и/или бариран чек од други бонитетни правни лица - гаранции; Хипотека; Рачна залога на подвижни предмети и права; Депо на вредносни предмети и хартии од вредност; Граѓански чекови; по потреба и друго, прифатливо за Банката. При проценување на кредитите се применува посебна кредитна технологија која е фокусирана на социо -економската состојба на претприемачот и неговиот бизнис, во однос на колатералот.	Хипотека; Рачна залога на подвижни предмети и права; Бонитетни хартии од вредност; Други вообичаени форми на обезбедување	Хипотека, залог
Намена на кредитот	Финансирање на основни средства (набавка на опрема, машини, алати, инсталации, градежно земјиште, реновирање и модернизација; Финансирање на обртни средства (суровини, репроматеријали, трговска стока).	Финансирање обртни средства за подготовка на производство наменето за извоз.	Набавка на нова опрема, тековни обртни средства, градежни работи, инженеринг, консултантски услуги и лиценци. Трајни обртни средства
Целни групи	Приватни трговски друштва, поединци, индивидуални претприемачи, занаетчи, работодавачи на пазар и самостојни вршители на дејност.	Приватни трговски друштва кои имаат производство наменето за извоз.	Мали и средни претпријатија, како и индивидуални земјоделски производители.
Степен на искористеност на средствата	Кредитна банка за обнова КфН од Германија обезбеди 6.5 мил. €, кои се искористени 100%. Од наплатените анuitети ќе се креира револвинг фонд.	Македонска банка за поддршка на развојот обезбеди средства за оваа кредитна линија. Од нив досега се пласирани 7 милиони ?.	Средствата од МБОР се 100% искористени. Од наплатената главнина формиран е револвинг фонд, кој се пласира под истите услови.
Деловни банки кои го нудат кредитот	Извозна и кредитна банка АД Скопје, Тутунска банка АД Скопје, Прокредит банка АД Скопје и Можности ДОО Скопје	Балканска банка АД Скопје,Еуроастандард банка АД Скопје,Извозна и кредитна банка АД Скопје,Инвест банка АД Скопје,Комерцијална банка АД Скопје,Македонска банка АД Скопје,Охридска банка АД Охрид,Радобанк АД Скопје, Стопанска банка АД Скопје,Стопанска банка АД Битола,Тетовска банка АД Тетово,Тутунска банка АД Скопје, Силекс Банка АД Скопје	Инвестбанка АД Скопје, Охридска банка АД Охрид, Радо банка АД Скопје, Тутунска банка АД Скопје
Забелешка		Сопствено учество 15%. Провизија на ангажирани средства 0,50% годишно на одобрениот, а неискористен кредит.	Сопствено учество 20% од пресметков. вредност на проектот. Провизија на ангажирани средства 0,75% на одобрениот, а неискористен кредит.

Кредитна линија	Кредити од кредитната линија од Меѓународен земјоделствен фонд за развој на мали и големи кредити за индивидуални земјоделци	Кредити од кредитната линија од Меѓународен фонд за развој на земјоделството ИФАД 1: Мали и големи кредити за индивидуални земјоделци	Кредити од кредитната линија од Меѓународен фонд за развој на земјоделството ИФАД 1: Кредити за мали и средни претпријатија	Кредити од кредитната линија од Меѓународен фонд за развој на земјоделството ИФАД 2: Финансиски услуги во земјоделството
Износ	1.000-10.000 \$ (мали) 1.000-30.000 \$ (големи)	1.000-75.000 \$	2000 \$ микро кредити, 25000 \$ за примарно земјоделско производство, 75000 \$ за преработка и трговија со земјоделски производи	2000 \$ микро кредити, 25000 \$ за примарно земјоделско производство, 75000 \$ за преработка и трговија со земјоделски производи
Рок на враќање	Од 1 до 6 години, зависно од намената	Од 1 до 6 години, зависно од намената	Од 1 до 6 години, зависно од намената	1 до 7 години зависно од видот на кредитот
Грејс период	Од 3 месеци до 3 години, зависно од намената	Од 3 месеци до 3 години, зависно од намената	Од 3 месеци до 3 години, зависно од намената	6 мес. до 2 год. зависно од видот на кредитот
Годишна каматна стапка	6% годишно	6% годишно	6% годишно (7% за трговија на мало)	6% годишно за микро и кред. за з.производство 7% год. за преработка и тргов.со з. производи
Обезбедување	Хипотека во однос 2:1, банкарски чекови, девизни средства, Гаранција од ликвидна организација, Банкарска гаранција, Акцептни налози од ликвидно претпријатие	Хипотека во однос 2:1, Банкарски чекови, девизни средства, гаранција од ликвидна организација, банкарска гаранција, акцептни налози од ликвидно претпријатие.	Хипотека во однос 2:1, Банкарски чекови, девизни средства, гаранција од ликвидна организација, банкарска гаранција, акцептни налози од ликвидно претпријатие.	Хипотека на движен имот (трактори, возила, механизација и др.), хипотека на недвижен имот и други инструменти за обезбедување по барање на банката
Намена на кредитот	1. Развој на сточарство; 2. Растително производство	1. Развој на мали претпријатија 2. Комерцијална трговија	Подобрување на животниот стандард на популацијата од целната група.	Подобрување на животниот стандард на популацијата од целната група.
Целни групи	Индивидуални земјоделци од определени подрачја во источниот и југоисточниот дел на Македонија	Мали и средни претпријатија (на ниво на село).	Невработени лица од земјоделските невработени средини, сиромашни земјоделски домаќинства, како и мали и средни претприемачи од РМ	Невработени лица од земјоделските невработени средини, сиромашни земјоделски домаќинства, како и мали и средни претприемачи од РМ
Степен на средствата	ИФАД обезбеди 6.7 мил. \$. од кои остануваат за користење 2.9 мил. \$. Искористени се 57%. Од вратените анuitети ќе се креира револвинг фонд.	ИФАД обезбеди 6.7 мил. \$. од кои остануваат за користење 2.9 мил. \$. Искористени се 57%. Од вратените анuitети ќе се креира револвинг фонд.	ИФАД обезбеди 7.5 мил. \$. Средства започнаа да се користат во октомври 2003. Досега се планирани 1 мил. й. Од вратените анuitети се планира да се креира револвинг фонд.	ИФАД обезбеди 7.5 мил. \$. Средства започнаа да се користат во октомври 2003. Досега се планирани 1 мил. й. Од вратените анuitети се планира да се креира револвинг фонд.
кои го нудат кредитот	Инвестбанка А-Д Скопје	Инвестбанка А-Д Скопје	Инвестбанка А-Д Скопје	Инвест банка АД Скопје, Комерцијална банка АД Скопје, Тутунска банка АД Скопје, Можности ДОО Скопје и ФУЛМ
Забелешка	Критериуми: инвестициона програма за големите кредити; задолжително учество од 30%, во опрема, згради и задолжително осигурување на стоката во осигурителна компанија и винулирање на Полисата во корист на банката. Банката не одобрува готовински средства, туку врши набавка за сметка на клиентот од добавувач кој го бира самиот клиент.	Критериуми: инвестициона програма за големите кредити; задолжително учество од 30%, во опрема, згради и задолжително осигурување на стоката во осигурителна компанија и винулирање на Полисата во корист на банката. Банката не одобрува готовински средства, туку врши набавка за сметка на клиентот од добавувач кој го бира самиот клиент.	Критериуми: инвестициона програма за големите кредити; задолжително учество од 30%, во опрема, згради и задолжително осигурување на стоката во осигурителна компанија и винулирање на Полисата во корист на банката. Банката не одобрува готовински средства, туку врши набавка за сметка на клиентот од добавувач кој го бира самиот клиент.	Критериуми: инвестициона програма за големите кредити; задолжително учество од 30%, во опрема, згради и задолжително осигурување на стоката во осигурителна компанија и винулирање на Полисата во корист на банката. Банката не одобрува готовински средства, туку врши набавка за сметка на клиентот од добавувач кој го бира самиот клиент.

Кредитна линија	Поддршка на развојот на мали и средни претпријатија од Владата на Холандија Имплементатор - Македонската развојна фондација за претпријатијата	Проектот за развој на приватниот сектор на Фондот за меѓународна соработка и развој од Тајван	Кредитна линија за креирање нови работни места во мали и средни претпријатија од Банката за развој при Советот на Европа
Износ	1. Заем тип 1 до 10.000 € 2. Заем тип 2 од 15.000 до 75.000 € 3. Заем тип 3 до 15.000 €	до 400.000 \$ за мали и средни претпријатија до 200.000 \$ за земјоделство	нема лимит
Рок на враќање	до 5 години	до 7 години за МСП, до 5 години за земјоделство	од 5 до 10 години
Грејс период	до 1 година	1-3 години	1-3 години
Годишна каматна стапка	Ја одредува индивидуално секоја финансиска институција	ЛИБОР +2,5%	од 6,4 до 6,9% (ЕУРИБОР + 4% до 4,5%)
Обезбедување	Согласно кредитната политика на финансиската институција вклучена во спроведување на кредитната линија	Хипотека на недвижен имот, залог на опрема	Хипотека, залога на опрема и други инструменти прифатливи за банките.
Намена на кредитот	За инвестиции во основни средства и работен капитал	Набавка на машини, опрема, градежни работи, други основни средства, (освен стекнување на земја), набавка на суровини, репроматеријали (за мали и средни претпријатија); Набавка на земјоделска механизација, основно стадо, оранжери, подигање на насади, опрема, набавка на суровини, репроматеријали (за кредити во областа на земјоделството)	Изградба/набавка на имот, набавка на машини и опрема, набавка на суровини и резервни делови. Едукативен тренинг. Средствата не може да се користат за проекти од земјоделството, освен за преработка и доработка на земјоделски производи.
Целни групи	индивидуални земјоделци, самостојно вработени и претприемачи на микро претпријатија; Заем тип 1: Заем тип 2: Заем тип 3:		МСП од текстилна, кожна, прехранбена индустрија и др. гранки, кои би овозможиле креирање нови работни места, освен примарно земјоделско производство
Степен на искористеност на средствата	Владата на Холандија обезбеди 7,2 мил. € од кои остануваат за користење 1,2 мил. €. Искористени се 85%. Од наплатената главнина се формира револвинг фонд, кој се пласира под истите услови.	Фондот за меѓународна соработка и развој (ИИДФ) - Тајван ги обезбеди средствата за оваа кредитна линија, која е искористена 100%. Деловните банки од вратените ануитети создадоа револвинг фондови.	Средствата од Банката за развој при Советот на Европа (ЦЕБ) во износ од 5.112.800 ? се 100% искористени. Од наплатената главнина банките учеснички формираат револвинг фонд, кој се пласира под истите услови.
Деловни банки кои го нудат кредитот	Тутунска банка АД Скопје, ИК банка АД Скопје, Стопанска банка АД Битола, Стопанска банка АД Скопје	Охридска банка АД Охрид, Стопанска банка АД Скопје, Комерцијална банка АД Скопје, Тутунска банка АД Скопје, Радобанк АД Скопје, Стопанска банка АД Битола, Охридска банка АД Охрид, Македонска банка АД	Охридска банка АД Охрид, Стопанска банка АД Скопје, Комерцијална банка АД Скопје,
Забелешка			Според сознанија на одделни деловни банки, кај малите и средни претпријатија постои слаб интерес за кредити од оваа кредитна линија.

Кредитна линија	АПЕКС глобален заем од Европска Инвестициона Банка	Репласирање на средства од компензациони фондови од странска помош (Одлука од Сл. в. 51/2001)
Износ	20.000 € до 12.500.000 €	Износот не е дефиниран, а се финансира најмногу до 50% од вредноста на конкретниот проект.
Рок на враќање	од 5 до 7 год.	краткорочни кредити долгорочни кредити
Грејс период	1 година	9 месеци 5 години
Годишна каматна стапка	окулу 8%, (9% преку МБПР)	3 месеци 1 година
Обезбедување	Согласно кредитната политика на деловните банки учеснички во реализација на кредитот	3% 3%
Намена на кредитот	Основни средства и зголемување на постојниот обртен капитал поврзан со проектот	Банкарска гаранција Хипотека во висина 2:1
Целни групи	Мали и средни претпријатија од сите производни дејности	суровини инвестициони проекти
Степен на искористеност на средствата	Европска инвестициона банка обезбеди 20 милиони € од кои остануваат за користење 17,8 милиони €. Искористени се 11%. Од вратените анuitети ќе се креира револвинг фонд.	МСП од областа на стопанството
Деловни банки кои го нудат кредитот	Комерцијална банка АД Скопје, Стопанска банка АД Скопје, Македонска банка за поддршка на развојот АД Скопје, Тутунска банка АД Скопје и Охридска банка АД Охрид	Отплатени средства од странски помошти кои генерираат компензациони фондови. Во моментот нераспределени се 88.000.000 денари
Забелешка		Министерство за финансии - Одделение за компензациони фондови Селекција на пријавените проекти врши Комисијата за менаџмент со компензациони фондови, формирана од Владата.

ФАКТИ ЗА ПРИВАТИЗАЦИЈА СОСТОЈБА 31.12.2003 ГОДИНА

Состојба на почеток на приватизацијата

Сектор	Бр. на претпр.	Бр. на вработ.	Вредност (ЕУР)
Индустрија	403	149.174	1.101.109.147
Градежништво	117	33.499	118.205.995
Трговија	385	20.773	252.619.574
Транспорт и сообраќај	63	12.080	67.505.331
Финансии и услуги	120	4.417	26.247.146
Занаетчиство	58	3.017	9.376.752
Угостителство и туризам	70	5.890	111.824.957
ВКУПНО	1.216	228.850	1.686.888.902

Извор: Изработено врз основа на завршни сметки од претпријатијата (според ЗПП) со состојба 31/12/1994

Приватизација во тек до 31/12/2003

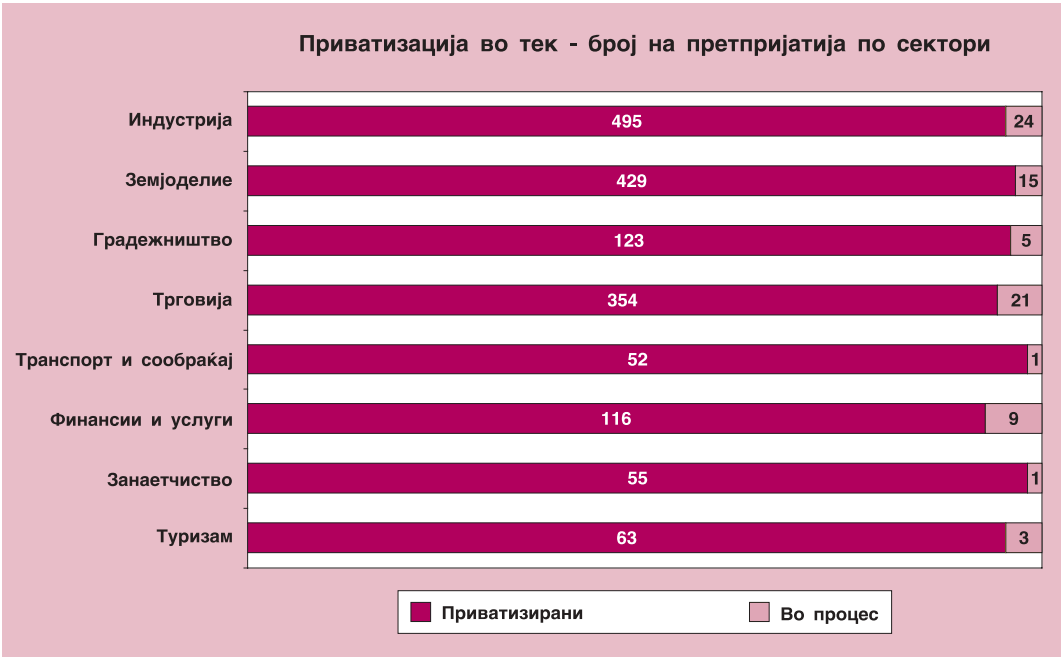
Сектор	Бр. на претпр.	Бр. на вработ.	Вредност (ЕУР)
Индустрија	24	4.385	17.635.539
Земјоделеие	15	1.160	10.013.480
Градежништво	5	133	4.750.073
Трговија	21	1.503	6.500.869
Транспорт и сообраќај	1	43	484.391
Финансии и услуги	9	155	531.569
Занаетчиство	1	75	184.065
Угостителство и туризам	3	202	1.703.927
ВКУПНО	79	7.656	41.803.913

Завршена приватизација до 31/12/2003

Сектор	Бр. на претпр.	Бр. на вработ.	Вредност (ЕУР)
Индустрија	495	138.246	1.473.774.000
Земјоделеие	429	20.521	201.173.820
Градежништво	123	31.890	120.124.967
Трговија	354	19.159	256.895.285
Транспорт и сообраќај	52	7.260	40.260.965
Финансии и услуги	116	7.347	115.069.317
Занаетчиство	55	2.914	24.639.230
Угостителство и туризам	63	4.281	93.728.168
ВКУПНО	1.687	231.618	2.325.665.752

Приватизација во тек - број на претпријатија по сектори

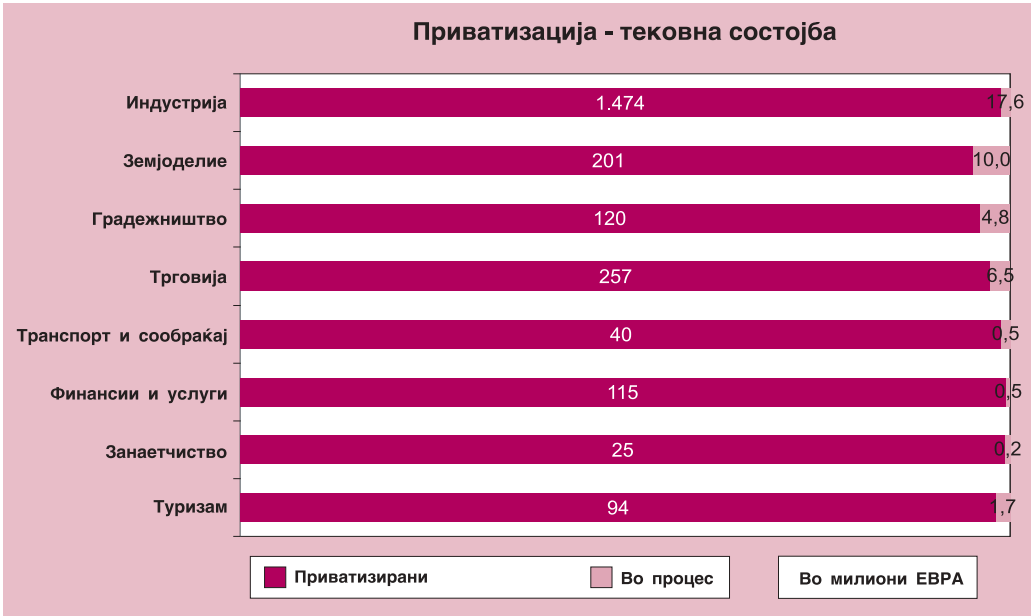
Сектор	Приватизирани	Во процес
Индустрија	495	24
Земјоделеие	429	15
Градежништво	123	5
Трговија	354	21
Транспорт и сообраќај	52	1
Финансии и услуги	116	9
Занаетчиство	55	1
Туризам	63	3
ВКУПНО	1.687	79

Приватизација - тековна состојба

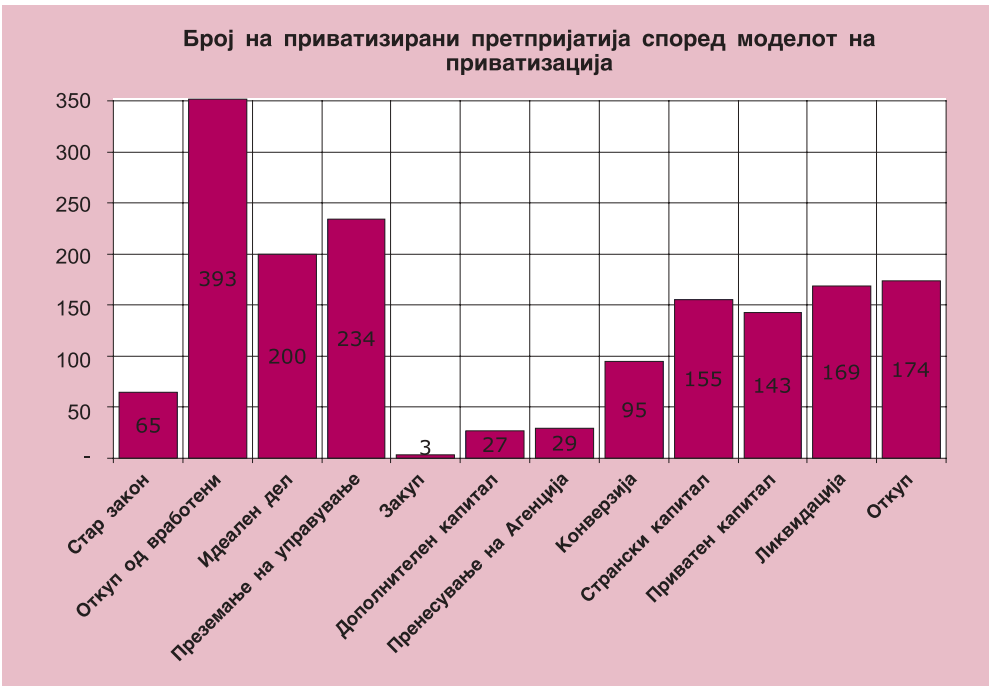
(ЕУР)

Сектор	Приватизирани	Во процес
Индустрија	1.473.774.000	17.635.539
Земјоделеие	201.173.820	10.013.480
Градежништво	120.124.967	4.750.073
Трговија	256.895.285	6.500.869
Транспорт и сообраќај	40.260.965	484.391
Финансии и услуги	115.069.317	531.569
Занаетчиство	24.639.230	184.065
Туризам	93.728.168	1.703.927
ВКУПНО	2.325.665.752	41.803.913

Број на приватизирани претпријатија според моделот на приватизација

Модел	Претпријатија	Вработени	Вредност (ЕУР)
Стар закон	65	11.522	58.528.096
Откуп од вработени	393	16.855	76.965.175
Идеален дел	200	25.904	326.129.029
Преземање на управување	234	71.075	704.681.194
Закуп	3	-	595.839
Дополнителен капитал	27	7.620	96.739.753
Пренесување на Агенција	29	14.962	145.654.379
Конверзија	95	25.725	327.847.697
Странски капитал	155	1.843	25.257.846
Приватен капитал	143	4.854	34.428.177
Ликвидација	169	1.089	58.138
Откуп	174	50.169	528.780.429
ВКУПНО	1.687	231.618	2.325.665.752

КРАТКИ ВЕСТИ

Заврши првата рунда преговори со ММФ

По тринеделни преговори, заврши првата, октомвриска рунда на преговори со Меѓународниот Монетарен фонд за склучување на нов, среднорочен аранжман со Република Македонија, кој ќе има силно изразена реформска ориентација. Притоа, во овој дел од преговорите со Мисијата, предмет на договарање беа основните макроекономски параметри, утврдување на основните правци на буџетската политика за идната 2005 година и поставување на темелите за почеток на реформите.

Вториот дел од преговорите се закажани за јануари 2005 година. Тогаш ќе треба во детали да се договори целиот аранжман, точно да се прецизираат реформските активности кои ќе бидат преземени од страна на Владата во наредните неколку години, а согласно со тоа, да се изработи и соодветна среднорочна макроекономска стратегија.

Задржувањето на макроекономската стабилност и понатаму останува основа на макроекономската политика за 2005 година. Во таа насока, во наредната година се предвидува пораст на Бруто домашниот производ од околу 3,8%, во чии рамки индустриското производство (кое има и најголемо учество во структурата на БДП), на годишно ниво ќе оствари раст од 6% до 7%. Во поглед на инфлацијата, Република Македонија и во следната година ќе продолжи со политиката на задржување на ценовната стабилност, при што во 2005 година, просечната стапка на инфлација (мерена преку трошоците на живот) нема да надмине 1,5%.

Во доменот на надворешната размена, усогласена е и Проекцијата на платниот биланс на Република Македонија за 2005 година, при што се предвидува пораст на извозот на стоки за околу 23%, при истовремен пораст на увозот

на стоки (циф) за околу 16%. Ваквите движења ќе придонесат за намалување на дефицитот на тековната сметка за околу 1 процентен поен, при што истиот ќе изнесува околу 5,5% од БДП.

Гледано на среден рок, со цел поттикнување на економскиот раст во наредните три години, привлекување на поголем обем на странски директни инвестиции и намалување на невработеноста, Владата се определи за спроведување на интензивни структурни реформи во повеќе полиња, пред се во областа на јавната администрација, судството, финансискиот сектор, како и подобрување на бизнис климата во земјата.

Австриска инвестиција во Виница - Нова фабрика за производство на тули и ќерамиди

Австриската групација "Тондах" отвори фабрика за производство на тули и ќерамиди во рамките на претпријатието ИГМ "Пролетер" од Виница. Ова е втора инвестиција на "Тондах", откако во 2001 година ја купи виничката фирма, а досега има инвестирано повеќе од 15 милиони евра.

"Оваа фабрика е пример за тоа колку е значаен добар стратески партнер во борбата со конкуренцијата. Владата ќе настојува и понатаму да создава поволна клима за инвеститорите. Ќе мора да се забрзаат судските и административните процедури бидејќи странските инвеститори токму за нив имаат најмногу забелешки", изјави премиерот Хари Костов на свеченото отворање на производствениот капацитет.

Претседателот на "Тондах", Франц Олдрих истакна дека новата фабрика ќе придонесе за развој на овој регион, особено поради тоа што најмногу ќе произведува за извоз во речиси сите земји на Балканот.

"Ова е 31 претставништво на "Тондах", кој е присутен во десет земји. Во фабриката ќе се произведуваат три нови вида ќерамиди, а планирани се и нови инвестиции за проширување на производството". Министерот за економија Стевчо Јакимовски изјави дека фабриката ИГМ "Пролетер" со новиот стратески партнер е вистински пример за успешна фирма и доказ за добрата економска соработка со Австрија.

"Во земјава веќе имаше неколку значајни инвестиции од Австрија, како што се "Кнауф" и ангажирањето на "Мајнел банк" за советник на Владата во приватизацијата на ЕСМ" истакна Јакимовски.

Во ИГМ "Пролетер" работат 165 лица, а Австријците се сопственици на 97% од капиталот. Годишното производство во целосно реконструираната и модернизирана фабрика е повеќе од 20 милиони парчиња ќерамиди во различни форми и бои.

"Европа" вовеле светски стандард за производство на здрава храна

Фабриката за кондиторски производи "Европа" го вовеле "хасип" стандардот во производството на тврди бомбони и карамели, кој гарантира производство на здрава храна без физички, хемиски или биолошки ризици. Проектот е спроведен во соработка со финансиска и консултантска помош на Светска банка.

"Ова е највисока норма за производство на храна, чие воведување ЕУ се уште го нема поставено како императив, но одредени земји каде Европа извезува го бараат. За шест месеци комплетно го реконструиравме погонот за производство на тврди бомбони, за да може да се применуваат производствените норми", изјави директорката на "Европа", Савка Димитрова, најавувајќи дека следна фаза е воведување на "хасип" стандардот и во другите три погони-за какао, за брашнарско-кондиторски производи и за десерт и локум.

"Европа" не е во групата индустриски капацитети кои покажуваат пад на производството. "Кај нас има зголе-

мен обем на производство и продажба од 5%, а и останатите од гранката имаат подобро производство од лани. Затоа е неопходна анализа која ќе покаже на што се должи падот, што за нас е битно како индикатор како ќе се одрази врз куповната моќ", истакна Димитрова.

Искористени еден милион долари од ИФАД-кредитите за аграрот

Струмичките земјоделци во изминатата година искористија околу еден милион долари од кредитната линија на Меѓународниот фонд на Обединетите нации за развој на земјоделството (ИФАД).

Најголем дел од средствата се инвестирани во лозаро-градинарството и во сточарството, односно за изградба на мали оранжерии и на современи еко-пластенички системи за производство на ран зеленчук, потоа за подигање на нови и за проширување на постојните лозови и овошни плантажи, како и за отворање мини-сточарски и свињарски фарми. Интересот за тие кредити во Струмичко е во пораст, така што, покрај земјоделските стопанства, меѓу корисниците се и индивидуалните земјоделци и сточари. Тие најмногу се заинтересирани за кредити од пет до 10.000 долари, со годишна камата од 6% и грејс-период од три месеци.

Во Министерството за земјоделство истакнуваат дека постои видлив интерес за искористување на ИФАД-аранжманите, кои засега се единствена и најповолна можност за кредитирање на аграрот.

Два милиона евра за производство на овошни сирупи

Фабриката за производство на сокови "Фруктал-Мак" до крајот на годинава ќе вложи два милиона евра во нова линија за производство на овошни сирупи. Членовите на Управниот одбор на словенечки "Фруктал" најавуваат дека инвестицијата ќе овозможи поголем откуп на овошје и зеленчук од македонските производители, но нема да отвори нови работни места.

"Инвестицијата треба да ги намали транспортните трошоци за пласман на производи од Словенија во Македонија, пред сè на овошни сирупи. Оваа година првпат најголемиот дел од производството се реализираше со македонско овошје, а во иднина очекуваме и зголемување на откупот од домашните производители. Ова е со цел да се зголеми производството во Македонија, што ќе повлече и поголем извоз бидејќи сега се извезуваат само 20%" - објасни помошникот претседател на УО на Фруктал.

Нов деловен пакет за малостопанствениците

Осигурителната компанија "Еуролинк" вчера го промовира новиот осигурителен пакет наменет за малостопанствениците. Тој опфаќа осигурување од пожар, осигурување вработени од незгоди и осигурување опрема и апарати, по многу поволни услови. Искуството покажува дека е мал бројот на правните субјекти од овој сектор што

користат осигурување, односно во нашата земја има околу 30 илјади малостопанственици што се потенцијални корисници на овие осигурителни услуги.

Продаден рудникот "Злетово"

Американската фирма "Трафалгар ресурси" е новиот газда на рудникот "Злетово", откако Собранието на доверителите ја прифати нејзината понуда од 207.000 евра. Во Министерството за економија се задоволни од деловниот план што го понуди фирмата и сметаат дека е сериозна инвестиција бидејќи "Трафалгар ресурси" е фирма-ќерка на големата корпорација "Трафалгар капитал груп", која вложува во рударството. Според деловниот план, новиот газда треба да инвестира 10,5 милиони САД долари во првите две години и да врати на работа 500 рудари.

"Инвеститорот најави дека ќе вложи во нова технологија, а за рестартирање на производството, планирано за пет до шест месеци, ќе бидат вложени првите два милиони долара", изјави стечаен управник на "Злетово". "Злетово" не работи веќе две години. Имаше четири обиди за продажба по пат на меѓународни тендери, но дури четвртиот заврши успешно.

Агенцијата за приватизација ќе продава државни пакети во неколку компании

Агенцијата за приватизација, на јавна берзанска аукција ги понуди државните пакети акции во шест големи и успешни македонски компании. Станува збор, за значајни проценти на државна сопственост во РЖ Ладна валавница, во градежните фирми "Пелагонија" и "Маврово", осигурителната куќа "КЈУБИ", "11 Октомври - Еуромеханика" од Прилеп и "Мак Комерц" од Кавадарци, кои заедно изнесуваат повеќе од 36 милиони евра.

Најголем пакет акции државата има во "Пелагонија"- 36,73%.

Најголема трансакција која треба да донесе и најмногу пари на државата е продажбата на 28,16% од капиталот на Ладна валавница, која веќе ја купи Индискиот инвеститор ЛНМ, односно "ИСПАД".

Значајни пакети акции државата ќе понуди и од ГП "Маврово" во висина од 12,99%. Една од најатрактивните фирми во државата, осигурителната компанија "КЈУБИ" има мал пакет државни акции од 0,22%.

Од прилепската фабрика "11 Октомври - Еуромеханика" државата ќе продава 17,65%, што е значително учество за секој инвеститор во бизнисот со електрични мотори, генератори и трансформатори. Од "Мак-комерц", единствената фирма од трговија со овошје и зеленчук во овој турнус, ќе се продава 6,77% од капиталот.

Државата ќе продава и четири свои поголеми удели од неколку фирми од внатрешноста, при што Агенцијата за приватизација на берзанската аукција ќе стартува со цена која просечно изнесува 20% од номиналната, што би требало да е дополнителен мотив за привлекување на што поголем број инвеститори.

Искористувањето на германските донации се подобрува

Проектите од Германската помош се однесуваат, пред сè, на обезбедување квалитетна вода за пиење, третман на отпадните води, рециклирање цврст отпад, еколошка заштита и кредитна поддршка на малите и на средните претпријатија.

Од вкупно 147 милиони евра, што Германската влада во изминативе години и ги одобри на земјава, искористени се околу 80%. Преостанатите 20% се уште не се потрошени, но проектите се во фаза на подготовка и се очекува дека ќе бидат искористени во наредниот период.

Најголем дел од поддршката се реализира преку КФВ-банка, државна банка на Германија, преку која во изминативе 15 години се финансирани разни проекти во соработка со неколку македонски банки и единици на локалната самоуправа. СРГерманија е најголем донатор кој придонесе за заштита на Охридското и на Преспанското Езеро. Имено, за еколошка заштита на Охридското Езеро досега на земјава и се ставени на располагање 11 милиони евра, додека за Преспанското Езеро се предвидени 2,7 милиони евра. Овие проекти се очекува да бидат завршени до крајот на годинава.

Од позначајните проекти е водоснабдувањето на Прилеп, наводнување на Вардарската Долина и третман на цврст отпад во југозападна Македонија во износ од 20,8 милиони евра, од кои 7,7 милиони евра е кредит од КФВ, со кои ќе бидат опфатени 400 илјади жители во земјава. Германската влада преку оваа банка има одобрено и пари за реконструкција на оштетните куќи во кризните региони, проект со кој досега се обновени 130 објекти. Со фокусирањето на проекти во разни општини, СРГерманија сака да придонесе за успешно спроведување на децентрализацијата во земјава.

За развој на мали и на средни претпријатија во Македонија е одобрена германска помош од вкупно 15 милиони евра. Преку овие кредитни линии се нудат поповолни и побрзи кредити за малите и за средните фирми.

Норвешка ќе донира 350 илјади евра за македонското стопанство

Норвешката влада ќе донира околу 350.000 евра за економскиот развој во Македонија. Ова беше соопштено во Тетово за време на посетата на "Тетекс" на потпретседателката на Владата, Радмила Шекеринска, на амбасадорот на Кралството Норвешка, Карл С. Виб, партнери од оваа земја, како и претставници на "Џетро консулт" и "Синтеф". Норвешкиот проект "Создавање нови работни места и бизнис-развој", всушност, почна да се реализира во компанијата "Тетекс".

Целта на проектот поддржан од Норвешката влада со 110 милиони денари се реконструкција на компанијата и зајакнување на нејзината конкурентска способност, што е во функција на зголемено учество на пазарите на ЕУ. Со првата донација треба да се подобрат деловните резултати и да се создадат долгорочно нови работни места.

Проектот истовремено треба да покаже на кој начин големите компании да го планираат, организираат и управуваат со процесот на приспособување што го наметнува единствениот европски пазар.

"Испат" и ЛНМ на Митал ќе се здружат со "Интернешенел стил"!

Договорот во вредност од 17,8 милијарди долари ќе значи создавање нова компанија „Митал стил“ со седиште во Ротердам.

Три глобални челични гиганти ќе се поврзаат, со што ќе се создаде најголем производител на челик во светот. Холандските фирми "Испат" и ЛНМ, и двете во сопственост на британскиот челичен магнат Лакшми Митал, ќе ги здружат силите со аме-

риканската фирма "Интернешенел стил". Договорот во вредност од 17,8 милијарди долари во акции и готовина ќе значи создавање нова компанија "Митал стил", со седиште во Ротердам. Митал ќе има годишна продажба од 30 милијарди долари и производство од 57 милиони тони. Во компанијата ќе бидат вработени 165.000 луѓе во 14 држави. Митал изјавува дека компанијата, која бара двојно присуство и на Њујоршката берза и на "Еуронекст Амстердам", ќе има глобални достигнувања.

Новата групација ќе произведува рамни и долги челични производи што ќе бидат од корист за автомобилскиот, автоматскиот, машинскиот и градежниот сектор. Челичните ривали во светот го поздравиле создавањето на "Митал стил", истакнувајќи дека консолидацијата е потребна за челичната индустрија.

Акцизата за бензините помала за 3%

Регулаторната комисија за енергетика, по препорака од Владата, при формирањето на новите цени на нафтените деривати ќе пресметува минимална акциза. Со тоа висината на акцизата, која се движи околу 24 денари, ќе се намали за три отсто, што е помалку од еден денар.

Дали намалувањето на акцизата ќе придонесе и за задржување на цените на дериватите на исто ниво или за евентуално нивно намалување, ќе зависи од пресметките на Комисијата во кои ќе се земе предвид растот на цената на суровата нафта на светските берзи и односот меѓу денарот и доларот. Нафтата во изминатите две недели достигна рекорден износ од над 55 долари за барел.

Инаку, во крајната цена на нафтените деривати во земјава давачките кон државата (акцизата и данокот на до-

дадената вредност) учествуваат со над 50%. Комисијата има законска можност акцизата да ја зголемува или да ја намалува за три отсто во однос на редовната стапка.

Премиерот Хари Костов во петокот изјави дека Владата може да интервенира кај цената на нафтените деривати само во делот на акцизата. Тој најави дека Регулаторната комисија ќе утврди и четири нивоа на трговска маржа, за да се создаде конкуренција меѓу трговците на нафтени деривати и тие да се откажат од дел од својата добивка, бидејќи применувале максимална маржа.

Алкалоид освојува нови пазари – Лековите се продаваат и во Романија и Украина

Производите на Алкалоид од неодамна се продаваат и на пазарите во Романија и Украина. Извозот на лекови во првите девет месеци е зголемен за 23%, додека вкупниот извоз бележи пораст од 17%, со вредност од 18,5 милиони евра.

Освојувањето на овие пазари е голем успех за менаџерскиот тим на компанијата, бидејќи, како што велат во Алкалоид, ширењето на странски пазари е главна стратегија на Компанијата. За поголема промоција и поддршка на извозот Алкалоид има свои претставништва во Швајцарија, Русија, Бугарија, Хрватска, Словенија, Босна и Херцеговина, Србија и Црна Гора и Албанија.

Алкалоид предвремено го исплати и конвертибилниот заем, односно кредитот од Меѓународната финансиска корпорација (ИФЦ) и Европската банка за обнова и развој (ЕБОР), а веќе инвестира и во две нови производни линии. Наскоро ќе бидат пуштени

производната линија за сирупи и новата конфекција за пакување според ГМП стандардите, што гарантираат добра поризводствена пракса.

За полесно откривање на криминалот – ЕУ ја поднови Царината со опрема вредна 374.000 евра

На Царинската управа на Македонија и е врачен првиот дел од донацијата вредна 1,3 милиони евра, која се обезбедува од регионалната КАРДС програма.

"Станува збор за првата транша од 374.000 евра, донација обезбедена од ЕУ за осовременување на Царинската служба за поквалитетно извршување на нејзините цели задачи", истакна Донато Кијарини, шеф на Делегацијата на ЕК, за време на врачувањето на донацијата за Царината.

Првата транша на донацијата се состои од неколку нови возила, техника на Одделот за разузнавање (компјутери, скенери, факсови и сл.), како и опрема за побрзо и полесно детектирање на обидите за шверц и друг криминал како двогледи, инфрацрвени светла, средства за пробивање врати, панцири, оружје.

Според Министерот за финансии, Никола Поповски, оваа донација ќе придонесе за модернизацијата на Царинската служба и ќе овозможи и нејзино побрзо евроинтегрирање.

Фабриката на Кумановска "Искра" ја купи грчка компанија

Грчката фирма „ДС Констракшн“ ја купи новата фабрика на „Искра инженеринг“ од Куманово. Таа на тендерот понуди 677.330 евра за фабриката проценета на четири милиони евра, а средствата треба да ги уплати во рок од седум дена, по што „Искра инженеринг“ преминува во нејзина сопственост.

ВОЛКОТ Е НА ПРАГОТ

Стрмниот пад на доларот изгледа неизбежен

Поголем број економисти, вклучувајќи го и овој весник, се жалат околу големиот дефицит на САД и предвидуваат остар пад на доларот во наредните години. Лошата работа во викањето "Волк!" многу често е дека луѓето ќе престанат да ти веруваат. По намалувањето од 14% од 2002 година, доларот се стабилизира оваа година, и покрај фактот што дефицитот продолжи да расте. Ова ги охрабри некои економисти да понудат теории, во кои се објаснува зошто американскиот дефицит не е важен и зошто доларот не треба да продолжи да паѓа. Но, доларот повторно почна да паѓа: оваа седмица едно евро се разменуваше за 1,28 долари, што е многу блиску до најдолната граница досега од 1,29 долари за едно евро. Верувајте ни, волкот е реален.

Неодамнешниот пад на доларот беше предизвикан од несигурноста околу претседателските избори и вознемирувачките коментари од претставници на федералните резерви. Претседателот на Федералните Резерви на Далас, Роберт Мектир рече (само "теоретски" секако) дека кога напливот на капитал во Америка ќе пресуши, "ќе има криза која ќе резултира во зголемени камати и забрзано намалување на вредноста на доларот, што ќе предизвика многу потреси".

Вообичаениот одговор на креаторите на политиката кога се запрашани за курсевите е дека тие се предодредени од пазарот. Но, ако доларот е навистина преодреден од пазарот, сега би бил многу послаб. Доларот падна повеќе од 30% во однос на еврото од 2001 наваму, но неговиот трговски индекс падна многу помалку поради големата интервенција на азиските централни банки, насочени кон задржување на нивните валути во однос на доларот.

Оваа политика најверојатно ќе продолжи, и покрај одлуката на Кина во текот на оваа седмица да ги зголеми каматите за првпат во последниве девет години. Оваа одлука повеќе беше насочена кон контрола на домашната економија, отколку кон зајакнување на валутата.

Бидејќи азиските валути се одржуваа во однос на доларот, дефицитот на САД продолжи да се зголемува, достигнувајќи скоро 6% од БДП во вториот квартал. Доларот е веќе далеку под повеќето предвидувања околу неговата вистинска вредност наспрема еврото, но за намалување на дефицитот, тој ќе треба да се намали. Економистите од УБС сметаат дека трговската вредност на доларот можеби ќе треба да падне уште 20-30% за доволно да се скрати дефицитот, со цел да се урамнотежи односот на американските надворешни обврски со БДП. Иако е незамисливо, ова може да значи размена од 1,70 долар за едно евро.

Сепак други економисти сметаат дека Америка може да го издржи големиот дефицит за најмалку уште една деценија, без поголем пад на доларот, бидејќи ќе се финансира од Кина и други азиски земји. Во повеќе извештаи, Мајкл Дули, Дејвид Фолкертс-Ландау и Питер Гарбер од Дојче Банк сметаат дека сегашната состојба наликува на оживување на Бретон Вудс системот на фиксни курсеви по Втората светска војна.

Тие велат дека азиските економии се одлучиле да ги врзат своите валути со доларот по низок курс, поддржано со големо купување на доларски резерви. Азиските земји сакаат да го задржат својот извоз на евтино ниво со цел да се поддржи зголемениот пораст, и поради тоа сакаат постојано да купу-

ваат долари. Како резултат на ова, со купување на обврзници, тие ги намалуваат каматните стапки, кои ја поддржуваат потрошувачката и обезбедуваат купување на азиски производи од страна на американските потрошувачи.

Од 2001 година наваму, официјалните резерви на Азија се зголемиле за 1,2 трилиони долари, што е еднакво на две-третини од кумулативниот дефицит на САД во тој период. Интервенцијата на валутата од страна на азиските централни банки помага во објаснувањето зошто Америка досега беше во можност да го финансира својот дефицит без поголеми барања за обврзници или поголем пад на доларот. Сепак, тврдењето дека дефицитот е одржлив за цела деценија е многу сомнително.

Доларот падна повеќе од 30% во однос на еврото од 2001 наваму, но неговиот трговски индекс падна многу помалку поради големата интервенција на азиските централни банки, насочени кон задржување на нивните валути во однос на доларот

Според Џорџ Магнус, економист во УБС, паралелите со Бретон Вудс се површни. Една голема разлика е дека во 1960-тите, САД имаше суфицит и претставување кредитор за останата

тиот дел од светот. Денес, Америка е најголемиот должник во светот, што може да ја поткопа улогата на доларот како водечка валута.

Второ, погрешен е описот дека азиските земји се постојани "врзувачи". Во текот на 25 години се до 1998 година, не-јапонските азиски валути паѓаа во однос на доларот, а во истиот период нивните земји имаа дефицит, а не суфицит. Посилно врзувачкиот курс и суфицитите се јавуваат од 1998 година па наваму, кога овие земји требаа повторно да ги изградат резервите по азиската криза. Нивната желба да ги врзаат нивните валути со доларот можеби е привремена реакција на постојан проблем.

Трета голема разлика е дека, за разлика од режимот Бретон Вудс, повеќе азиски земји го напуштија принципот на контрола на капиталот, или онаму каде тие сеуште постојат, како Кина, тие имаат недостатоци. Ова бара поголема "стерилизација" од страна на централните банки за спречување на зголемување на резервите, што би довело до забрзан пораст на кредитите. Бидејќи стерилизацијата стана помалку ефективна, прекумерниот пораст на кредитите ја зголемува инфлацијата и предизвикува прекумерно инвестирање во недвижности, посебно во Кина. Бидејќи инфлаторните трошоци за одржување на нивната врска со доларот растат, азиските земји можат да се променат кон пофлексибилни режими.

На крај, според Бретон Вудс, нема реална алтернатива како резервна валута на доларот. Денес постои еврото, кон кое Азија може да се сврти.

Господинот Магнус смета дека враќањето на Бретон Вудс е илузија која ќе ја сними за година или две. Дури и да потрае подолго, тоа е опасен начин да се води светот, бидејќи ги охрабрува и Кина и Америка да водат неогговорни политики. Прекумерна ликвидност е причина за прегревање на кинеската

економија. Истовремено, со купување на обврзници, азиските централни банки ги субвенционираат американските трошоци на позајмување, охрабрувајќи поголема потрошувачка, а со тоа и зголемување на дефицитот. На тој начин, неизбежната корекција ќе биде уште поболна.

До неодамна, некои сметаа дека дефицитот на САД е одржлив, бидејќи странските инвеститори сакаа да купат американски капитал, со цел да го искористат зголемениот пораст на производство на економијата, а со тоа и поголем профит. Но, приватните влезни инвестиции се намалија, оставајќи ја Америка зависна од странските централни банки, додека странските ресурси веќе не ги финансираат инвестициите, а со тоа и идните профити се исти како и во доцните 1990-ти. Странците сега ги финансираат потрошувачката и владиното задолжување.

Дефицитот го одразува слабото домашно штедење, па така доларските инвеститори често велат дека падот на доларот е ниту потребен, ниту доволен за намалување на дефицитот. Но, според главниот економист во Морган Стенли, Стивен Роач слабиот долар би

придонел до пораст на побарувањата за обврзници, бидејќи странските кредитори бараат дополнителна компензација за валутниот ризик. Тоа би ја успорило потрошувачката, би го зголемило штедењето и би го намалило дефицитот.

Со купување на обврзници, азиските централни банки ги субвенционираат американските трошоци на позајмување, охрабрувајќи поголема потрошувачка, а со тоа и зголемување на дефицитот

Во текот на трите години по 1985, доларот падна за 50% во однос на другите главни валути. Инфлацијата и побарувачките за обврзници се зголемија, што резултираше со крах на берзата во октомври 1987 година. Дефицитот на САД е скоро двапати поголем од тогаш, па така вкупниот пад на доларот - и распаѓот на други финансиски пазари - може да биде поголем. Волкот ги оближува усните.

Преземено од:
"The Economist", october 28, 2004

ФИСКАЛНИТЕ АСПЕКТИ НА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈАТА - СУШТИНА И ИМПЛИКАЦИИ

Со процесот на децентрализација, определени јавни функции се пренесуваат во целосна надлежност, одговорност и самостојно одлучување на локалната власт. Тоа, всушност претставува прераспределба на државните функции меѓу две нивоа на власта. Улогата на промотор и активен и влијателен центар кој го поттикна и насочи современиот тренд на децентрализација му припаѓа на Советот на Европа и на "Европската повелба за локална самоуправа"

Академик Ксенте Богоев

I. КАРАКТЕРИСТИКИ НА СОВРЕМИОТ ТРЕНД

Во текот на последниве неколку децении, во поголем број земји во тек се широки процеси на фискална децентрализација, со кои се пренесуваат одделни јавни функции и фискални приходни извори од надлежност на централната во ингеренција на локалната власт.

Со актуелната децентрализација, покрај досегашните традиционални јавни услуги за секојдневните потреби на локалното население, како што се: водоснабдувањето, одржувањето на комуналната хигиена, јавното осветлување, пожарникарската служба, локалниот сообраќај и сл., во надлежност на локалната власт преминуваат дејности од поширок национален интерес, посебно во сферата на образованието, здравството, социјалната заштита, културата, заштита на животната средина, локалниот економски развој, уредување на просторот и на градежното земјиште и др.

Едновременно, на единиците на локалната власт им се проширува самостојниот локален фискус (локалните даноци, такси и придонеси) и соодветно се зголемуваат финансиските трансфери од централниот буџет (во вид на учество во некои од големите даноци на централната власт и со општи и наменски дотации). Буџетските расходи и приходи, како што е познато, се два паралелни и меѓузависни колосе-

ци, кои според современите фискални правила, треба глобално да бидат усогласени и да овозможуваат одржлива буџетска рамнотежа на централно и на локално ниво.

За разлика од деконцентрацијата на јавните надлежности, со која се врши дисперзија на одделни активности на државата и за нивното извршување се овластуваат подрачните органи на централната власт, со децентрализацијата (деволуцијата) определени јавни функции се пренесуваат во целосна надлежност, одговорност и самостојно одлучување на локалната власт. Децентрализацијата, всушност претставува прераспределба на државните функции меѓу две нивоа на власта.

Кај децентрализацијата не се работи ни за делегирање на одделни надлежности на централната власт на извршување од страна на локалната власт со мандат, во име и за сметка на централната власт.

Улогата на промотор и активен и влијателен центар кој го поттикна и насочи современиот тренд на децентрализација му припаѓа на Советот на Европа и на "Европската повелба за локална самоуправа" (European Charter of Local Selfgovernment) која Советот ја донесе во 1985 година. Повелбата ста- на базичен документ за европските

* Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставува ставовите на Министерството за финансии

земји членки на Советот ангажирани во процесите на децентрализацијата. Во неа по прв пат се дефинирани некои основни начела на една модерна концепција на локалната самоуправа, на нејзината автономија и на финансиските и други односи меѓу централната и локалната власт.

Во Повелбата се подвлекува дека локалната власт е една од главните основи на секое демократско уредување и дека автономијата на локалната самоуправна власт подразбира демократски избраните локални органи да донесуваат самостојно свои одлуки, да ги регулираат и да управуваат со работите од својата надлежност врз сопствена одговорност и во интерес на локалното население. Во таа смисла и како заштита на самоуправувањето и автономијата, во Повелбата се нагласува дека одземањето или ограничувањето на децентрализираните јавни работи од страна на централната или регионалните власти, може да се врши само во случаи и по постапка предвидени со закон.

Тргувајќи од таквиот пристап и водејќи сметка за исклучителното значење на определбата за консеквентна поставеност на финансирањето на единиците на локалната самоуправа во услови на децентрализација, Повелбата (чл. 9) се застапува за почитување на следниве принципи на обезбедување на неопходни финансиски извори на локалната власт:

- приходите на локалните буџети да бидат сразмерни (адекватни) на расходите за извршување на локални јавни функции;
- еден дел од финансиските средства да потекнува од сопствени (локални) даноци и неданочни приходи, чија висина ја утврдува локалната власт;
- трансферите (дотации) од централниот буџет да не бидат наменски и да не го загрозуваат дискреционото право на локалната власт да води сопствена политика во рамките на своите ингеренции;

- за финансирање на капитални инвестиции локалната власт да има право да се задолжува на домашниот финансиски пазар.

Актуелниот тренд, во голема мера благодарение на Европската повелба, има свои посебни карактеристики и јасно нагласени цели. Така, покрај самата децентрализација на јавните расходи и приходи, потенцирано е зајакнувањето на автономијата на единиците на локалната самоуправа во вршењето на јавните функции од нивна надлежност.

Децентрализацијата која ги доближува јавните работи до граѓаните и ја овозможува нивната партиципација, отвора услови за развој на локалната демократија во јавните работи на локално ниво.

Во Повелбата се подвлекува дека локалната власт е една од главните основи на секое демократско уредување и дека автономијата на локалната самоуправна власт подразбира демократски избраните локални органи да донесуваат самостојно свои одлуки, да ги регулираат и да управуваат со работите од својата надлежност врз сопствена одговорност и во интерес на локалното население

Доследно на ваквиот пристап, се застапува концепцијата за правна и институционална стабилност и прецизно разграничување на односите и правата на централната и локалната власт. За таа цел се препорачува прашањата од тој домен да се регулираат со устав и законски прописи.

Запазувањето на стандардите и квалитетот на јавните услуги во услови на децентрализирани односи и локална автономија, објективно упатуваат на промена на досегашниот карактер и методи на вертикалните односи меѓу централната и локалната власт. Практиката на пренагласен надзор, детални контроли и надредување од страна на централната власт (освен кога се

работи за супервизија на законитоста на одлуките и работата на локалната власт), треба да им отстапи место на соработката и партнерството, на редовни формални и неформални контакти, консултации, информирање и договори.

Очекувани придобивки од децентрализација

Во научната и стручна литература, како главни придобивки и позитивни ефекти на фискалната децентрализација најчесто се наведуваат:

- *Поголема рационалност во алокацијата на финансиските ресурси на државата за финансирање на јавната потрошувачка;*

- *Подобро и поадекватно распределување на средствата и активностите за јавните услуги во областа на образованието, здравството, социјалната заштита, комуналните сервиси, инфраструктурното уредување, економско активирање на локалните ресурси, во согласност со очекувањата и преференциите на локалното население;*

- *Проширување на редистрибутивната програма на централната власт, особено со понагласената улога на дотациите за фискално изедначување со кои се овозможува и општините со послаба сопствена фискална база да ги извршуваат доверените јавни функции според национално прифатливи стандарди;*

вање, што треба да претставува потврда на принципот на субсидијарност, според кој функциите кои можат успешно да се извршуваат од страна на локалните власти, не треба да им припаѓаат повисоките нивоа на власта;

- *Се создаваат услови за демократското право на граѓаните тие да учествуваат во вршењето на јавните работи.* Во Европската повелба за локална самоуправа посебно се укажува на овој аспект на децентрализацијата, при што се подвлекува дека локалната самоуправа претставува еден од главните темели на демократското управување и на непосредното остварување на правото на граѓаните да учествуваат во вршењето на јавните работи, што е важен демократски принцип за секоја земја.

- Во прилог на децентрализацијата се наведува и аргументот за *растоварување на централната власт* и намалување на концентрацијата на политичката и автократската моќ на централно ниво.

Во исто време, трансферот на одговорноста на широка листа јавни функции за единиците на локалната самоуправа претставува предизвик за нови иницијативи, позитивен натпревар и конкуренција во активностите за унапредување на економската и социјалната состојба, проширување на фискалната база и мобилизирање додатни приходни извори на општината.

Во развиените земји со подолга традиција на децентрализирани односи, натпреварот меѓу локалните власти во квалитетот и трошоците на локалните јавни услуги, како и во однос на висината на фискалните и нефискални локални давачки, раздвигувањето на економските активности и унапредувањето на инфраструктурниот амбиент, го поттикнува и селењето на поединци и претпријатија од послаби кон поуспешни и поевтини општини, феномен познат во стручната литература како "гласање со нозете" (израз според класичното дело на Тиебоут: „A Pure Theory of Local Expenditures“).

Практиката на пренагласен надзор, детални контроли и надредување од страна на централната власт (освен кога се работи за супервизија на законитоста на одлуките и работата на локалната власт), треба да им отстапи место на соработката и партнерството, на редовни формални и неформални контакти, консултации, информирање и договори

- *Унапредување на содржините и квалитетот на јавните услуги и намалување на трошоците за нивното исполнување;*

Дилеми и контроверзи за децентрализацијата

Поради големата хетерогеност во степенот и модалитетите на децентрализацијата на современите држави, детерминирани од историските, политичките, економските, културните и демографските услови во кои се остварувале процесите на децентрализација, сегашниот тренд актуализира повеќе дилеми и контроверзи по суштински прашања за карактерот на односите меѓу централната и субцентралните власти. Такви се прашањата за оптималниот степен на децентрализацијата; за приходите кои се пренесуваат од централната власт во надлежност и автономно извршување на локалната власт; за методите и карактерот на односите меѓу овие два нивоа на власта по прашањата за неопходната координација и усогласеност на глобален план, особено од аспект на целите на макроекономската политика, на развојните приоритети и на одржливоста на фискалната политика на земјата на среден и подолг рок.

Поради важноста и сложеноста на процесите на децентрализација и диверзифицирањето на јавните функции на локалната власт, во современата релевантна литература се укажува на значењето на неопходните институционални економски и финансиски предуслови, а пред се на подготвувањето на управувачкиот, стручниот и административниот капацитет на локалните органи за ефективно водење на јавните работи од проширениот локален репертоар на надлежности. Емпириското искуство предупредува на сериозните проблеми со кои се соочуваат многу земји поради несоодветната подготвеност за уредно водење на финансиските работи, слабата информатичка оспособеност, слабата финансиска дисциплина на надлежните служби и одговорните лица, особено кога се работи за строгото почитување на глобалната рамка и наменската структура на локалната буџетска потрошувачка, за раширената појава на кумулирање на неизмирени буџетски

обврски и воопшто кога е во прашање спроведување на општиот курс на земјата за консолидирање на фискалниот сектор во целина и редуцирање на фискалните и квазифискалните дефицити на централно и локално ниво.

Имајќи го тоа предвид, познавачите на проблематиката на локалните финансии опоменуваат дека децентрализацијата и широката локална автономија може да резултираат со несакани последици особено на макроекономски фискален план, но исто така и во однос на квалитетот, стандардот и трошоците на локалните јавни сервиси. Заради тоа се нагласува потребата да се воведат и почитуваат на локално ниво основните фискални правила на современата фискална политика, а пред се политика на фискална одржливост, балансиран буџет, цврсти буџетски ограничувања (hard budget constraints), придржување кон лимитите и правилата за задолжување, фискална дисциплина, отчетност и транспарентност.

Унапредување на содржините и квалитетот на јавните услуги и намалување на трошоците за нивното исполнување, што треба да претставува потврда на принципот на субсидијарност, според кој функциите кои можат успешно да се извршуваат од страна на локалните власти, не треба да им припаѓаат повисоките нивоа на власта

Во бројни студии се покренуваат прашања за крајните ефекти на фискалната деволуција врз реализацијата на макроекономската стабилизација и другите национални економски цели и приоритети имајќи предвид дека децентрализацијата објективно ги усложнува условите на централната власт за ефикасно водење на националната фискална политика, ако одлуките на локалните власти за нивните јавни расходи, приходи и задолжување не се глобално усогласени. Тие можат да делуваат асиметрично, спротивно на макроекономските мерки на државата за фискално приспособување и редуцирање на хроничните фискални дебаланси. Ко-

рективните интервенции на централната власт во такви ситуации би можеле да делуваат ограничувачки врз фискалната автономија на локалната самоуправа и го отвораат инхерентниот конфликт меѓу овие две власти.

Во материјалот на Советот на Европа во овој контекст се напонува дека локалните самоуправни единици не можат да се сметаат како независни држави. Тие се органски дел на еден интегрален правен и институционален систем на државното уредување регулирано со Уставот и законите.

Локалните самоуправни единици не можат да се сметаат како независни држави. Тие се органски дел на еден интегрален правен и институционален систем на државното уредување регулирано со Уставот и законите

Истражувањата во голем број земји покажуваат дека нема емпириска потврда за постоење на позитивна корелација меѓу децентрализацијата и економскиот раст. Меѓутоа, германскиот научник Ulrich Thiessen, од Институтот за економски истражувања од Берлин, во студијата „Fiscal Decentralisation and Economic Growth in High-income OECD Countries“, 2001, тврди дека според неговите анализи само при децентрализација од 30-45%, мерена со учеството на расходите на субнационалните власти во вкупните јавни расходи на државата, може да дојде до определено позитивно влијание врз растот на БДП и на вкупниот капитал. Повисок степен на децентрализација, според авторот, може да биде негативен за економскиот раст. Инаку, во пошироки емпириски анализи преовладува тезата дека влијанието на децентрализацијата врз растот и формирањето на капитал е релативно ограничено и дека во земјите во развој позитивни ефекти можат да настанат дури тогаш кога тие ќе достигнат повисок праг на доход по глава на жител. (Види: Paolo Drummond, Ali Mansoor: „Macroeconomic management and the Devolution of Fiscal Powers“, IMF, 2002).

Во литературата се сретнува и стојалиште дека децентрализацијата сепак го фрагментира домашниот пазар и создава нееднакви услови за живот и за економски активности кои централната власт само делумно ги коригира и израмнува со механизмот на финансиските трансфери и воопшто со вертикалните фискални и други односи со субцентралните власти.

Димензиите на децентрализацијата

Актуелизирањето на некои фундаментални и други прашања во врска децентрализацијата и автономијата на локалните власти има своја основа во самиот факт што на локално ниво се извршува една четвртина до една третина од вкупната јавна потрошувачка на современите држави. Посматрано по одделни држави, степенот на децентрализација варира во распон од околу 6% (Грција) до 40% (Норвешка).

При разгледувањето на стапките на децентрализацијата во натамошниот текст, треба да се има предвид дека согласно со широко прифатениот консензус во современата статистичка документација и литература, *степенот на децентрализација се мери според податоците за учеството на буџетските расходи на локалните власти во вкупните буџетски расходи на државата – централната плус локалните (General Government Expenditures – GGE).*

Во Европа највисока децентрализација бележат Нордиските земји: Норвешка 40%, Шведска 38%, Исланд 22,3%, Данска 31,3%, Финска 29,5%. Кон нив можат да се приклучат Холандија 36,2%, Луксембург 32,3%, Швајцарија 27,9% и Англија 25%. Во групата на земји со поумерено ниво на децентрализација спаѓаат Франција 19%, Германија 16,7%, Австрија 15,2%. Под 15% имаат: Ирска 13,8%, Италија 13%, Шпанија 12,7%, Португалија 12%, Турција 12,3%, Белгија 11,2%, Кипар и Грција се европски земји членки на Советот на

Европа со најнизок степен на децентрализација: 4,1% и 5,6% респективно.

Европските земји во транзиција, членки на Советот на Европа, вклучувајќи ги и оние кои неодамна се здобија со статусот на членки на Европската унија, рангирани според степенот на децентрализација ја покажуваат следнива слика:

Земји со висока децентрализација се Литванија 35,2%, Полска 21,6%, Чешка 20,9%, Летонија 19%, Естонија 17,6% и Романија 16,9%. Под 15% имаат Словачка 11,8% и Словенија 10,1%. Македонија е искажана во овој преглед со најниска стапка на децентрализација 1,46%. Меѓутоа, според релевантни објективни истражувања, во овој податок не се земени предвид значајни финансиски вонбуџетски извори на општините за инвестиции и други намени, така што реалната стапка на децентрализацијата коригирана со тие податоци изнесува околу 10-11% (изработено според податоците од Council of Europe: „The Financial Ressources of Local Authorities in Relation to their Responsibilities“, Strasbourg, 1998, pp 27, 28).

Интересно е овде да напоменеме дека во Годишникот на Меѓународниот монетарен фонд во кој се објавуваат финансиските статистики на земјите членки на Фондот (The Government Financial Statistical Yearbook, 2001) степенот на децентрализацијата пресметан врз основа на учеството на буџетските расходи на субцентралните власти (регионални и локални) во вкупните јавни расходи на државата изнесувале за земјите членки на ОЕЦД 32,3%.

Во материјалот на Институтот на ММФ за "Предизвиците на фискалната децентрализација" со право се вели дека фискалната децентрализација не е едноставен процес. Таа е всушност повеќедимензионална реформа која не се исцрпува со пренесувањето на определени расходи и приходи од централно на локално ниво на власта, нити стапката на учеството на локалната јавна потрошувачка во вкупната јавна потрошувачка на државата, како општа

мера на степенот на децентрализацијата дава целосна реална слика за положбата на локалните самоуправни единици во една земја. Тој стандард не ја искажува широчината на автономијата и ефективността на самостојното одлучување на локалната власт. Стапката на децентрализација не покажува ни дали општините располагаат со доволно финансиски извори неопходни за покривање на расходите што се пренесени во локална ингеренција. (Era Dabla – Norris a. Paul Wade: „The Challenges of Fiscal Decentralisation in Tranzition Countries“ W/P IMF, 2002, P. 15).

Потребни се и други индикатори кои содржат информации за повеќе аспекти на децентрализацијата. Според поновата литература и емпириски истражувања, базирани главно на основните начела на Европската повелба за локална самоуправа, особена важност се придава на пропорцијата на сопствените – локални даноци и неданочни приходи за чија висина и употреба слободно одлучуваат локални органи, а колкав дел од вкупно потребните финансиски средства општините добиваат во вид на дотации и други трансфери од буџетот на централната власт.

Приходите на локалните буџети ја покажуваат следнава структура според поделбата на сопствени извори и на трансфери од централниот буџет:

Приходни извори на локалните буџети како % од вкупните приходи 1994, 1995 г.

	Сопствени извори				Вкупно сопствени приходи	Трансфери
	Локални даноци	Локални такси и надом.	Капитал. приходи	Други приходи		
I Развиени европски земји (22 земји)	33	15	5	7	60	40
II Европски земји во транзиција	18	9	2	9	38	62
III Просек за двете групи европски земји членки на Советот на Европа	26	12	6	7	51	49

Извор: Совет на Европа "The Financial Ressources of Local Authorities, p.p 38, 39

Иако варијациите поединечно по земји се релативно големи во двете групи земји, крајната слика јасно ја открива глобалната разлика меѓу развиените европски земји во кои локалната власт во просек обезбедува околу 60% од сопствени приходни извори, а за околу 40% зависи од финансиските трансфери на централната власт, додека во европските земји во транзиција локалната власт од сопствени извори формира близу 40%, а над 60% од потребните приходи пополнува со дотации и други видови на трансфери од централниот буџет.

Во Европа највисока децентрализација бележат Нордиските земји: Норвешка 40%, Шведска 38%, Исланд 22,3%, Данска 31,3%, Финска 29,5%. Кон нив можат да се приклучат Холандија 36,2%, Луксембург 32,3%, Швајцарија 27,9% и Англија 25%

Буџетските трансфери, и покрај современата тенденција за јакнење на автономијата на локалната самоуправа и понатаму остануваат исклучително важен инструмент во рацете на централната власт за определено влијание врз финансирањето на општините и одржувањето на глобалната рамка на фискалниот сектор во целост.

Поединечно по земји најизразена самостојност, мерена со односот меѓу локалните даноци и неданочни приходи, од една и трансферите, од друга страна, остваруваат Скандинавските земји: во Шведска локалната власт покрива околу 80% од своите буџетски потреби од локални извори, така што трансферите од централниот буџет изнесуваат само околу 20%. Слична е состојбата со Данска, каде од трансфери локалната власт се алиментира во просек со 24,5%, во Финска со 28,4%, во Норвешка со 36,2%. Во Швајцарија на трансфери отпаѓаат само 18%. Пониска зависност од трансферите во однос просекот од 40% имаат повеќе развиени земји: Франција (29%), Германија (32%), Луксембург (33%), Шпанија (27%), а незначително

над просекот се наоѓаат Белгија 44%; Австрија 43%; Италија 42%.

Релативно високо место трансферите заземаат особено во: Холандија 83%; Грција 63%; Исланд 57%; Англија 52%; Турција 49%; Португалија 49%.

Меѓу тринаесетте земји во транзиција прикажани во табелата, пониско учество на трансферите од просечното за целата група (62%) имаат: Летонија (29%); Словачка (39%); Чешка (45%); и Полска (60%), затоа што нивните сопствени даночни и неданочни приходи изнесуваат: 71%; 61%; 55% и 40% респективно. Највисоки проценти трансферите (дотациите) достигнуваат во Албанија (94%); Естонија (91%); Литванија (87%); Романија (79%); Словенија (79%); Бугарија (78%) и Унгарија (64%). Основна причина за вака високо потпирање на локалните буџети во овие земји на дотации од централниот буџет се сеуште многу ниските сопствени приходи од главните локални извори: локални даноци и такси и надоместоци. Во Албанија на пример, овие два извора учествуваат во вкупните приходи потребни за буџетот само со 5,5%; во Литванија со 6,4% и во Естонија со 1%. Македонија и во овој статистички преглед е прикажана со напред споменатиот пропуст во евидентирањето на главните трансфери кои за локалната власт не потекнуваат од централниот буџет, туку од одделни вонбуџетски јавни фондови, така да прикажаните официјални податоци за дотации изнесуваат симболични 1,50%.

II. КЛУЧНИ ПРАШАЊА НА ЛОКАЛНИТЕ ФИНАНСИИ

Моделот и механизмот на финансирањето на локалната власт се најважниот и најсложениот домен во односите меѓу централната и локалната власт, со коишто се детерминираат карактерот на односите и реалната позиција на локалната самоуправа за извршу-

вањето на јавните функции определени во нејзина надлежност.

Како што вели еден од познатите научници по прашањата на фискалниот федерализам и локалните финансии, постојат некои фундаментални карактеристики на локалните финансии кои треба да ги има предвид секоја држава кога се работи за регулирање на односите во финансирањето на локалната власт, а тоа е дека локалната власт има лимитирана даночна моќ и локалната власт инхерентно има недостиг на сопствени фискални извори за целосно финансирање на своите јавни функции определени со закон (Richard Bird: „Setting the Stage: Municipal Finances and Intergovernmental Finances“)

Како што е познато, централната власт на современите држави е единствено овластена со закон да воведува даноци и да го регулира даночниот систем на земјата. Паралелно право на локалната власт, таа самата да воведува и наплатува свои даноци постои во ограничени размери и по правило тоа е регулирано со закон на централната власт. Освен тоа, современата држава веќе одамна е позната како "даночна држава" зашто потребите на централниот буџет ги задоволува со околу 90% од даночни извори. Од друга страна, макроекономските стабилизациони и други цели бараат конзистентен фискален систем кој дејствува ефикасно и усогласено со монетарната и развојната политика на територијата на целата земја. Од тие причини централната власт секогаш се колеба кога треба да дозволи пристап на локалната власт до нејзините главни даночни извори: даноците на доход (персоналниот и од корпорациите) и даноците на потрошувачка (данок на додадената вредност, акцизите и царините), од кои се алиментира централниот буџет.

Постарите, традиционални теории објаснуваат дека локалната даночна база треба да се состои главно од даноци кои можат лесно локално да се

уредуваат и наплатуваат од локалните резиденти, потоа од даноци со кои не се јавуваат проблеми за нивната хармонизација со централните даноци.

Најмногу и најприродно такви услови исполнува данокот на имот, којшто традиционално е застапен во локалните даночни системи на без малку на сите земји како еден од важните, а во некои и како единствен сопствен локален даночен извор. Меѓутоа, емпиријата евиденција покажува дека нема пример на земја во која приходот од данокот на имот обезбедил покривање на сите буџетски расходи на локалната власт.

Поради тоа недостигот на сопствени фискални и други сопствени извори на приходи за целосно финансирање на законски определените јавни функции на локалната власт е постојан структурен проблем на локалните финансии. Расчекорот меѓу сопствените приходи и вкупната локална јавна потрошувачка се покрива во сите земји со финансиски трансфери од централниот буџет.

Иако варијациите поединечно по земји се релативно големи во двете групи земји, крајната слика јасно ја открива глобалната разлика меѓу развиените европски земји во кои локалната власт во просек обезбедува околу 60% од сопствени приходни извори, додека во европските земји во транзиција локалната власт од сопствени извори формира близу 40%

Од тие причини не може да се очекува во трендот на актуелната децентрализација тој проблем да се надмине со проширување на смостојниот домен на локални фискални извори. И натаму е неопходна адекватна комбинација на двете меѓузависни компоненти на локалното финансирање: зајакнати сопствени локални извори и нивно дополнување со финансиски трансфери од централниот буџет.

Имајќи предвид дека децентрализацијата на државните функции и на

изворите на нивното финансирање се еден историски континуиран и неререверзибилен демократски процес. Низ досегашната еволуција и угледање на познати позитивни искуства и двата главни извори на финансирањето на локалните јавни функции бележат и зголемување и диверзификација.

Да потсетиме дека според податоците за 38 членови на Советот на Европа, вкупните сопствени – даночни и даночни приходи на локалните власти достигнуаат просечно околу 50% од вкупно потребните буџетски приходи и приближно толку изнесуваат и средствата што на локалните власти им се додаваат преку финансиските трансфери од централниот буџет.

III. ВИДОВИ ЛОКАЛНИ ПРИХОДИ

Локални даноци

Како што тоа го покажуваат напред изнесените податоци, најважниот дел од локалните самостојни приходи се формира од локалните даноци. На нив отпаѓа во просек нешто повеќе од 50% од вкупните самостојни локални приходи (без трансферите).

Оваа категорија локални приходни извори ја сочинуваат неколку различни видови локални даноци. Најнапред, тоа се **ексклузивните локални даноци каков што е отсекогаш данокот на имот**, кој традиционално во даночните системи се третира како природен изворен приход на локалната власт, која би требало да ја определува и варира даночната стапка и да ја врши наплатата на данокот.

И покрај познатиот недостаток на овој данок затоа што е релативно статичен, нефлексибилен приходен извор, нереспонзивен на промените на локалните буџетски потреби како и поради тешкотиите во неговата примена во развиените земји со динамична пазар-

на економија поврзани со објективно-то утврдување на пазарната вредност на даночната основица на земјиштето и зградите, сепак данокот на имот останува еден вид симбол на определена финансиска автономија на единиците на локалната самоуправа, и покрај тоа што неговото учество во вкупните локални даночни приходи се движи од 100% во земјите каде е единствен локален данок (на пр. во Англија), до сосема маргинално ниво во земјите коишто локалното финансирање го базираат на превисоки финансиски трансфери и зависност од централната власт.

Втората група самостојни даночни приходи која има водечко место меѓу локалните даночни извори особено во развиените, а и во некои земји во развој, се **локалните даноци на бизнис активности**. Панорамата на оваа група даноци е релативно богата: тие се наплатуваат по различни основи на бизнисот што се врши на територијата на субцентралните власти и нема хомоген систем за определувањето на основата на овој вид оданочување. Сепак, бројни истражувања потврдуваат дека како најчест предмет на оданочување служат профитот, капиталот и бројот на вработените. Во некои земји тоа е погонската сната (Белгија); во други – потрошувачката на електрична енергија (Италија, Франција, Грција); се сретнуваат и случаи кога се оданочува малопродажбата на алкохол (Австрија). Германија вовела локален ДДВ. Меѓутоа, повеќето од овие даноци на разни видови потрошувачка и малопродажба станаа некомпатибилни со националниот данок на додадена вредност (ДДВ) како еден од најиздашните даноци на централниот буџет.

Теоријата не наоѓа многу оправдување за додатно фискално оптоварување на бизнисот со локални бизнис даноци поради нивната концепциска и макроекономска неконзистентност со интегралниот даночен систем на државата. Како посебни недостатоци на ло-

калните бизнис даноци се сметаат негативно влијание на инвестициите и дисперзивните ефекти на деловните одлуки, па и нивното превалување на локалните нерезиденти.

Локален данок на доход е посебен вид локален данок, подолго време во примена особено во нордиските земји (во Шведска од 1928 година) едноставен за примена и наплата и високо издашен (над 50% до 90% од локалните приходни извори во Данска, Финска, Исланд). Оттаму и мислењето дека ниедна европска земја не обезбедила доволно даночни приходи на локално ниво, без да наплатува локален данок на доход.

Овој локален данок ја користи основната утврдена за државниот данок на доход, а од практични причини (да не се вознемирува даночниот обврзник два пати) наплатата се врши едновременно на државниот и локалниот данок на доход од страна на државниот (централен) орган. При тоа, одделно се пресметува данокот на централниот буџет – по прогресивни стапки, а одделно локалниот – по пропорционална стапка.

Една варијанта на овој данок се сретнува во Белгија, Хрватска и Чешка, каде локалниот данок се пресметува како додаток – во процент (како „прирез“) врз износот на државниот данок (во Белгија најмногу до 16%). За да се избегне формирање превисока збирна маргинална стапка од двете оданочувања на доходот (државното и локалното), некои земји пропишале максимални лимити (Исланд, Норвешка и др.).

Кај локалниот данок на доход, освен општиот недостаток на сите локални даноци што се надоведуваат на одделни централни даноци – а тоа се нивните дисторзивни економски ефекти – за локалната власт се јавува и проблем со основницата на данокот, којашто се дефинира со сите компоненти (олеснувања, изземања, ослободување) со решенија на централно ниво. Локални-

те органи немаат право да внесуваат никакви натамошни модификации кај локалниот данок на доход.

Други видови локални даноци

Посебен вид локални даноци претставуваат таканаречените **"даноци за ситни пари"** (поцкет монес ревенуес). Тие се воведуваат со решение на советот на општината. За нив се карактеристични големата разновидност (регистрации се 135 видови) и нискиот приход што се реализира од нивната наплата: околу 1% од вкупните приходи на општинските буџети. Застапени се широко во светот, најчесто: на забавни приредби, на истакнување реклами, на фирми, на игри на среќа, на заземање простор на тротоари и сл., на ноќевање во туристички места, на држење кучиња и др.

Даноци за заштита на животната средина (еколошки или "зелени даноци") се релативно нова категорија локални (и национални) даноци кои во послед-

ниве години брзо се шират. Тие се наменети на заштита на природната средина (воздухот, водата, почвата) од деградација и загадување, како последица на активностите на поединци и претпријатија поради кои доаѓа до емисија на штетни гасови и токсичен течен и цврстиот отпад. Приходите од овие даноци по правило се насочени за надомест на штетите и поголема заштита од загадувањето.

Локалните такси и надоместоци се втора група сопствени (локални) приходи. Тие учествуваат со околу 12% во вкупните приходи на локалните буџети на 38 земји членки на Советот на Европа и се рангираат како втор по големина сопствен извор на приходи на локалната власт, веднаш по локалните даноци. Овие давачки традиционално се базираат на прерогативите на локалната власт да наплатува казни за прекршување на локалните прописи и надоместоци за издавање разни дозволи на граѓаните (за градба, за вршење деловни активности, за регистрации, катастарски документи, статусни промени).

Во овој локален приходен сегмент посебно се издвојуваат приходите од надоместоци за голем број конвенционални комунални, но и разни други услуги на населението (за превоз, вода, струја, користење пристапни патишта и сл.), ако тие сервиси се обезбедуваат од општината, од страна на јавни, полуприватни или приватни претпријатија и концесионери. Се работи за надоместоци кои претставуваат еден вид цени на јавните комунални услуги.

Капитални приходи

Локалните власти остваруваат финансиски средства за определени локални програми од кредитни средства од банкарски извори, наменети најчесто за инвестиции во инфраструктурни и други локални објекти. Проширените права на општините да се задолжуваат на домашниот кредитен пазар, за

што се застапува Европската повелба, секако ќе има влијание за почесто прибегнување кон овој дополнителен и наменски ресурс.

* * *

Во праксата на локалните власти решенијата за наплата на локалните даноци и неданочни приходи се различни. Сепак, преовладува ориентацијата ексклузивните локални даноци, даноците на бизнис активностите, локалните такси и надоместоци, "даноците за ситни пари" да ги наплатуваат локалните служби. Таква е практиката во најголем број земји (Данска, Финска, Шведска, Англија, Холандија, Белгија и др.).

Меѓутоа, локалните даноци коишто се пресметуваат на иста даночна основа како и државните даноци, каков што е случајот со локалниот данок на доход, како и со таканаречени "поделени даноци" (shared taxes) наплатата ја вршат службите на централната власт.

Финансиски трансфери за локалните буџети

Како што беше веќе истакнато, податоците за потеклото на приходните извори на локалните буџети покажуваат дека финансиските трансфери од централниот буџет заземаат доминантно место во финансирањето на локалната власт. Видовме дека во 38 земји членки на Советот на Европа – учеството на трансферите изнесува просечно околу 50% во вкупните приходи на локалните буџети, а над 60% ако се посматраат одделно буџетите на европските земји во транзиција, односно многу повисоко во некои од тие земји (Албанија 94%; Естонија 91%; Литванија 87%; Романија 79%; Словенија 79%; Бугарија 78%).

Ваквата димензија на трансферите односно дотациите (grants), коишто се најстар и традиционален вид на меѓувладините трансфери, сведочи за нив-

ната исклучителна важност за вкупните односи меѓу централната и локалната власт во современите држави, посебно во поглед на поделбата помеѓу нив на државните надлежности и на фискалните извори. За градењето на тие односи Европската повелба за локална самоуправа се застапува за почитување на неколку основни принципи коишто се однесуваат посебно на трансферите.

Најнапред, тоа е принципот изворите на финансирањето на локалните власти (сопствени и од трансфери) да бидат сразмерни на нивните надлежности (одговорности) пропишани со устав и закон (чл. 9, т. 2).

Потоа, локалните власти да бидат соодветно консултирани за начинот на кој ќе бидат распределени ресурсите што ќе им бидат алоцирани (чл. 9, т. 6).

Колку е тоа можно, средствата што им се пренесуваат на локалните власти да немаат наменски карактери и таквите средства да не го загрозуваат дискреционото право на локалните власти во водењето на политиката во границите на нивната јурисдикција (чл. 9, т. 7).

Денес може основано да се тврди дека во практиката постои јасно изразена тенденција за примена на овие и на другите принципи вградени во концепцијата на Европската повелба.

Во актуелните процеси на децентрализација нагласени се настојувањата на локалните власти да обезбедат доволно вкупни финансиски извори за нормално извршување на зголемените јавни одговорности особено во областите од посебен национален интерес. За таа цел, како и за заштита на својата автономија, претставниците на локалната власт со особен интерес се однесуваат кон прашањата за изворите и постапката за формирање на средствата за трансфери и за критериумите (клучот) за нивна дистрибуција на локалните единици, барајќи за тоа да

бидат консултирани и решенијата да не бидат еднострано менувани од страна на централната власт.

Напред наведените заложби на Европската повелба и на локалните власти не се пресметани на негирање на правото на централната власт да го определува регулативниот и фискалниот модел на меѓувладините трансфери, туку интенцијата е во тие процеси да се прифати еден вид партнерство и соработка меѓу централната и локалните власти.

И покрај широките варијации во практиката на современите држави, можно е да се издвојат оние функции и цели на финансиските трансфери коишто се базични и најчести во примена.

Теоријата не наоѓа многу оправдување за додатно фискално оптоварување на бизнисот со локални бизнис даноци поради нивната концепциска и макроекономска неконзистентност со интегралниот даночен систем на државата. Како посебни недостатоци на локалните бизнис даноци се сметаат негативното влијание на инвестициите и дисперзивните ефекти на деловните одлуки

При тоа, потсетуваме на познатиот факт дека во практиката трансфери се воведувани не ретко за да се компензира повлекувањето на некои даноци кои со време се покажале неадекватни на локално ниво или станале некомпатибилни со промените на националниот даночен систем, како што особено беше случај со усвојувањето на ДДВ (како главен данок на финалната потрошувачка).

Примарна и најважна е традиционалната функција на трансферите (дотациите): да го пополнат недостигот на сопствени приходни извори на локалните власти за целосно покривање на расходите во нивните буџети (поради нивната ограничена сопствена даночна моќ – за што во трудов порано станал збор). Затворањето на фискалниот

јаз на локалните буџети во сите земји се врши со трансфери на средства (дотации) од централниот буџет. На тој начин се постигнува вертикален фискален баланс: врамнотежување на буџетските расходи и приходи на сите нивоа на власта во државата.

На оваа обврска на државата се однесува и напред споменатиот принцип од Европската повелба, со кој се бара на локалните власти да им се обезбедат средствата сразмерно со нивните надлежности.

Во теоријата и практиката на современите држави широко е прифатена и функцијата на трансферите за хоризонтално финансиско изедначување, иако е ова концепт со различни интерпретации и контроверзи, особено во поглед на формулата и приоритетите на финансиското изедначување. Главните приговори се однесуваат на критериумите за изедначување на буџетските расходи по глава на жител или по големината на територијата и сл. затоа што на тој начин се игнорираат локалните разлики во преференциите и во трошоците и се декуражира напорот за наплата на приходите и за рационализирање на расходите, што може да води до случаи локални единици со највисоки расходи и најниски даноци да добиваат најголеми трансфери. (Види: Richard Bird a. Michael Smart: „Intergovernmental Fiscal Transfers, 2001)

Во последните две децении учеството на општите дотации стана двојно повисоко во финансирањето на локалните буџети и со средствата од овие дотации се обезбедува повеќе од една петина (23%) од вкупните приходи на локалната власт

Појдовна основа за воведувањето на ваква функција на дотациите е фактот што локалните власти не се еднакви во фискалната база и во реалниот економски потенцијал врз кои би можеле да се потпираат во финансир-

ањето на своите надлежности. Всушност, терминот „локална власт“ покрива широк ранг реалности: густо населени урбани и рурални области и територии со мал број жители; локалитети кои се богати и други сиромашни, локални единици со релативно развиена комунална инфраструктура и други кои очекуваат тоа да го постигнат; општини со јако чувство за општествена одговорност, други – не; во некои управуваат добронамерни и обучени луѓе, во други некомпетентни и корумпирани службеници итн. Тоа укажува на стварноста која треба да се сфати и да се признаат различностите во конкретната положба на единиците на локалната самоуправа (Richard Bird, op. cit.)

За овој вид дотации експлицитно се застапува и Европската повелба во чл. 9 т. 5, во кој се вели: *"За заштита на финансиски послабите локални власти се востановуваат соодветни постапки и мерки за финансиско воедначување, со цел да се исправат последиците од нееднаквата разместеност на потенцијалните финансиски извори и на финансиското оптоварување што тие локални единици би морале да го сносат"*.

Децентрализацијата ја потенцира оваа намена на дотациите, поради тоа што можат да се доведат во прашање квалитетот и стандардите на работата на јавните институции особено од областа на образованието, здравството, социјалната заштита и сл., во услови кога тие преминуваат во ингеренција и одговорност на локалните власти, при нивни крајно дивергентни финансиски можности.

Трета функција на трансферите е да дадат поттик и поддршка на иницијативи на локалната власт за инфраструктурни инвестициони програми, за валоризирање и динамизирање на локални економски активности и за подобрување на перформансите за работа на здравствените, образовните, културните, социјалните и други институции,

за поадекватни просторни решенија и нивно посовремено опременување.

Актуелното либерализирање на правото на локалните власти да се задолжуваат на домашниот кредитен пазар, под услови утврдени со закон, може да се очекува да го зголеми интересот средствата од наменски и условни дотации да се комбинираат со сопствени и кредитни извори за реализирање на локални инвестициони проекти.

Дотации за ваква намена се во развиениот свет во релативно честа и растечка примена, а во земјите во транзиција сеуште поретко се сретнуваат. Во западната литература и пракса се познати како **"усогласени - здружени дотации"** (matching – grants). Нивна главна карактеристика од формално-правен аспект е што тие спаѓаат во условни дотации. Овој вид дотации централната власт ги доделува под услов локалната власт да учествува со свои средства според принципот "денар на денар" за определен инвестиционен програм (изградба на пат; современа опрема за здравствена амбуланта и др.), што претставува еден вид заедничко финансирање односно поделба на расходите (expenditure sharing).

Во стручната литература, во статистичката документација и во законодавството на повеќе земји, видовите на трансферите (дотациите) најчесто се класифицираат како:

- општи дотации (general grants);
- специфични или наменски дотации (specific-earmarked grants);
- поделени или заеднички даноци (shared-taxes); и
- други трансфери (other transfers).

Релативното финансиско значење на секој од овие видови трансфери (дотации), мерено со нивното учество во вкупните приходи на локалните буџети може да се види од следниве сумарни податоци за 38 земји членки на Советот на Европа (развиени и во транзиција) во годините 1994-97, различно по земји.

Учество во вкупните буџетски приходи на локалната власт во %

Видови трансфери (дотации)	Просечно за 38 земји	Просечно за развиените земји членки	Просечно земји во транзиција
1. Општи (генерални) дотации	22.87%	20%	24%
2. Специфични – наменски дотации	10.32%	10%	15%
3. Поделени (заеднички) даноци	12.77%	7%	21%
4. Други трансфери	4.42%	5%	3%
Вкупно трансфери	50.38%	42%	63%

Во опциите меѓу напред претставените видови на трансфери нагласена предност има тенденцијата за зголемување на општите (генералните) на сметка на специфичните (наменските) дотации (исклучок се Англија, Романија и Естонија). *Во последните две децении учеството на општите дотации стана двојно повисоко во финансирањето на локалните буџети и со средствата од овие дотации се обезбедува повеќе од една петина (23%), (спрема 10% од наменски дотации) од вкупните приходи на локалната власт.* Преку овие дотации на општините им се пренесува најголем дел од вкупните средства на трансферите.

Во стручната литература се сретнуваат интерпретации дека зголемената улога на општите дотации (но и на поделените даноци) се должи на тенденцијата за зајакнување на автономијата на локалната власт за слободно располагање со средствата од трансферите во финансирањето на локалните надлежности. Европската повелба, како што веќе беше изнесено, се застапува недвосмислено за ваков вид трансфери, за што зборува напред цитираната формулација: *"средствата што се пренесуваат на локалната власт, колку што е тоа можно, да не бидат наменски"*.

Кај оваа категорија дотации во принцип не се поставуваат од страна на централната власт административни,

стручни или други ограничувања и услови за нивното непречено користење според автономните одлуки на локалната власт. Нивната главна улога е да го пополнат недостигот на сопствени локални приходи за финансирање на тековните буџетски расходи (за покривање на капиталните инвестиции се користат по правило наменски дотации).

За генералните дотации неопходно претходно решение бараат некои методолошки проблеми:

- врз која основа ќе се утврди потребниот вкупен износ на дотацијата;
- според кои критериуми (формула-клуч) ќе им се дистрибуираат тие средства на локалните власти.

Специфичните (наменски) дотации по правило се секторски определени и се однесуваат главно на финансирање на капитални проекти на локално ниво

Во практиката и во литературата предност му се дава на методот глобалниот износ да се издвои од вкупно наплатените фискални извори на централната власт, а дистрибуцијата на износите по локални единици да се врши диференцирано, зависно од висината на фискалниот јаз, имајќи предвид дека овој тип на дотации има балансирачка улога за локалните буџети. Притоа мора да се води сметка за фискалниот потенцијал и фискалниот напор на корисниците на дотацијата.

Во практика, како и кај дотациите за фискално изедначување, критериумите се за овој тип дотации различни, не ретко и доста комплексни, ponderирани во разни пропорции, така што трансферите добиваат карактер на еден вид конвенција за постигање на основната цел: врамнотежувањето на локалните буџети.

Инаку, како најчести критериуми за дистрибуција се користат: бројот на жителите; површината на територија-

та; должината на патиштата, бројот на децата од школска возраст; старата популација; станбената ситуација.

Специфичните (наменските) дотации по правило се секторски определени и се однесуваат главно на финансирање на капитални проекти на локално ниво. Општа е оцената во анализите дека преку наменските дотации централната власт и нејзините агенции обезбедуваат надзор и контрола над извршувањето на инвестициските и други посебни локални надлежности. Тука и треба да се бара причината за нивното потискање во полза на дотации со полиберален режим на нивното користење од страна на локалните власти.

Како што веќе беше споменато во тековниот тренд се намалува нивното учество а се зголемува значењето на општите дотации.

"Поделени даноци" (shared taxes) се посебен и перспективен вид трансфери. Нивното актуелно учество во вкупните буџетски приходи на локалните власти изнесува – за 38 земји членки на Советот на Европа (развиени и во транзиција) околу 13%, а одделно за земјите во транзиција 21%.

Поделените даноци се сметаат за еден интермедијарен тип на трансфери, на половина пат меѓу даноци и трансфери. Тие се разликуваат од локалните даноци по тоа што имаат *дистрибутивна и трансферна функција, што претставуваат како дел од приходот на некој од базичните централни даноци и што стапката за поделба ја определува и наплатата на данокот ја врши централната власт.*

Со приходот од поделените даноци се конституира и една нова референца за финансиските ресурси на локалната власт, паралелно со ресурсите на државата.

Во дебатите околу карактерот и класификацијата на приходите од поде-

лени даноци стручниот став е единствен: приходите од тој извор спаѓаат во категоријата трансферни приходи на локалните власти и нема основа да се третираат како еден вид сопствен односно локален даночен приход.

Меѓу даноците кои во практиката најмногу се користат за "поделба", најчесто се јавуваат даноците на доход, пред се персоналниот, поретко и корпорацискиот, а има и земји кои за поделба го вклучуваат и данокот на додадена вредност. Стапките на учеството на локалните власти во поделениот данок се различни, на пример во Австрија, Германија, Грција, Унгарија, Словенија се движат меѓу 15% и 30%.

Во примената на поделените даноци како заеднички извор на централната и локалната власт, се јавуваат методолошки разлики околу моделот според којшто се дистрибуира реализираниот приход.

Според една варијанта, централната власт делот од приходот што според утврдениот процент им припаѓа на локалните власти им го пренесува во еднакви износи, затоа што дистрибуцијата по општини се врши од наплатениот износ на поделениот данок на територијата на целата земја, а не од реализацијата постигната на подрачјето на секоја општина.

При ваквиот метод со трансферот на средствата се врши и редистрибуција на остварениот фискален приход во полза на локалните единици каде поделениот данок е послабо издашен.

Во другата варијанта, износот што им припаѓа на локалните единици според утврдениот единствен процент за целата земја се дистрибуира во зависност од наплатата на поделениот данок на секоја општина.

Во стручната литература се сретнуваат интерпретации дека зголемената улога на општите дотации се должи на тенденцијата за зајакнување на автономијата на локалната власт за слободно располагање со средствата од трансферите во финансирањето на локалните надлежности

Определена предност на оваа опција претставува поголемиот увид, заинтересираност и соработка на локалните власти за „партнерскиот“ приходен извор на нивна територија.

Како **"други трансфери"** се сметаат повремени и ad hoc трансфери во полза на локалната власт со цел да се подобрат перформансите и состојбата во определени локални надлежности или кога се интервенира за санирање на настанатата штета од природни и други непогоди.

ПРИЧИНИТЕ ЗА (НЕ)УСПЕХОТ НА МАКЕДОНСКАТА ПРИВАТИЗАЦИЈА

Моделот на македонската приватизација не е погрешно одбран и тој ги носи оние резултати, кои со оглед на околностите се можни. Јасно е дека секој модел на приватизација има свои добри и лоши страни. Најлошо од сè е ако со помош на божемната дискусија се одлага завршување на процесот и ако постојано се внесува чувство на привременост и несигурност

Д-р Јане Миљовски

е роден во Скопје во 1946 г. Професор е на Правниот факултет во Скопје по предметите Економика и Современи економски системи, а на постдипломските студии по меѓународно право, го предава предметот Меѓународна политичка економија-проблеми на земјите во транзиција. Докторирал на Економскиот факултет во Скопје на тема: "Невработеноста во самоуправното општество и системските детерминанти на невработеноста во Југославија". Д-р Миљовски бил длабоко вклучен во политичкиот живот на Македонија. Член е на Првата експертска влада на Македонија, која го раководела осамостојувањето на Републиката и трансформацијата на политичкиот и економскиот систем. Од 1991 до 1997 година е министер без портфел (задолжен за приватизацијата), министер за финансии и потпретседател на Владата на Република Македонија. Во тоа време работел на изготвување на повеќе закони и учествувал во формулација и спроведување на стабилизационата програма на Републиката. Бил гувернер на Македонија во Светската банка и Европската банка за обнова и развој. Ги раководел преговорите на Република Македонија со земјите-членки на Парискиот клуб, со Европската унија, за склучување на спогодба за соработка и трговија. Д-р Миљовски бил консултант на Европската банка за обнова и развој и на други банки и претпријатија. Објавил повеќе трудови од проблематиката на невработеноста, транзиционите процеси, еволуција на економските системи и сл.

Вовед

Приватизацијата во Македонија многу често се критикува и обвинува за слабите резултати во економскиот и социјалниот развој на земјата. Притоа, се настојува да се прикаже дека денес приватизацијата е виновна за сè: слабата економска состојба, сомнителните зделки, ниското ниво на странски инвестиции, големиот број на невработени, па дури и меѓуетничкиот конфликт итн. Но, дали е така? Дали можеби приватизацијата и денес не се користи за да се скријат слабите идеи и сèуште нејасната идеолошка ориентација на многуте политички актери? Тоа често е ориентација полна со идеите на минатото, со социјализмот и самоуправувањето, неразбирањето на економските процеси во новиот милениум, неспособноста да се види иднината на Македонија во новите услови.

Во критиката на моделот на приватизацијата се истакнуваат следниве тези:

1. Моделот го забавил економскиот развој;
2. Тој модел предизвикал многу длабок пад на производството и не овозможил брзо економско закрепнување на Македонија;
3. Моделот на приватизација е виновен за масовната безработица;
4. Моделот е несправеден и е виновен за големите социјалните разлики (овозможил едни енормно да се збогатат, а други да осиромашат);

5. Моделот на приватизација е виновен за големата сиромаштија;
6. Моделот е таков што овозможува доминација на инсајдерската приватизација.

Во оваа листа се издвојуваат три основни типа критики:

1. Едните поаѓаат од резултатите на полето на економскиот развој и сметаат дека тие резултати (низок раст на БДП, висока стапка на невработеност) се причина моделот да се оцени како неуспешен;
2. Вторите поаѓаат од елементите на праведност и сметаат дека моделот е неправеден (нема еднаков пристап до акциите, растат социјалните разлики и сл.);
3. Трети сметаат дека моделот не бил доволно отворен кон инвеститорите дома и во странство и со тоа не го поттикнал развојот (инсајдерска приватизација).

Во овој текст ќе се обидеме да одговориме на овие критики и да ја докажеме тезата дека *моделот на македонската приватизација не е погрешно одбран и тој ги носи оние резултати, кои со оглед на околностите се можни. Исто така, ќе се обидеме да докажеме дека ниската стапка на развој е резултат на други фактори, надвор од моделот.*

* Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставува ставовите на Министерството за финансии

Отсуство на општествен консензус

Успешноста на приватизационите програми се цени според тоа колку брзо ќе се претвори државната (општествена) сопственост во приватна. Во тој поглед македонскиот модел на приватизација е апсолутно успешен. Македонската приватизација почна во 1994 и практично заврши во 1998 година. Она што остана беше резидуал од претходно предвидените 1.200 претпријатија за приватизација.¹ До 1998 година, приватизирани беа 1.435 претпријатија.² На почетокот на македонската транзиција се појави тврдењето дека приватизацијата не се почнува доволно брзо и дека под закрила на системот во распаѓање, општествениот капитал ќе се разграби без контрола. Ова тврдење во себе има вистина. Но, програмите на приватизација се спроведуваат само со постигнат општествен консензус за потребата за приватизација и за моделот на приватизација. Тоа во Македонија тешко се постигнуваше. Отпорите на сите општествени чинители создаваа бркотница на идеи, кои за жал, не придонесоа за побрза и подобра приватизација.

Иако преминот кон пазарна економија е основната цел на приватизацијата, сепак со неа, преку методот на приватизација кој се избира, се додаваат и други цели. Така, изборот на масовна приватизација (ваучерска приватизација) имаше за цел брз премин од социјалистичко во капиталистичко стопанство давајќи и притоа предност на почетната егалитарност во приватизацијата. Тој систем, меѓутоа, во својата втора фаза се претвора во својата спротивност: не е ниту еднаков за сите, ниту пак приватизацијата брзо се завршува.³

Она што македонскиот закон за приватизација се обиде е следното: со приватизацијата да се зголеми ефикасноста на претпријатијата и да се создадат услови за ефикасно стопанство и побрз развој на земјата.

Приватизацијата во Македонија многу често се критикува и обвинува за слабите резултати во економскиот и социјалниот развој на земјата. Притоа, се настојува да се прикаже дека денес приватизацијата е виновна за сè: слабата економска состојба, сомнителните зделки, ниското ниво на странски инвестиции, големиот број на невработени, па дури и меѓуетничкиот конфликт итн. Но, дали е така?

Кои се предуслови за ова да се оствари? Со оглед на тоа дека транзицијата е сложен систем на промена на сите елементи на поранешниот социјалистички систем, потребно е паралелно изведување на многу реформи. За успешно спроведување на транзицијата, потребни се реформи во четири сегменти:

1. Реформи на правниот систем;
2. Макроекономски реформи;
3. Микроекономски (структурни) реформи;
4. Реформи во социјалниот сектор.

Очигледно, обемот на работата кој треба една влада да го заврши за да изведе успешна приватизација е спроведување на комплексен збир на паралелни и меѓусебно поврзани реформи. Речиси ниту една земја не успеала да ги спроведе овие реформи паралелно и навреме.⁴ Со некоординација на реформските зафати потребни за транзиција, се објаснуваат и различните брзини со кои одделни економии го поминуваат патот од почетокот на транзиција до

¹ За приватизација беа предвидени вкупно 1200 претпријатија. Од нив 115 беа големи, 250 средни и 740 мали. Во нив работеа 230.000 вработени а општествениот капитал беше проценет на 2,1 милијарди долари.

² Овој број е поголем од првициот број на претпријатија бидејќи некои претпријатија во текот на приватизацијата беа поделени на поголем број помали претпријатија. До крајот на 2002 приватизирани се 1688 претпријатија. Тоа значи од 1998 до 2002 се приватизирани уште 253 претпријатија.

³ Види: J. Kornai, Ten Years after "The Road to a Free Economy", Paper for the World Bank "Annual Bank Conference on Development Economics", April 18-20, 2000, Washington DC

⁴ Најмногу до оваа слика се приближува Република Словенија

нејзиниот крај. Висок степен на координација се постигнува само ако постои широка општествена согласност за насоката и типот на реформите. Дали тоа беше присутно во Македонија? За жал, наместо согласност околу ноторните факти и правци на реформите, во Македонија секој поединец и секоја партија си имаше своја листа на желби. Секоја партија имаше своја претстава и наместо да се усогласуваат реформите и постапките, раководителите се надмудруваа меѓу себе. Впрочем, тоа може многу јасно да се види во нивните јавни настапи. Ниту еден битен македонски политичар не застана зад реформите кои се подготвуваа. Се постигна консензус само околу тоа дека треба да се оди кон капитализам, но низ какви фази промената ќе оди и какви последици во одделни сегменти на економијата ќе предизвика, едноставно остана замaglено. Политичарите (со многу малку исклучоци) се обидуваа да избегнат било каква идентификација со промените кои требаше да дојдат, свесни дека во примената на структурните реформи ќе има многу незадоволници. Оваа бледуникава поддршка на реформите и денес резултира со „перење раце“ на некои од нив. Ова пак испраќаше лоша порака кон сите оние кои беа „погодени од реформите“. Многумина мислеа дека може да се воведи капиталистички систем, а притоа да останат „предностите“ на претходниот систем.

Успешноста на приватизационите програми се цени според тоа колку брзо ќе се претвори државната (општествената) сопственост во приватна. Во тој поглед македонскиот модел на приватизација е апсолутно успешен

Токму таа амбивалентност, да се заговара капитализмот, а да се инсистира на низа елементи од самоуправувањето, е главната кочница на македонската транзиција. Таквата амбивалентност во расположението на граѓаните, поддржана од „бегането“ на политичарите од радикални мерки, резултира со фактот дека власта во Македонија ниту еднаш до сега не покажа подготвеност и со радикални мерки да се брани приватната сопственост стекната на легален начин⁵. Таа амбивалентност се гледа и од фактот што пред почетокот на спроведувањето на Законот за трансформација на претпријатијата со општествен капитал се укина главната институција, која требаше да ја контролира приватизацијата направена според законот на Анте Марковиќ (ЗОК). Така, во моментот кога требаше да се почне со приватизацијата во 1994 година се утврди дека по тој закон се приватизирани речиси 50% од општествениот капитал. А во 1992 година по тој закон беа приватизирани нешто над 10% од општествениот капитал. Тоа значи дека во меѓувреме без контрола на ниту една институција, е приватизиран голем дел на претпријатијата во општествена сопственост⁶.

Транспарентноста во донесувањето на Законот

Во решавачки моменти за една земја политичарите застануваат зад програми изработени од истакнати експерти и бараат општествена поддршка за нив. Кај нас се отиде со обратен пристап. Процесот беше претставен како дело на „експерти“. Тој секако беше дело на експерти и беше направен во најдобра традиција на консултација со сите релевантни научници. За изра-

⁵ Во 2004 година за прв пат се среќава таква акција за спроведување на судска одлука против волјата на вработените. Оваа иако многу задоцнета мерка, ако стане редовна пракса во спроведувањето на судските одлуки, многу ќе придонесе за сигурноста на можните инвеститори.

⁶ Тоа во голема мера се нелегални приватизации кои никој во тој момент не можеше да ги контролира. Кај тие претпријатија денес е скоцентрирана слабата ефикасност и опаѓање на обемот на производство.

ботка на програмата беше ангажиран тим кој е надвор од сомение. Пред да почне приватизацијата и пред да се подготви Законот, група научници од Правниот факултет во Скопје изготви студија.⁷ Потоа, во процесот на изработка на програмата за приватизација се вклучи советникот на Владата на Република Македонија од Лондон, проф. д-р Ченто Вељановски и неговиот соработник Мајкл Дарси. Тие ја изработија првата верзија на програмата за приватизација. По изработката на таа програма, на повеќе состаноци со експерти од највисок ранг од Македонија се дискутираше за нејзината применливост, нејзините цели и импликациите кои таа програма може да ги има за македонската економија.⁸ Врз база на сите овие дискусии се пристапи кон изработка на Законот за трансформација на општествениот капитал во Република Македонија. Текстот на Законот одеше низ долга јавна дебата, организирана и од друштвото на економистите и друштвото на правниците. Посетени беа сите поголеми градови на Македонија во кои се презентираше текстот на законот. Во парламентот законот помина три фази. Низ сите три фази беа давани многубројни амандмани. Во меѓувреме, законот беше испратен на рецензија во Европската банка за обнова и развој и во Американската адвокатска комора. Од двете институции се доби исклучително позитивно мислење. Во трите читања пред Парламентот, забелешките во голема мера влијаеја на текстот на законот. Во последната фаза тој се најде на седницата на Парламентот со 330 амандмани на 110 члена на законот и истиот е донесен со само

два гласа против. Сепак, впечаток е дека постоеше обид да се избегне идентификацијата со законот, претставувајќи го како резултат на експертска група и како одговорност на еден министер. Во светот не е познато да се спроведува така длабока структурна реформа, како што е приватизацијата, а зад неа да не застанат сите водечки сили на едно општество. Ако пак приватизацијата се врши на така срамежлив начин, тогаш вистинска реформа не е можна.

Текстот на Законот одеше низ долга јавна дебата, организирана и од друштвото на економистите и на правниците. Посетени беа сите поголеми градови на Македонија во кои се презентираше текстот на законот. Во парламентот законот помина три фази. Во меѓувреме, законот беше испратен на рецензија во Европската банка за обнова и развој и во Американската адвокатска комора. Од двете институции се доби исклучително позитивно мислење

Ваквата колебливост се покажа и подоцна при ревизиите на Законот во 1996 година, кога без согласност од „експертите“, во договор со синдикатот се изврши ревизија на Законот со кои се негираат основите на принципот на платена приватизација. Проблемот на платената приватизација е најмалку битен заради приходот што евентуално би го создал за буџетот. Принципот на платена приватизација ги турка настрана сите кои немаат сериозни намери фирмите да се направат профитабилни.

⁷ Види: Приватизација на општествениот капитал во Република Македонија. Студија, раководител проф. д-р Милан Недков, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Правен факултет, Скопје септември 1991 година. Во изготвувањето на оваа студија учествуваа: проф. д-р М. Недков, проф. д-р Софија Тодорова, проф. д-р Тито Белицанец, проф. д-р Наум Гризо, проф. д-р Јане Милјовски, проф. д-р Весна Пендовска Пајванска, доц. д-р Димитар Гелев, доц. д-р Горан Коевски. За изготвувањето на студијата претходен материјал подготвија: проф. д-р Бранко Зеленков, проф. д-р Стеван Георгиевски, проф. д-р Маријан Маријановски, проф. д-р Данце Манолева - Митровска, проф. д-р Гале Галев, проф. д-р Кики Мангова-Понјавик.

⁸ Во ови дискусии, помеѓу другите, активно учество зедаа: академик проф. д-р Ксенте Богоев, академик проф. д-р Никола Узунев, академик проф. д-р Никола Клјусев, проф. д-р Михаил Петковски, проф. д-р Таки Фити, проф. д-р Трајко Славевски.

Аргумент кој може да се употреби против избраниот модел е: и покрај што избраниот модел е резултат на експертски проверени ставови, тој во македонски услови не може да биде успешен, бидејќи како што се покажа, значајните политички сили едноставно не застапаа зад него. Дали тогаш немаше да биде поумно да се избере друг модел, или да се продолжи со моделот на Марковиќ или пак да се преземе ваучерскиот модел или пак некој друг модел?

И покрај што избраниот модел е резултат на експертски проверени ставови, тој во македонски услови не може да биде успешен, бидејќи како што се покажа, значајните политички сили едноставно не застапаа зад него

Замките на алтернативните модели

На почетокот на приватизацијата дискусијата одеше околу четири можни модели: ваучерска приватизација, платена приватизација, приватизација со интерни акции и приватизација која би следела откако ќе се подржави целиот општествен капитал. Зад секој од овие модели стоеше група во општеството која имаше јасни интереси во приватизациониот процес.

Менаџерите на социјалистичките претпријатија ја претпочитаа приватизацијата со интерни акции. Таа заедно со можноста да се искористат недоречени решенија од Законот за лични доходи, се сведуваа на бесплатна приватизација за вработените во претпријатијата. Со оглед на што реакциите на ваквата приватизација беа остри во јавноста, јасно беше дека таквата приватизација не можеше да

продолжи. Оттука, за низа менаџери во државата, ваучерската приватизација се јави како најпривлечна, заради тоа што на тој начин ќе се постигне широко растурање на акциите и тогаш претпријатијата би можеле да се владеат со малку концентрирани акции. Тие би можеле да потекнуваат од интерните акции или пак да бидат добиени (и потоа купени) од ваучерската распределба на акции. Предноста на овој тип на приватизација би била во тоа што би овозможил побрзо приватизирање, потоа, чувство дека се работи за „праведна“ приватизација и се добива подршката на сите структури кои не учествуваа во претходната приватизација, особено државната администрација, вработените во образованието и здравството. Неговите слабости би биле дека тој метод е концентриран на порамноправна распределба на акциите во првиот момент, но крајно нерамноправна распределба на добивките во втората и третата фаза од процесот. Исто така, со тој метод не може да се преземат сериозни чекори за зголемување на ефикасноста на стопанисување во земјата⁹. За да се спроведе тој метод на приватизација нужно беше, или да се национализира дел од дотогаш спроведената приватизација со југословенскиот Закон за за општествен капитал од 1989 година, или да се комбинираат двата модела, оној со интерни акции (платена приватизација) со методот на масовна приватизација (во почетокот бесплатна). Но, и едното и другото решение беа невозможни според Уставот на Република Македонија. Имено, требаше да се одземе или да се национализира легално стекната приватна сопственост (според Законот за општествен капитал) или пак граѓаните во Македонија да се доведат во крајно нерамноерна положба со два сосема различни методи на стекнување на приватна сопственост. А токму тие две

⁹ Ставот дека ваучерската приватизација не ги носи саканите предности денес е неоспорна за економистите кои се бават со оваа материја. Мозеби е најдобра илустрација на превладувачкиот став во науката ставот на Јанос Корнаи. Види: J. Kornai, TEN YEARS AFTER 'THE ROAD TO A FREE ECONOMY': THE AUTHOR'S SELF-EVALUATION, Paper for the World Bank 'Annual Bank Conference on Development Economics, April 18-20, 2000 Washington D.C.

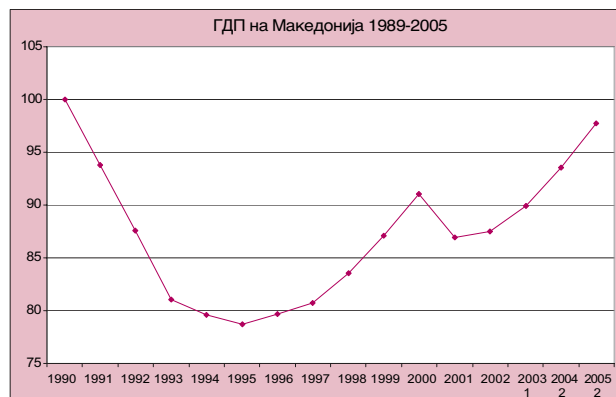
работи со Уставот на РМ се забранети. Исто така, ако со било кое решение се поништеа ефектите од дотогашната приватизација, тоа се судираше со уставна забрана за ретроактивно дејство на законите. Оваа правна состојба нудеше извонредна можност на моќните менаџерски структури, преку нудење на приватизација со примена на ваучерски принцип, да ја заштитат приватизацијата по Законот за општествен капитал.

Успешна транзиција = успешна приватизација

Конечно, останува да се одговори на прашањето: дали македонската приватизација е успешна или не, независно од тоа на кој начин ќе се објаснат нејзините добри или лоши страни. Ако како критериум се земат желбите и очекувањата на населението, тоа не се оствари. Ако се споредува со други земји во транзиција, резултатите не може да се оценат како многу лоши. Така, Македонија до 2000 година е полоша во резултатите од трансформацијата од Полска, Словенија, Унгарија, Словачка, Чешка и Албанија. Но, подобра е од Бугарија, Романија и Хрватска.

Како се мери успешноста на транзицијата? Се смета дека сите промени кои една земја ги презема треба, да доведат до пораст на бруто домашниот производ по жител. Но, тоа секаде може да се оствари само откако прво ќе опадне па потоа постепено ќе почне да расте производот (изразено преку БДП), сè додека не го достигне пред транзиционото ниво. Значи, речиси секоја транзиција на дијаграмот на БДП се појавува како латиничната буква У.

Ниво на економска активност во периодот 1999-2005 година

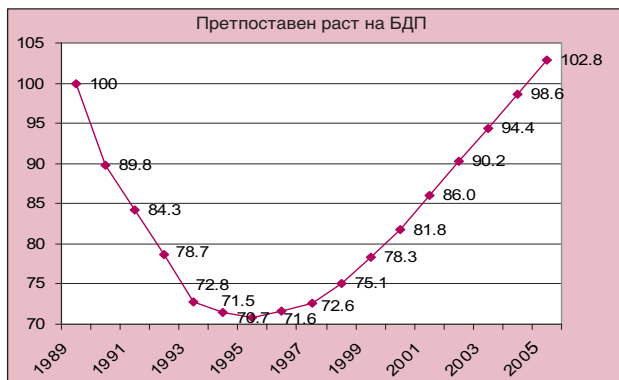
На графиконот се гледа дека најниското ниво на производство (БДП) е остварено во периодот 1994-1995 година. Во годините пред тоа немаме дејство на законот за приватизација, а имаме најголем пад на општествениот производ. 1994-1995 се години во кои почна дејството на Законот за приватизација на општествениот капитал,¹⁰ по кои почнува „застрапувањето“ на економијата. Тој развој е брутално запрен во 2001 година кога почна војната во Македонија. Се смета дека во 2006 година, Македонија ќе излезе од инцијалните транзициони маки и потоа ќе следи развој кој ќе прекине со децениското препелкање на дното на транзиционите економии.¹¹

Основната причина за прекилот во економскиот развој, кој почна во 1995 година и траеше до 2001 година е војната во Македонија. Дали без тоа состојбата ќе беше поинаква? Во графиконот 2 е претставено движењето на БДП, под претпоставка дека ако немаше војна во Македонија ќе продолжеше стопанскиот развој и ако стапката на раст постигната меѓу 1999 и 2000 се задржеше и понатаму, Македонија веќе во 2004 година, ќе го достигнеше нивото на производство во 1989 година, а во 2005 ќе одеше над тоа ниво.

¹⁰ Законот за трансформација на општествениот капитал е деонесен во јуни 1993 година а неговата примена почна 8 месеци подоцна.

¹¹ Кривата е пресметана на основа на вредноста GDP за 1990 година. Несто променети се процентите ако за основа се зема друга година. Но движенјето во сушност е многу слично.

Претпоставен раст на БДП

Од ова се гледа дека основната причина за задоцнетите ефекти од приватизацијата е во сосема други сфери, а не во самата приватизација. Јасно е дека одложеното растење на БДП е резултат на безбедносните проблеми и војната, но и на бавниот напредок на структурните реформи во доцните деведесетти години.

Ако се погледнат соодветните индикатори за Словенија ќе се види дека за достигнување на БДП од 1989 година и требаа 10 години. Полска, пак, растот го достигнува пред-транзиционото ниво после седум години. На Унгарија и требаа 11 години, а на Чешка 12 години за да се доближи до таа граница.

Нешто друго е меѓутоа забележливо. Опаѓањето на БДП кај сите овие економии е помало од она на Македонија. Оттука е јасно и дека закрепнувањето ќе оди побрзо. Кај сите земји кои го вратиле производното ниво од 1989 година побрзо од Македонија, максималното опаѓање е до 20%. Оние пак кои се слични со Македонија (12 години или повеќе) или се полоши, бележат пад на производството за околу 30%, па дури и повеќе.

Ако се знаат елементарните факти за меѓународната политика во тој период, тогаш е сосема јасно дека споредбите

со Полска се неумесни. Таа е првата поранешна социјалистичка држава која почна со преодот кон капитализам. Заради тоа, таа беше масовно помогната, политички и економски, од најразвиените земји на светот. Втората е Словенија која освен неколкудневни борби со поранешната ЈНА во 1991 година немаше било какви проблеми со меѓународното признавање и потоа почнува константен раст. Кои се причините? Словенија беше најразвиената југословенска република, која беше повеќе пати поразвиена од сите други републики. Таа имаше производство ориентирано кон извоз, а Југославија и служеше како сигурносен домашен пазар. Покрај ова, таа имаше исклучително кооперативни соседи¹². Тоа, како и интерната политичка стабилност се основните елементи за нејзиното економско закрепнување. Кај неа првите години (транзиција во рамките на поранешна Југославија) се слични со сите поранешни југословенски републики. Максималното опаѓање на општествениот производ е во 1992 година и индексот на бруто домашниот производ (база 1989 година = 100) изнесува 79,1 (односно опаѓање од 20,9 %).

Со оглед на тоа што сите економии кои имале брз излез од транзицијата имаат пад на БДП до 20%, го поставуваме прашањето е дали македонскиот модел на приватизација не предизвика голем пад на БДП. Графиконот повторно укажува дека падот на БДП во Македонија до 1995 година кога индексот на БДП (база 1989 = 100) изнесува 70,7 (кумулативен пад од 29,3%). Во годините 1989-1993 иако немаме никакво дејство на законот за трансформација на општествениот капитал, во тие години се кумулираше пад на општественото производство од 27,3%. Дури по 1993 година почнува дејството на ЗТОК и во следните години БДП опаѓа само за 2%. Од 1996 година, почнува оживување на производството.

¹² Освен краткотрајно заострување со Италија кое меѓутоа никогас не се претвори ниту во тргоска војна или блокада.

Одовде може да се извлече само еден заклучок: моделот на приватизација не е причината за најголемиот дел на опаѓањето на БДП во Македонија, бидејќи постојат други, побитни фактори во претпоставениот модел, на кои се должат остварените економски резултати.

Имено, една од причините, фактички, е раздружувањето на заедничкиот поранешен југословенски пазар на кој Македонија беше најизложена од сите републики на поранешна Југославија. Со промет од над 70% на внатрешниот пазар, Македонија со осамостојувањето го изгуби најголемиот дел од внатрешниот пазар. Освен тоа, неа ја следеа изразито неповолни акции од двата соседи, кои беа клучни за нејзиното поврзување со светот. Блокадата од Грција секогаш беше следена со помалку остри, но слични мерки и од страна на Србија играше мошне голема улога. Подоцна, блокадата наметната од ООН кон Србија ја имаше истата тежина за Македонија. Источниот и западниот сосед, со кои недостигаа железнички и патни комуникации, не можеа да ја компензираат оваа загуба.

Вториот елемент е структурата на производство на Македонија. Во неа недостигаат производи кои може да конкурираат на светскиот пазар¹³. Ново беше што дури и на поранешните југословенски пазари, сега Македонија се појавува во конкуренција со сите развиени економии и оттука ценовната предност која ја имаше на високо-заштитениот југословенски пазар отпаѓа.

Приватизацијата - бескрајно алиби?

Дека приватизацијата не е основен виновник за проблемите на земјата сметаме дека покажавме погоре. За жал во актуелните дискусии за приватизација има најмалку желба да се учи

од минатото и да се прават подобрувања на сегашниот систем. Имено, само со вештачко држење на темата за приватизацијата постојано на првите страни на актуелните политички судири, може, преку оспорување на нејзината легитимност и целисходност, да се одложи потполното завладување на пазарниот систем. Со масовно откажување на партиите од приватизацијата и нејзините ефекти, тие се борат за симпатијата на гласачите, без храброст и сила да ги застапуваат реформите кои Македонија ја носат поблизу до европските земји. Ако консеквентно ја прифатиме идејата дека е потребно преоценување на моделот на приватизација, кои би можеле тогаш да бидат реалните ефекти од преоценувањето?

Основната причина за задоцнетите ефекти од приватизацијата е во сосема други сфери, а не во самата приватизација. Јасно е дека одложеното растење на БДП е резултат на безбедносните проблеми и војната, но и на бавниот напредок на структурните реформи во доцните деведесетти години

Ако моделот на приватизација е навистина лош, тогаш најрационално е да се изврши ревизија на приватизацијата. Но, дали е тоа можно, рационално и целисходно? И кој ќе добие, а кој ќе изгуби со таа ревизија? Со оглед на тоа дека ревизија може да се изврши само со поништување на ефектите од приватизацијата, тоа може да се направи само со национализација на сите приватизирани фирми во Македонија. Дали некој смета дека такво нешто ќе и донесе подобрување на Македонија? Длабоко сме убедени дека поефикасно сценарио за уништување на земјата не може да се направи. Ова и поради фактот што Македонија би била единствената земја која тоа го прави. Но, што е пострашно, потоа би морало повторно да се прива-

¹³ Д-р Јане Милјовски и доц. Д-р Ванчо Узунов: International and Regional Economic Integration in South East Europe. The Case of the FYR Macedonia, Institute for Advanced Studies, Vienna, 2000.

тизира, со "некој друг модел"? Тоа би значело нестабилност на македонската економија од најмалку уште една деценија. По таа деценија повторно ќе има незадоволници кои ќе бараат нова приватизација. Секако дека на тој начин некои други луѓе ќе бидат добитници од приватизацијата. Со тоа ќе се одбегне префрлувањето дека приватизацијата е инсајдерска. Таа навистина беше во голема мера таква.

Сепак, тврдиме дека инсајдерската карактеристика на Македонската приватизација е елемент наметнат од политичката и економската состојба на земјата и не е составен дел, ниту пак произлегува од приватизациониот модел. Предлагачот на законот имаше намера приватизацијата да биде отворена токму кон инвеститори од странство и од земјата. Ова беше нужно заради привлекување на свеж капитал и заради трансформација на производните процеси на застарените претпријатија. Оттука, секоја трансформација се отвораше со повик до поранешните сопственици за пријавување на евентуални побарувања. Ова требеше да ги заштити правата на поранешните сопственици, но и да биде ран сигнал за сите заинтересирани да следат и да се подготвуваат за тендерот кој што ќе следи. Исто така, секоја одлука за приватизација се објавуваше низ медиумите и се повикуваа да достават пону-

ди до агенцијата за приватизација. Она што изостана како пракса, а кое што беше предвидено со законот, беше објавување на тендерите во странскиот печат. Околу причините за ова може да се шпекулира. Но, сигурно е дека еден од факторите е проблемот на подготовка на тендерска документација онака како што налагаат странските узанси. За тоа во земјата можеа да се најдат малку луѓе и отсутствуваше спремноста да се изработуваат скапите тендерски проспекти. Но сите кои биле заинтересирани преку домашниот печат биле информирани за секоја поединечна приватизација. Зошто изостана странскиот интерес? Сметаме дека политички нестабилната ситуација во земјата и војната која се уште се водеше во непосредна близина на Македонија се основните причини. Дали е ова шпекулација и обид де се брани концептот по секоја цена? Не. Јасно е дека капиталот секогаш ќе избегнува земји кои не ги познава доволно, кои имаат релативно нестабилна внатрешно-политичка состојба, со анатагонистички поставени партии и со етнички проблеми, со нерешени односи со соседите кои во секое време можат да ги блокираат пристапите до другите земји и пред се замја која нема доволно голем интересен пазар. Впрочем, има повеќе трудови кои ја истражуваат врската меѓу политичката состојба и инвестициите. Во нив, јасно се констатира дека Македонија има помалку инвестиции од другите транзициони земји токму поради политичко-безбедносни проблеми.¹⁴

Да се вратиме на ревизијата на приватизацијата. Дали за земјата во целост нешто битно ќе се смени на подобро? Тоа дури и најсмелите не можат да го очекуваат. Економски многу порационален е методот преку цврсти буџетски ограничувања да се овозможи втор круг на промена на сопственоста со што сите неефикасности од првиот круг се исправаат. Јасно е: секој мо-

¹⁴ Види: J.Brada, A.Kutan, T.Yigit, The effects of transition and political instability on Foreign Direct Investment: Central Europe and Balkans, стр.20.....

дел на приватизација има свои добри и лоши страни. Најлошо од сè е ако со помош на божезната дискусија се одлага завршување на процесот и ако постојано се внесува чувство на привременост и несигурност. Последиците од внесувањето на несигурност кај новите сопственици од акции е страшно. Тоа ги одлага позитивните промени кои приватизацијата треба да ги донесе во еден систем, ги одлага инвестициите, ги одлага иновациите заради тоа што сите нови сопственици чекаат да се смири атмосферата околу штотуку завршената приватизација, чекаат стабилна политичка атмосфера во која ќе можат непречено да располагаат со својата сопственост. Тоа е најглавниот аргумент кој ја потврдува нашата теза дека бескрајната дискусија за приватизацијата спречува да дојдат до израз позитивните елементи на приватизацијата. Ова чувство на несигурност е потхра-

нето од отсуството на било каков пример дека државата е подготвена со сите средства да ја брани неприкосновеноста на приватната сопственост.

Ако консеквентно ја прифатиме идејата дека е потребно преоценување на моделот на приватизација, кои би можеле тогаш да бидат реалните ефекти од преоценувањето? Ако моделот на приватизација е навистина лош, тогаш најрационално е да се изврши ревизија на приватизацијата. Но, дали е тоа можно, рационално и целисходно

Секоја поголема или помала група луѓе во Македонија може заради незадоволство со некој процес да блокира фабрика, претпријатие, располагање со приватен имот. Тоа е најзначајниот дел на несигурноста која се шири низ земјата и која го одлага заздравувањето од транзицијата.

Земји	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Албанија	100	90.0	64.8	60.1	65.9	71.4	80.9	88.2	82.0	88.6	95.0	102.4
Бугарија	100	90.9	83.3	77.2	76.1	77.5	79.7	71.6	66.6	68.9	70.6	74.7
Хрватска	100	92.9	73.3	64.7	59.5	63	67.3	71.3	76.2	78.1	77.8	80.7
Чешка	100	98.8	87.3	86.9	86.9	88.9	94.1	98.2	97.4	96.3	95.9	98.7
Унгарија	100	96.5	85.0	82.4	81.9	84.4	85.6	86.8	90.7	95.1	99.1	104.2
Полска	100	88.4	82.2	84.4	87.6	92.1	98.6	104.5	111.7	117.1	121.8	126.7
Романија	100	94.4	82.2	75.0	76.2	79.2	84.8	88.2	82.8	78.8	77.0	78.3
Словачка	100	97.5	83.3	77.9	75.1	78.7	84.0	89.3	94.8	98.7	100.6	102.8
Словенија	100	91.9	83.7	79.1	81.4	85.7	89.3	92.4	96.6	100.3	105.5	110.4
Македонија	100	89.8	84.3	78.7	72.8	71.5	70.7	71.6	72.6	75.1	78.3	81.8
Источна Европа	100	93.2	82.9	79.3	79.0	82.1	86.9	90.2	92.1	94.0	95.4	99.0

Real GDP in Central and Eastern Europe (1998=100)
Извор: Economic Survey of Europe 2001, No.2, UN, New York and Geneva, 200

ЕФЕКТИ ОД ДЕПРЕСИЈАЦИЈАТА НА ДОЛАРОТ ВРЗ НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКАТА РАЗМЕНА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

За пореална слика на движењата во надворешно-трговската размена добро е споредливоста да се направи според валутната структура, со што би се избегнал ефектот од "конвертирање" (курсни разлики), кој ја искривува вистинската состојба и промената

д-р Димко Кокароски е Заменик министер за финансии на Република Македонија. Роден е во Варош, Прилеп. Дипломирал на Економскиот факултет во Скопје, каде ги завршува и постдипломските студии од областа на монетарно кредитните проблеми. Докторската дисертација од областа на монетарните финансии ја одбранил на Економскиот факултет во Прилеп во 1992 г. Кариерата ја започнува на Економскиот факултет во Прилеп како помлад асистент, при што од 1998 година е избран за редовен професор по предметите Монетарна економија, Девизен систем и Девизно работење. Покрај ова, ги извршувал и функциите: Продекан на Економскиот факултет во Прилеп, Ректор на Универзитетот "Св. Климент Охридски" во Битола, член на Советот на НБРМ, претседавач на Советот на надворешни членови, шеф на Катедрата за економија и развој. Автор е на повеќе од 50 научни и стручни трудови од областа на финансии.

Во 90-тите години доларот беше водечка светска валута, бидејќи неговите темели цврсто ја гарантираа неговата вредност. Растот на Американската економија даваше големи можности за инвестиции. Странските инвеститори веруваа дека доларот е се појак, со оглед на цврстата политика на Американското министерство за финансии да го држи доларот силен и со задоволство ги користеа предностите да добијат обврзници и акции. Странскиот капитал ги преплави САД.

Воведувањето на еврото на курсните листи на 31 декември 1998 година, како заедничка и во тоа време идна валута на повеќето земји од Европска Унија, доведе до нови корелациони односи меѓу светските валути. Така, ако во првиот квартал 2000 година доларот беше околу 2% поголем од еврото, а во четвртиот квартал околу 15%, колку што беше и пред почетокот на војната во Ирак во 2002 година, денес еврото вреди околу 24% повеќе од доларот. Економијата на САД е со побавен раст, дефицитот на тековната сметка достигна 5,7% од БДП во вториот квартал од 2004 година, добивките од американските обврзници се пониски. Меѓутоа, иако слабиот долар треба да биде добар за американскиот профит, а според тоа и за цените на акциите, инвеститорите се загрижени за приносите од обврзниците доколку азиските централни банки прекинат да интервенираат и да купуваат помал број американски државни обврзници. Всушност, Јапонија, Кина и др. извозно ориентирани источно-азиски економии, плашејќи се од јакнењето на нивните

валути, а со тоа и условеното слабеење на конкурентната положба на нивните стоки на светскиот пазар, стално купуваат долари, со што се обидуваат да ја одржат вредноста и побарувачката на доларот, а нивните централни банки собраа речиси две илјади милијарди долари во доларски деноминирани средства.

Отстапувањето на САД од политиката на "силниот долар", колку и да звучи чудно, бидејќи американците и не се незадоволни од моменталниот курс, најмногу ја погодува Европската Унија, и тоа токму оној дел кој го користи еврото. Едноставно, нивните производи сега се поскапи и потешко се продаваат на најголемиот и најпробирлив пазар на светот—САД. Од друга страна, американските производи, заради послабиот долар, се поефтини, поконкурентни, првенствено во Европа. Класичната теорија на меѓународната трговија налага доларот да паѓа се додека САД не почнат да купуваат повеќе отколку што продаваат. Како и да е, во ерата на глобалната економија, дури ни САД преку својата Централна банка, Федералните резерви и Министерството за финансии не можат во потполност да ја контролираат вредноста на доларот. Таа е врзана и за останатите валути.

Падот на вредноста на американскиот долар, што започна во март 2002 година, заради Ирачката криза, и трае до денес, предизвика голема загуба и врз македонската економија. И покрај тоа што Република Македонија во континуитет одржува стабилност на курсот на денарот во однос на еврото, со ог-

* Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставува ставовите на Министерството за финансии

лед дека значаен дел од надворешната трговија се одвива и во долари (околу 30%), флуктуациите на доларот на светските берзи имаа значаен негативен ефект врз резултатите од нашата надворешно-трговска размена.

За пореална слика на движењата во надворешно-трговската размена добро е споредливоста да се направи според валутната структура, со што би се избегнал ефектот од "конвертирање" (курсни разлики), кој ја искривува вистинската состојба и промената (всушност, споредбите секогаш се прават во стабилни валути).

Анализата на **доларски изразената** надворешно-трговска размена во 2003 година покажува позитивни движења, при што регистрирани се зголемувања на извозот од 22,2%, а на увозот од 15,3% во однос на 2002 година. Но, со оглед дека станува збор за значајни зголемувања на доларски изразената размена, тогаш оваа промена содржи значаен износ на "курсни разлики", кои се јавуваат како резултат на конвертирањето на различните валути во долари.

Анализата на валутната структура на надворешно-трговската размена на Република Македонија покажува дека најзначајно учество (и на страната на извозот и на страната на увозот) има трговијата во евра (околу 66-70%), а потоа во долари (околу 32-28%). *Треба да се истакне дека доминантното учество*

на еврата во структурата на надворешно-трговската размена има големо влијание врз зголемување на фиктивниот пораст на нејзините показатели изразени во долари. Трговијата во евра во 2003 година бележи зголемување на страната на извозот за 28,6 милиони евра, односно 3,7%, а на страната на увозот за 12,5 милиони евра, односно 0,9%. Истовремено, трговијата со долари бележи значајно зголемување и на страната на извозот, за 68,5 милиони долари или 19%, и на страната на увозот, за 39,5 милиони долари или 6,5%.

Остварените движења упатуваат на следните заклучоци: 1) поволниот ефект од депресијацијата на доларот на светските берзи врз увозниците предизвика зголемена трговија во долари, односно делумно супституирање на трговијата во евра со трговијата во долари на страната на увозот; 2) и покрај негативното влијание од депресијацијата на доларот врз македонските извозници, извозот во долари во 2003 година бележи значајно зголемување, секако и заради порано склучените договори со странски партнери ("лон работи"); 3) со оглед дека вредноста на денарот во однос на доларот е поголема за 16,1%, увозот на стоки од земјите со доларско плаќање е "поефтин" за тој процент во однос на 2002 година, спротивно од резултатите остварени кај извозот на стоки на доларските пазари.

Снежана Делевска

работи во Министерството за финансии како помошник раководител во Секторот за макроекономска и развојна политика на националната економија во областа на економските односи со странство. Дипломирала на Економскиот факултет во Скопје во 1981 година. Од август 2000 година работи во Министерството за финансии. Пред тоа работела во Министерството за развој, како советник на министерот. Учесувала во подготовка на повеќе развојни документи. Посетувала повеќе семинари и воркшопови во земјата и странство од областа на надворешно-трговската размена, слободната трговија, индустриската политика, инвестициите, како и подготовки за пристапувањето на Република Македонија во СТО.

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА на Република Македонија

- по валути -

ИЗВОЗ	I-XII-2002				I-XII-2003				апсолутна промена во валутна вредност	релативна промена во валутна вредност (во %)
	извоз во валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	извоз во денари	структ. во %	извоз во валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	извоз во денари	структ. во %		
AUD	457,591	35.16	16,086,890	0.02	838,254	35.27	29,569,149	0.04	380,663	83.2
CAD	111,716	41.23	4,605,825	0.01	113,116	38.74	4,382,138	0.01	1,399	1.3
CHF	595,150	41.57	24,739,705	0.03	710,297	40.31	28,633,290	0.04	115,147	19.3
DKK	3,203,458	8.21	26,288,928	0.04	7,829,493	8.24	64,552,426	0.09	4,626,035	144.4
EUR	780,946,347	60.98	47,620,780,614	66.19	809,533,681	61.26	49,595,190,479	67.11	28,587,334	3.7
GBP	9,342,790	97.04	906,591,622	1.26	9,820,550	88.64	870,498,449	1.18	477,760	5.1
JPY	0	0.52	0	0.00	0	0.47	0	0.00	0	0.0
MKD	1,268	1.00	1,268	0.00	392,925	1.00	392,925	0.00	391,657	0
NOK	0	8.12	0	0.00	0	7.67	0	0.00	0	0.0
SEK	4,151,119	6.66	27,633,454	0.04	4,772,646	6.72	32,052,186	0.04	621,527	15.0
USD	360,167,224	64.73	23,315,101,123	32.41	428,702,769	54.30	23,279,889,354	31.50	68,535,545	19.0
	ВК:		71,941,829,429	100.00		ВК:	73,905,160,396	100.00		2.7

Во анализираниот период извозот на стоки на Република Македонија изразен во денарска противвредност забележа само минимално зголемување од 2,7%, секако релативизирано од депресијацијата на американскиот долар. Доколку доларскиот извоз во 2003 година се сведе по просечен курс на доларот остварен во 2002 година, се согледува **загубата во извозот** од околу 4,5 милијарди денари, или износ од 69,1 милион \$ (пресметано по истиот курс).

Доколку доларскиот дел од извозот во 2003 година се сведе по просечен курс на доларот остварен во 2002 година, се согледува загубата во извозот на доларските подрачја од околу 4,5 милијарди денари, или износ од 69,1 милион долари (пресметано по истиот курс).

Остварувања на извозот во 2003 (изразени во валутни вредности), сепак најавуваат позитивни тенденции и укажуваат дека пробивот на Европскиот пазар не е "неостварлив", а оптимизам влеваат и доларските остварувања, кои ќе имаат многу поголем ефект и поволни влијанија врз нашата економија по стабилизирање на курсот на доларот, особено поради фактот што се остварува поголем извоз во физички обем.

варен во евра во 2003 година е зголемен за 11,4 милиони евра (2,6%), додека доларскиот дел на редовен извоз достигна висок пораст и е зголемен за 70,8 милиони долари (41,1%).

Истовремено, извозот на доработките (актива) во евра е зголемен за 17,8 милиони евра, а извозот на доработки (актива) во долари е намален за 1 милион долари, со вкупно остварен денарски износ помал за околу 829 милиони денари во споредба со истиот од минатата година. Учеството, пак, на извозот на доработки во евра во вкупниот извоз во евра е скоро на истото ниво од минатата година (околу 44%), додека учеството на извозот на доработки во долари во вкупниот извоз во долари е намалено за околу 9 процентни поени (и изнесува околу 43%).

Увозот во евра во 2003 година е зголемен за 12,5 милиони евра, што претставува пораст за помалку од 1%, додека "поатрактивниот" доларски увоз е зголемен за скоро 40 милиони долари, односно за 6,5%, но, истовремено за истиот се потрошени 4,2 милијарди денари помалку од тој во 2002 година. Со тоа и вкупниот увоз на стоки во денарска противвредност во анализираниот период е намален за 3%. Со ова се потврдува

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА на Република Македонија
- по валути -

редовен извоз	I-XII-2002				I-XII-2003				апсолутна промена во валутна вредност	релативна промена во валутна вредност (во %)
	валута	износ на валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	извоз во денари	структура во %	износ на валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	извоз во денари	структура во %	
AUD		424,596	35.16	14,926,930	0.04	781,884	35.27	27,580,721	0.07	357,288
CAD		111,716	41.23	4,605,825	0.01	113,116	38.74	4,382,138	0.01	1,399
CHF		561,471	41.57	23,339,696	0.06	355,888	40.31	14,346,459	0.04	-205,583
DKK		159,573	8.21	1,309,522	0.00	1,442,938	8.24	11,896,706	0.03	1,283,366
EUR		436,746,736	60.98	26,632,073,478	70.27	448,102,783	61.26	27,452,524,074	67.27	11,356,047
GBP		620,152	97.04	60,177,385	0.16	1,013,886	88.64	89,871,367	0.22	393,734
JPY		0	0.52	0	0.00	0	0.47	0	0.00	0
MKD		1,268	1.00	1,268	0.00	392,925	1.00	392,925	0.00	391,657
NOK		0	8.12	0	0.00	0	7.67	0	0.00	0
SEK		838,618	6.66	5,582,573	0.01	911,871	6.72	6,123,956	0.02	73,253
USD		172,376,307	64.73	11,158,625,089	29.44	243,143,890	54.30	13,203,466,982	32.35	70,767,583
	вк			37,900,641,766	100.00			40,810,585,328	100.00	7.7

Кај остварувањата на редовниот извоз на стоки, кој е поатрактивен од аспект на зголемувањето на БДП, делот ост-

позитивното влијание на депресијацијата на доларот на светските берзи во 2003 година од аспект на увозот на стоки.

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА на Република Македонија
- по валути -

увоз	I-XII-2002				I-XII-2003				апсолутна промена во валутна вредност	релативна промена во валутна вредност (во %)
валута	увоз во валута	просечен курс на денарот во однос на валутите	увоз во денари	структ. во %	увоз во валута	просечен курс на денарот во однос на валутите	увоз во денари	структ. во %		
AUD	1,045,369	35.16	36,750,560	0.03	275,569	35.27	9,720,620	0.01	-769,799	-73.6
CAD	94,936	41.23	3,914,017	0.00	139,207	38.74	5,392,938	0.00	44,271	46.6
CHF	18,204,831	41.57	756,753,985	0.59	11,902,578	40.31	479,813,140	0.38	-6,302,253	-34.6
DKK	29,543,565	8.21	242,446,930	0.19	45,135,762	8.24	372,134,290	0.30	15,592,197	52.8
EUR	1,420,020,919	60.98	86,590,461,590	67.33	1,432,541,398	61.26	87,763,072,961	70.36	12,520,479	0.9
GBP	9,280,446	97.04	900,542,017	0.70	8,610,937	88.64	763,277,787	0.61	-669,509	-7.2
JPY	1,130,974,356	0.52	584,531,655	0.45	157,631,243	0.47	74,086,684	0.06	-973,343,113	-86.1
MKD	785,475	1.00	785,475	0.00	2,264,986	1.00	2,264,986	0.00	1,479,511	
NOK	1,981,870	8.12	16,100,446	0.01	2,259,563	7.67	17,339,269	0.01	277,693	14.0
SEK	13,518,957	6.66	89,993,929	0.07	10,098,789	6.72	67,821,561	0.05	-3,420,168	-25.3
USD	608,473,742	64.73	39,389,000,068	30.63	647,938,288	54.30	35,185,057,658	28.21	39,464,546	6.5
	вк:		128,611,280,672	100.0		вк:	124,739,981,894	100.00		-3.0

Редовниот увоз на стоки во евра бележи намалување од околу 1,6 милиони евра на сметка на "поефтиниот" редовен увоз во долари, кој е зголемен за околу 43 милиони \$. Вкупниот редовен увоз изразен во денари е намален за 3,1 милијарди, односно за околу 3%.

ова, и вкупниот денарски износ на трговскиот дефицит забележа *намалување* од 5,9 милијарди денари, односно 10,3%, спротивно на неговиот вкупен фиктивен доларски износ, кој е зголемен за 6,5%, споредено со 2002 година (заради претворањето на делот во евра во доларска вредност).

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА на Република Македонија

- по валути -

салдо на трговска размена	I-XII-2002				I-XII-2003				апсолутна промена во валутна вредност	релативна промена во валутна вредност (во %)
	валута	износ на салдо во валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	салдо во денари	структура во %	износ на салдо во валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	салдо во денари		
AUD	-587,777	35.16	-20,663,670	0.04	562,685	35.27	19,848,529	-0.04	1,150,462	-195.7
CAD	16,780	41.23	691,808	0.00	-26,092	38.74	-1,010,800	0.00	-42,872	-255.5
CHF	-17,609,681	41.57	-732,014,280	1.29	-11,192,280	40.31	-451,179,850	0.89	6,417,401	-36.4
DKK	-26,340,106	8.21	-216,158,002	0.38	-37,306,268	8.24	-307,581,864	0.61	-10,966,162	41.6
EUR	-639,074,572	60.98	-38,969,680,976	68.77	-623,007,717	61.26	-38,167,882,482	75.08	16,066,855	-2.5
GBP	62,344	97.04	6,049,605	-0.01	1,209,613	88.64	107,220,662	-0.21	1,147,269	1840.2
JPY	-1,130,974,356	0.52	-584,531,655	1.03	-158,206,171	0.47	-74,086,684	0.15	972,768,185	-86.0
MKD	-784,207	1.00	-784,207	0.00	-1,872,061	1.00	-1,872,061	0.00	-1,087,854	
NOK	-1,981,870	8.12	-16,100,446	0.03	-2,259,563	7.67	-17,339,269	0.03	-277,693	14.0
SEK	-9,367,839	6.66	-62,360,475	0.11	-5,326,144	6.72	-35,769,375	0.07	4,041,695	-43.1
USD	-248,306,518	64.73	-16,073,898,945	28.36	-219,235,519	54.30	-11,905,168,304	23.42	29,070,999	-11.7
	вк:		-56,669,451,243	100.00		вк:	-50,834,821,498	100.00		-10.3

* * *

Интересна е анализата на надворешно-трговската размена и од аспект на нејзиното остварено салдо. Движењата на надворешно-трговската размена и депресијацијата на курсот на доларот во 2003 година условија *позитивни* движења кај трговскиот дефицит, кај кој делот што е остварен во евра се намали за околу 16 милиони евра (или за 2,5%), при истовремено намалување и на доларскиот дел на дефицитот за околу 29 милиони \$ (или за 11,7%). Соодветно на

Делот од трговијата во евра во периодот јануари-септември 2004 во однос на истиот период 2003 година бележи оптимистичко зголемување на страната на извозот за околу 124 милиони евра, односно 20,9%, а на страната на увозот за 200,5 милиони евра, односно 19,4%. Истовремено, делот од трговијата со долари, која е се помалку атрактивна во извозот заради негативниот тренд на американскиот долар, бележи значајно

намалување на страната на извозот, за 35,3 милиони \$ или 11,3%, а на страната на увозот благо е зголемена за 3,5 милиони \$ или 0,7%.

Во првите три квартали од 2004 г., извозот на стоки на Република Македонија изразен во денарска вредност забележа зголемување од 8,1%. Доколку доларскиот дел од извозот во овој период се сведе по просечен курс на доларот остварен во трите квартали од 2003 г., се согледува **загубата во извозот** од околу 1.438 милиони денари, или околу 26 милиони \$ (пресметано по истиот курс).

Увозот од евро-пазарот, како и неговиот доларски дел, во деветте месеци од 2004 година влијаеа вкупниот увоз на стоки изразен во денари да забележи зголемување од 10,8%.

Негативното салдо на трговската размена во делот што е остварен во евра е зголемено за 76,1 милиони евра (или за 17,4%), при истовремено остварување на негативни движења и во салдото на доларскиот дел на дефицитот за 38,8 милиони \$ (или за 22,0%).

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА на Република Македонија

- по валути -

извоз	I-IX 2003				I-IX 2004				апсолутна промена во валутна вредност	релативна промена во валутна вредност (во %)
валута	извоз во валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	извоз во денари	структ. во %	извоз во валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	извоз во денари	структ. во %		
EUR	594,592,368	61.2676	36,429,247,358	66.87	719,039,858	61.2266	44,024,365,777	74.73	124,447,490	20.9
USD	312,024,944	55.2388	17,235,883,453	31.64	276,753,968	50.0425	13,849,460,450	23.51	-35,270,975	-11.3
		EUR+USD	53,665,130,811	98.50		EUR+USD	57,873,826,227	98.23		
		вк извоз:	54,479,665,977	100.00		вк извоз:	58,915,029,800	100.00		8.1

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА на Република Македонија

- по валути -

увоз	I-IX 2003				I-IX 2004				апсолутна промена во валутна вредност	релативна промена во валутна вредност (во %)
валута	увоз во валута	просечен курс на денарот во однос на валутите	увоз во денари	структ. во %	увоз во валута	просечен курс на денарот во однос на валутите	увоз во денари	структ. во %		
EUR	1,032,065,100	61.2676	63,232,151,692	68.85	1,232,584,484	61.2266	75,466,957,171	74.17	200,519,385	19.4
USD	488,116,296	55.2388	26,962,958,451	29.36	491,663,087	50.0425	24,604,050,025	24.18	3,546,791	0.7
		EUR+USD	90,195,110,143	98.21		EUR+USD	100,071,007,196	98.35		
		вк увоз:	91,838,565,313	100.00		вк увоз:	101,751,409,365	100.00		10.8

НАДВОРЕШНО-ТРГОВСКА РАЗМЕНА на Република Македонија

- по валути -

салдо на тргов. размена	I-IX 2003				I-IX 2004				апсолутна промена во валутна вредност	релативна промена во валутна вредност (во %)
	износ на салдо во валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	салдо во денари	структ. во %	износ на салдо во валутата	просечен курс на денарот во однос на валутите	салдо во денари	структура во %		
валута										
EUR	-437,472,732	61.2676	-26,802,904,334	71.74	-513,544,626	61.2266	-31,442,591,394	73.40	-76,071,894	17.4
USD	-176,091,352	55.2388	-9,727,074,998	26.04	-214,909,119	50.0425	-10,754,589,575	25.11	-38,817,766	22.0
		EUR+USD	-36,529,979,331	97.78		EUR+USD	-42,197,180,969	98.51		
		вк:	-37,358,899,336	100.00		вк:	-42,836,379,565	100.00		14.7

Соодветно на ова, вкупниот денарски износ на трговскиот дефицит забележа зголемување од 5,4 милијарди денари (еквивалент на 89,4 милиони евра) односно 14,7%, наспроти зголемувањето на дефицитот изразено во долари кое изнесува 26,6%.

* * *

Наместо заклучок укажуваме дека се оценува тенденцијата на остварување на загуби во надворешно-трговската размена предизвикани од депресијацијата на доларот да продолжи и во наредниот период, како што впрочем оценуваат и светските економисти, со оглед дека на американскиот долар ќе му биде потребно подолго време за негово опоравување и пренасочување на тенденцијата на опаѓање во позитивна насока.

Македонските фирми, заради некористење на инструментот за заштита од курсни ризици, трпат големи загуби во работењето, како фирмите традиционални извозници на доларските подрачја (од текстилната, прехранбената, фармацевтската индустрија), уште повеќе тие што набавуваат сировини и репроматеријали од Европскиот пазар, а производството го пласираат на доларски подрачја. Голем број од македонските фирми иако покажуваат подобри резултати изразени во физички обем, односно покажуваат поголем извоз изразен во долари, за тоа добиле помалку денари. Заради тоа, осетно се забележува преориентирање на македонските фирми кон Европскиот пазар.

Владата на Република Македонија гради отворени трговски односи во меѓународната економија и ги обезбедува правните рамки за либерализарана размена на стоки, преку договори за слободна трговија со земјите на поранешната СФРЈ и другите земји од регионот и пошироко, земјите-членки на ЕУ, а членството во СТО од 2003 година практично обезбеди учество во глобалните економски текови, како рамноправен партнер, оневозможувајќи ги евентуалните можности за дискриминација и нееднаков третман.

Поволностите од склучената Спогодба за стабилизација и асоцијација меѓу Република Македонија и ЕУ, овозможува слободен извоз без царина и без квоти на скоро сите земјоделски производи од РМ и тоа на асиметрична основа во корист на Република Македонија (што значи дека привилегиите за извозот од РМ во ЕУ се поголеми во однос на оние при извозот од ЕУ во РМ). Со проширувањето на Европската Унија со нови земји членки, се обезбедија уште поповолни услови за македонскиот извоз во споредба со претходната правна рамка, бидејќи автоматски одредбите од Спогодбата за стабилизација и асоцијација почнаа да се применуваат од 1 мај 2004 година и на овие земји, без разлика на претходните билатерални договори за слободна трговија кои предвидуваа систем на квоти и увозни царини.

Вкупниот денарски износ на трговскиот дефицит во 2003 година забележа намалување од 5,9 милијарди денари, односно 10,3%, спротивно на неговиот вкупен фиктивен доларски износ, кој е зголемен за 6,5%, споредено со 2002 година (заради претворањето на делот во евра во доларска вредност).

Преку либерализацијата на трговската размена, на домашните производителите им се отворија можности за пласман на нивните производи под преференцијални услови на еден огромен пазар. Меѓутоа, во праксата сеуште не се доволно искористени предностите што се нудат, што може да се согледа преку оствареното негативно салдо во трговската размена. Ваквата состојба ја потврдува неопходноста од поголемо ангажирање во овој домен, односно создавање претпоставки за квантитативно и квалитативно подобрување на извозот, со цел надминување на проблемите на кои наидуваат нашите компании, но и на потребата од побрзо реструктурирање на македонската индустрија и нејзина стандардизација, односно прилагодување на производството кон барањата на странските

пазари. Тоа подразбира и сеопфатно креирање и маркетиншко позиционирање на стоките наменети за извоз, употреба на препознатлива производна марка – Македонија како земја на потекло.

Голем број од македонските фирми иако покажуваат подобри резултати изразени во физички обем, односно покажуваат поголем извоз изразен во долари, за тоа добиле помалку денари. Заради тоа, осетно се забележува преориентирање на македонските фирми кон Европскиот пазар.

За подобрување на конкурентноста на домашните производи (а во рамки на УСАИД Проектот за конкурентност на Македонија) интензивирана е соработката со македонските претпријатија од сите големини, за да им се помогне да создадат и да пласираат на странските пазари комплексни производи и услуги, за кои избирливите крајни купувачи насекаде во светот ќе бидат подготвени да платат повисока цена. За таа цел создадени се четири клас-тери, и тоа за: текстил, информатичка технологија, вино и туризам, сирење и

јагнешко месо. Позитивните искуства од ваквото здружување треба да продолжат и во иднина.

Со основањето на Агенција за поддршка на претприемништвото, како и Национален совет за претприемништво и конкурентност, како партнерство на јавниот, приватниот и граѓанскиот сектор, се очекува силна поддршка и зајакнување на домашните капацитети.

Состојбата на меѓународниот пазар ја потврдува итноста од доуредување на бизнис климата во нашата земја, за што Владата презема мерки за интензивирање на структурните реформи, за обезбедување поширок пробив и промоција на нашите производи на странски пазари со зголемена конкурентност, повисоки форми на економска и финансиска соработка со нашите надворешно-трговски партнери, воспоставување на примена на дијагоналната кумулација за потекло на стоките, создавање услови за извоз на производи со повисока фаза на преработка, а со крајна цел повисока стапка на растеж на БДП.

КОРПОРАТИВНОТО УПРАВУВАЊЕ И ПАЗАРОТ НА КАПИТАЛ

И покрај неговата исклучителна комплексност, корпоративното управување, во основа, се базира на крајно едноставниот принцип на "морковот и стапот"

Во последниве неколку години, сведоци сме на една појава која воопшто не беше очекувана и предвидена во првите години од нашата транзиција. Имено, наместо акционерската сопственост да доведе до поголема заинтересираност за профитабилното работење на компаниите, што би резултирало со пораст на севкупната економска ефикасност, имаме ситуација во која компаниите не ги остваруваат очекуваните резултати, дивидендите за акционерите се ниски и дискретни или воопшто ги нема, менаџерите не поднесуваат никаква одговорност пред акционерите, туку напротив, уште повеќе ја зацврстија својата позиција, а работниците-акционери сеуште бараат заштита од синдикатот и државата.

Во таква ситуација, логично, си го поставуваме прашањето: колку е одржлив ваквиот начин на работење?

Корпоративното управување се состои од принципи и правила со кои треба да се постигне оптимизација на работењето на менаџерите во полза на сопствениците на компанијата. Доброто корпоративно управување е основа за успешното функционирање на секое акционерско друштво. И покрај неговата исклучителна комплексност, корпоративното управување, во основа, се базира на крајно едноставниот принцип на "морковот и стапот". Имено, доколку се настојува да се обезбеди одговорно работење на менаџментот, два основни механизми им стојат на располагање на сопствениците на капиталот:

- **Стимулативни мерки**, како надоместоци и плати на менаџерите засновани на резултатите валоризирани на пазарот на капитал;

- **Контрола и принуда** врз менаџерите во поглед на остварувањето на поставените параметри на ефикасноста и пазарната валоризација на фирмата. Овие контролни механизми, пак, ја содржат заканата за разрешување на менаџерите како од страна на постојните акционери, така и преку преземање на компанијата од друга групација, која ќе го замени постојниот со нов менаџерски тим.

Каква е состојбата во нашата земја?

Како резултат на приватизацијата и на малиот број поместувања во сопственичките структури на нашите компании по завршувањето на овој процес, можеме да зборуваме за две најзастапени форми на корпоративна контрола кај акционерските друштва кај нас.

Првиот облик го претставуваат компаниите кои се под контрола на своите менаџери, најчесто истите оние кои се најдоа на таа позиција во последните години на социјализмот. Меѓу нив би можеле да разликуваме компании кај кои неколкумина менаџери се и вистински сопственици на мнозинскиот пакет акции и компании кај кои менаџерите доаѓаат до контролниот пакет преку пренесување на гласовите на акционерите врз нив. Независно од варијантата, карактеристично и за едните и за другите е тоа што менаџерите ја злоупотребуваат својата положба и непречено го прелеваат капиталот во приватни раце, узурпирајќи дел од правата на помалите акционери, особено правата кои се однесуваат на финансиските ефекти од сопственоста.¹

Сашо Арсов

е доцент по предметот Финансиски менаџмент на Економскиот факултет во Скопје, каде што е вработен од 1997 година. Завршил последипломски студии од областа на Монетарната економија, а докторирал на тема "Вреднување на доброта и ефектите во интегралниот пристап за анализа на проектите", на истиот факултет. Посетувал и повеќе семинари и курсеви во странство од областа на јавното одлучување, управувањето со ризикот, пазарите на хартии од вредност и сл. Негови тековни истражувачки преокупации се корпоративните финансии, корпоративното управување, јавните инвестиции и слично.

¹ Ситуација која е карактеристична и за други земји во транзиција (Cull, Matesova, Shirley, 2002)

* Мислењата изразени во овој текст се на авторот и не мора во целост да ги претставува ставовите на Министерството за финансии

Вториот облик на сопственичка структура се однесува на компаниите кои се во доминантна сопственост на странски компании. Согласно логиката на нештата, овие компании остваруваат подобри резултати во поглед на ефикасноста, но во последно време и кај нив се забележуваат аномалии (случајот на МАТАВ, кој, според некои изјави, преку фиктивни трошоци извлекува готовина од Телекомот, заобиколувајќи ги останатите акционери, но и државата во поглед на даночните обврски).

Улогата на пазарот на капитал

Ако се имаат предвид различните искуства и состојбата во поглед на сопственичкиот статус на македонските компании, јасно е дека не постојат решенија кои би можеле директно да се пресликаат во нашата ситуација и безусловно да доведат до успех. Тука би морала да се нагласи улогата на пазарот на капитал како фактор кој можеби има и клучна улога, како конечен судија за успешноста на една компанија и за нејзините изгледи за опстанок.

Ако се имаат предвид различните искуства и состојбата во поглед на сопственичкиот статус на македонските компании, јасно е дека не постојат решенија кои би можеле директно да се пресликаат во нашата ситуација и безусловно да доведат до успех. Тука би морала да се нагласи улогата на пазарот на капитал како фактор кој можеби има и клучна улога, како конечен судија за успешноста на една компанија и за нејзините изгледи за опстанок

Ако се навратиме на двата основни механизми за контрола врз менаџментот (морковот и стапот), можеме да дојдеме до заклучокот дека обата механизми се врзани за пазарот на капитал, односно неговото успешно функциони-

рање. Имено, пазарот на капитал, во доменот на корпоративното управување обезбедува:

- 1) Реално формирање на цените на акциите, како одраз на ефикасноста на менаџментот и репер за неговата одговорност, но и за неговата финансиска компензација.
- 2) Објавување на сите релевантни информации за компаниите, како нивна обврска, но и нивна потреба, за сопствена промоција.
- 3) Широчината и длабочината на пазарот им обезбедуваат на акционерите алтернатива на вложувањата, така што тие имаат можност да ги продадат своите акции доколку не се задоволни од ефектите на вложувањето (т.н. "гласање со нозе"), со што индиректно ја истакнуваат одговорноста на менаџерите.
- 4) Појава на институционалните инвеститори, кои можат поефективно да вршат надзор и контрола врз менаџментот.

Во нашиот случај, пак, ја имаме следнава ситуација:

- 1) Пазарот е целосно неефикасен и цените на акциите воопшто не се одраз на резултатите од работењето на компанијата. Поради тоа, менаџерите не гледаат сопствена одговорност во нивото на цените на акциите. Освен тоа, кога добар дел од акционерите се и вработени во фирмата, менаџерите преку уцена успеваат да остварат контрола врз нив.
- 2) Менаџерите не се заинтересирани за цените на акциите на нивните фирми од аспект на сопствената компензација, бидејќи такви надоместоци и не се предвидени во повеќето претпријатија²;
- 3) Опасноста од преземање е мала, повторно поради фактот што работниците-акционери сметаат дека по-

² Во еден од најголемите производители на компјутери во светот "Dell", околу 75% од платите на менаџерите се неизвесни, бидејќи се врзани за остварените резултати. Самиот основач на компанијата и главен менаџер, Michael Dell, во 2001 година добил само 25% од можните надоместоци (Gadiesh, Blenko, Buchanan, 2003).

седувањето на акциите им ги штити работните места, како и поради тоа што отсуствува релевантната пазарна информација за цената на акцијата како основа за еден ваков потег.

- 4) Институционални инвеститори со позначајна моќ и не постојат, така што опасноста од нив е минорна.

Очигледно е дека, состојбата во која пазарот на капитал во нашата земја е неефикасен, тесен и неликвиден, исклучително им погодува на тековните менаџерски структури, кои не чувствуваат никаква одговорност кон акционерите.³ Уште повеќе, со одделни свои постапки менаџерите и придонесуваат за ваквата состојба, намерно или ненамерно. Во услови на неефикасен пазар на капитал, нема основа за оценување на работата на менаџерите.

Да не забораваме дека основната цел на функционирањето на компаниите е *максимизација на богатството на акционерите, преку максимизација на вредноста на фирмата (акциите)*. Тогаш зошто, барем менаџерите како сопственици не се заинтересирани за цените на нивните акции? *“Максимизацијата на вредноста е разумна цел, доколку таа вредност може да се реал-*

изира преку продажба на сопственичките права. При неликвиден и нерзвиен пазар, мал е поттикот за создавање вредност” (Desai, Goldberg, 2000). Со тоа, патот за аномалиите во управувањето е отворен.

Во развиените земји, компаниите со ниски пазарни коефициенти, како цена/добивка, пазарна цена/билансна вредност на акциите и слично, не се квалификуваат ниту за банкарски кредити. Кај нас, очигледно сеуште функционираат т.н. “железни триаголници” помеѓу компаниите, банките и власта, каде што кредитите на “подобните” компании им се одобруваат според непазарни, најчесто политички критериуми и релации на заемен интерес

Таквата ситуација, при која менаџерите - сопственици извлекуваат капитал од компаниите, заобиколувајќи ги акционерите, има повеќекратен негативен одраз:

- фирмите ја минимизираат прикажаната добивка, со што се намалуваат даночните приливи на државата;
- аналогно, поради прикриените приходи, се намалува и основицата кај данокот на доход;

³ Ефикасен е пазарот на капитал на кој цените на акциите ги инкорпорираат во себе сите релевантни информации.

- се намалува и расположливата акумулација за инвестирање, а со тоа и можностите за стопански раст;

- се поткопува довербата во акционерството и пазарот на капитал;

- компаниите немаат ниту можност за екстерно финансирање преку емисија на акции или обврзници, поради тоа што не создале сопствен кредибилитет.

Очигледно е дека на овој начин менаџерите ја сечат гранката на која седат компаниите. Секако, таквиот начин на работење има и свои граници. Доколку пазарот на капитал е немоќен да ја казни компанијата, опасноста произлегува од недоволното инвестирање и неподготвеноста да се соочи со конкуренцијата, ситуација која кај нас е мошне реална со отворањето на економијата според принципите на СТО и асоцирањето кон ЕУ. Во развиените земји, компаниите со ниски пазарни коефициенти, како цена/добивка, пазарна цена/ билансна вредност на акциите и слично, не се квалификуваат ниту за банкарски кредити. Кај нас, очигледно сè уште функционираат т.н. "железни триаголници" помеѓу компаниите, банките и власта, каде што кредитите на "подобните" компании им се одобруваат според непазарни, најчесто политички критериуми и релации на заемен интерес.

Уште поинтересен е овој феномен доколку се има предвид дека токму "компаниите што имаат најголеми потреби од екстерно финансирање и потреба од забрзан растеж (нашите фирми пред предизвикот на интензивната конкуренција од ЕУ!) имаат и најголема потреба од добро корпоративно управување и добри односи со инвеститорите" (Klapper, Love, 2002).

Што може да се направи?

Од една страна, можна е примената на некои радикални регулативни мерки (како што беше задолжителната котација за компаниите на берзата). Иако постојат бројни спротивставувања кон ваквите решенија (што е сосема на место, доколку се гледаат економската и демократската логика на пазарната економија), сепак, треба да се има предвид дека дури и најортодоксните пазарни економии прибегнуваат кон такви решенија кога е тоа последна можна инстанца. *"Квалитетот на корпоративното управување е во високо позитивна корелација со законската заштита на акционерите"* (Klapper, Love, 2002). Веројатно овој момент на подготовка на новиот Закон за трговски друштва е една таква можност. Во него особено би требало да се "инсталираат" одредби во врска со редовното информирање на акционерите и јавноста, членството на надворешни лица во управните одбори, ограничувањето на подолгорочното пренесување на правото на глас, мерките за заштита на малите акционери и особено, на работниците-акционери, па зошто да не и одредби за задолжителна смена на врвните менаџери доколку компанијата остварува загуба две години еднопосредно (и еден Бил Гејтс ја напушти функцијата претседател на сопствената компанија кога почувствува дека можеби самиот тој станува пречка за нејзиниот развој!).

Од друга страна, неопходна е изградба на конкурентна економија во која економските релации ќе доминираат над политичките и неформалните односи, што неминовно ќе даде придонес кон подобрувањето на корпоративното уп-

равување. Во тој домен, државата ќе треба да придонесе со создавање услови за непречен конкурентски натпревар, а особено со помагањето на развојот на пазарот на капитал, преку стимулирање на појавата на нови типови хартии од вредност, нови институционални инвеститори, поврзување со берзите во регионот, учество на странски инвеститори и сл. На тој

начин, традиционалните принципи на "договорната економија" ќе се заменат со нови, посурови правила на игра, какви што постојат во светот што не опкружува и кој би требало во блиска иднина да стане и наша реалност. Само така ќе се постигне целта менаџерите да го напуштат краткорочниот поглед врз компаниите кои долгорочно ги контролираат.

Преку необјавувањето релевантни информации за компаниите, забраните за вработените-акционери да ги продаваат своите акции на надворешни лица, уценувањето на вработените да им ги продадат акциите на менаџерите, врзувањето на акционерите со договори за пренесување на правото на глас ... МЕНАџЕРИТЕ - ИНСАЈДЕРИ ГО ПОПРЕЧУВААТ РАЗВОЈОТ НА ПАЗАРОТ НА КАПИТАЛ

Неразвиениот пазар на капитал значи отсуство на ликвидност и можност за продажба на акциите, намалена можност за преземање, непостоење реални цени на акциите, непостоење индикатори за наградување и казнување на манаџментот ... ТОА ВОДИ КОН НЕЕФИКАСНО КОРПОРАТИВНО УПРАВУВАЊЕ

Неефикасното корпоративно управување резултира со ниски прикажани профити, ниска доверба кај постојните и идните акционери и доверителите ... СЕ СКРАТУВААТ МОЖНОСТИТЕ НА ФИРМАТА ЗА ЕКСПАНЗИЈА И КОНКУРЕНТНОСТ

Ниската конкурентност и отсуството на нови вложувања ги прават компаниите многу ранливи во услови на укинување на увозната заштита и при непречен влез на компаниите од ЕУ во нашата земја ... МОЖЕ ДА СЕ ОЧЕКУВААТ ПРОБЛЕМИ ВО ФУНКЦИОНИРАЊЕТО НА КОМПАНИИТЕ

КОБНАТА СПИРАЛА НА МАКЕДОНСКОТО СТОПАНСТВО

ПОТРАГАТА НА ЕВРОПА ПО ФИСКАЛНА ДИСЦИПЛИНА

Дали Пактот за стабилност и развој ќе и помогне на Европа да ја пронајде вистинската рамнотежа помеѓу фискалната дисциплина и флексибилноста?

Додека монетарната политика на евро зоната се води од страна на една институција - Европската Централна Банка (ЕЦБ) - фискалната политика останува децентрализирана. Кога европските лидери се согласија да ја формираат Економската и Монетарната Унија (ЕМУ) во 1989 година, тие ја признаа потребата за одредена форма на фискална координација. Без координација, неодговорна политика на само една земја членка може да има негативно влијание на целата унија, на пример, преку зголемување на јавниот долг. Пактот за стабилност и развој (ПСР), кој ја постави регулативата за управување со фискалната политика со која се зајакнуваат одредбите од Спогодбата од Маастрихт, беше прифатен од страна на земјите членки во 1997 година, скоро две години пред третата фаза од формирањето на ЕМУ, кога девизните курсеви беа неотповикливо фиксирани.

Но седум години подоцна, ПСР западна во контроверза. Франција и Германија-најголемите економии во евро зоната, земји основачи на Европската Унија (ЕУ), и главни движечки сили кои стојат позади формирањето на ЕМУ-најверојатно го прекршуваат максималниот износ на дефицит кој е утврден со ПСР и е дефиниран на ниво од 3 проценти од БДП три години по ред. Во ноември 2003 година, Европската Комисија- официјален заштитник на спогодбите на Европската Унија - препорача и двете земји Германија и Франција да бидат ставени под зајакнатата фискална контрола, што претставува еден чекор поблиску до воведување на вистински санкции. Меѓутоа, Советот за економски и фискални работи (ECOFIN)-форум кој донесува

одлуки за министрите за финансии и економија на Европската Унија-ги уки-на процедурите за надминување на дефицитот за двете земји, што доведе до нарушување на правилата на ПСР и го остави Пактот во правен јаз. Со оглед на тоа дека не беше јасно по какво овластување постапи Советот кога одлучи да не преземе акција, Европската Комисија го предаде случајот на Европскиот суд за правда.

Очекувано, во ПСР се повеќе се дебатира за неговите Економски и политички заслуги. Критичарите докажуваа дека и покрај тоа што е тешко да се спроведе, Пактот промовира проциклична фискална политика (тоа значи, ги принудува државите да го намалат дефицитот во тек на циклични опаѓања) и недостаток на рационалност за остварување на неговата среднорочна цел, а тоа е намалениот фискален дефицит да го доведе на ниво на рамнотежа или во суфицит. Меѓутоа, поддржувачите сметаат дека на Пактот треба да му биде доверено да го контролира фискалниот дефицит на Европа. Тие, исто така, укажуваат на противцикличното однесување на фискалниот дефицит од моментот на воведување на еврото и забележуваат дека повеќето земји членки настојуваат да ги исполнат нивните обврски кои произлегуваат од Пактот. Предложените решенија и упатства се движат во распон од минорни промени до целосно повторно пишување на Пактот. Оваа статија настојува да фрли светлина на спорот преку преглед на историјата на фискалната политика на Европа пред и после Пактот. Статијата содржи заклучоци во кои се содржани некои размислувања за можни реформи.

Фискалната политика на Европа во минатото

Фискалните политики на земјите членки на ЕУ во голема мера се разликуваа пред потпишувањето на Мастрихшката спогодба во 1992 година. Некои земји се изложуваа на големи и постојани дефицити кои водеа кон брза акумулација на јавниот долг, додека фискалната дисциплина на другите земји членки беше сочувана на значаен степен. Од раните 1990-ти години, бруто јавниот долг на Белгија, Грција, Ирска, и Италија нагло порасна над 100 проценти од БДП, со фискални политики кои имаа јасно неодржлив тренд. Од друга страна, акумулацијата на јавниот долг во Германија и Франција беше задржана на задоволително ниво. Имајќи ја предвид очигледната немоќ за одржување фискална дисциплина во идните земји членки на ЕМУ, Германија беше особен приврзаник на залагањето за заедничка фискална рамка за управување со потрошувачката на земјите членки, пред да му се дозволи на еврото да ги замени националните валути.

Ваквите размислувања резултираа со две клучни одредби во Мастрихшката спогодба, која одредува дека е потребно фискалниот дефицит да биде под 3 проценти од БДП и процентот на долгот да не надминува 60 проценти. За да се обезбеди усогласеност, земјите членки исто така се согласија за превентивни мерки кои се однесуваат на мултилатерална контрола и политика за справување со “прекумерен дефицит. ПСР беше договорен две години пред почетокот на третата фаза од формирањето на ЕМУ и обезбедуваше детална ориентација во имплементацијата на Мастрихшките одредби кои се однесуваат на фискална дисциплина (види Box 1).

Еден начин да се разбере причината поради која беш донесен ПСР е да се погледне во Матрицата за фискална дисциплина и флексибилност-двете клучни цели за успех на правилата на фискалната политика. Дури и ако рамките на фискалните политики на земјите членки се разликуваат во голема мера, тие можат да бидат оценети со примена на два исти критериума: дали рамката на политиката е способна да обезбеди

Што претставува Пактот за стабилност и развој?

Пактот за стабилност и развој се состои од две регулативи и резолуција договорена од Советот на Европа за поддршка на фискалната рамка на Мастрихшката спогодба. Со спогодбата се бара од земјите членки преку здружување на дисциплината и флексибилноста на среден рок да достигнат фискална позиција “близу до рамнотежата или во суфицит” (поврзано со структурната фискална позиција), и да ги зачуваат нивните дефицити на ниво под 3 проценти од БДП, освен во случаи на големи необични шокови. На среден рок земјите членки поднесуваат годишни планови за јавни финансии. Советот дава мислење за нив, и доколку е потребно испраќа и предупредување. Освен кога се применуваат исклучителни околности, процедурата за прекумерен дефицит започнува кога дефицитот на земјата ќе го надмине нивото од 3 проценти од БДП. Процедурата започнува со препорака да се редуцира дефицитот, се движи кон зајакната фискална контрола, и кулминира со наметнување на фискални санкции. Доколку во текот на процедурата не се преземе никаква акција, санкциите можат да бидат наметнати во рок од 10 месеци по отпочнување на процедурата. Доколку пречекорувањето на дефицитот е трајно, по две години санкциите можат да бидат заменети со парична казна.

среднорочна фискална дисциплина? Дали е доволно флексибилна да помогне во ублажување на краткорочните циклични бизнис флукуации? Овие два критериума предлагаат четири јасни начини на класификација на резултатите на политиката (види Box 2).

Мислење внатре во Box-от

Идеалното фискално правило (квадрант А) и овозможува на земјата да постигне фискална дисциплина на среден рок, истовремено дозволувајќи доволна флексибилност на краток рок да постигне воедначување на бизнис циклусите.

		Среднорочна фискална дисциплина	
		Да	Не
Краткорочна фискална флексибилност	Да	А: Идеална фискална	В: Антициклична рамка, но фискална рамка без сидро
	Не	С: Претежно ригидна	Д: Неповолна фискална рамка, проциклична фискална политика безцелна рамка

Горниот лев квадрант (А) илустрира “фискална нирвана” - очекуваните резултати од страна на креаторите на правилата на фискалната политика-остварувајќи истовремено среднорочна дисциплина и краткорочна флексибилност. Долниот десен квадрант (Д) ги опишува најлошите можни резултати, односно, недостаток на дисциплина и флексибилност. Другите два квадранта (Б и Ц) содржат измешани случаи, така со долниот лев квадрант Ц се илустрираат можностите за многу честа појава: рамка на политика која обезбедува фискална дисциплина, но, не помага да се стабилизира економијата.

Поддржувачите на ПСР докажуваат дека, во принцип, Пактот им дозволува на земјите да го користат квадрантот А како основа за структурна рамнотежа, која обезбедува доволно голема подлога да овозможи целосно дејство на автоматските стабилизатори без пробивање на лимитот од 3 проценти. Освен тоа, земајќи ја предвид фискалната одржливост-вклучително и идните оче-

кувања на големи фискални трошоци поврзани со стареењето на населението, тие сметаат дека барањето за зачувување на основните буџетски позиции близу до рамнотежа или во суфицит е оправдано. Меѓутоа, критичарите го поставуваат прашањето за концептот на основна рамнотежа, која според нив е неповрзана со фундаменталното прашање на фискална одржливост. Тие, исто така, тврдат дека не постои економска рационалност процентот на долгот (барем теоретски) да се движи кон нула. Исто така, тие укажуваат, дека Пактот би требало, во најдобар случај, да ја турка фискалната политика во помалку идеалниот квадрант Ц, бидејќи фиксирањето на номиналната рамнотежа ја ограничува флексибилноста на фискалната политика.

Но, што беше почетната точка за Европа? Додека податоците за фискалната дисциплина пред формирањето на ЕМУ во земјите покажуваат различни резултати, постои значаен доказ дека повеќето од земјите на ЕУ водеа јасна проциклична фискална политика во текот на 1980-те и 1990-те години (дефицитот во текот на 1990-те до одреден степен ги покажува напорите на земјите до 1997 година да го достигнат лимитот од 3 проценти дефицит). Особено, оценетиот дискреционен фискален одговор на билансот на Централната влада кон растот на производството беше негативен за сите земји членки на ЕУ вклучувајќи ги и Скандинавските земји (вид график 1). Во четири земји (Белгија, Германија, Ирска и Италија) процикличната политика беше доволно голема, за повеќе од целосно да ги компензира автоматските фискални стабилизатори. Процикличните фискални недостатоци беа особено големи за во текот на “добрите времиња” кога високиот пораст ги ублажи фискалните ограничувања. Збирно гледано, повеќето земји ги користеа квадрантите Ц и Д од дисциплината-флексибилна таксономија. Поточно, некои од земјите со најсилна проциклична политика беа, исто така, оние со најмала фискална дисциплина, која ги води во

четвртиот квадрант Д-покажувајќи најлоши можни резултати за фискалната политика. Другите земји тежнеат кон квадрантот Ц, сепак имајќи го предвид фактот дека одржувањето на фискалната дисциплина на ниеден начин не гарантира краткорочна фискална флексибилност од аспект на циклусот.

Проценка на извршувањето на Пактот

Имајќи ги предвид различните историски почетни точки на повеќето земји членки, тешко е да се согледа како Пактот немаше да го подобри однесувањето на фискалната политика. Во неговите намери, ПЦР јасно става акцент на одржување на фискалната дисциплина. Оттука, комбинирајќи ги дисциплината со аналитичка флексибилност на краток рок би се барале мерки за идно управување со фискалната политика, особено со дозволување фискалните стабилизатори да работат во текот на добрите времиња.

Оттука, што покажуваат резултатите на Пактот во последните пет години? Во 1999 година, во времето кога евро-то беше воведено, сите 12 земји на евро-зоната успеаа да го намалат нивниот дефицит на ниво под 3 проценти од БДП. Една добра третина од земјите остваруваа суфицити, вклучувајќи и некои кои имаа историја на висока акумулација на јавен долг. Сепак, основните фискални позиции во повеќето земји не беа во иста линија со барањето на Пактот, фискалната позиција среднорочно да биде блиску до рамнотежа или во суфицит – нешто што не може да се предвиди во иднина.

Но, и покрај загриженоста за краткорочната природа на мерките преземени од некои земји членки за остварување на плафонот на дефицитот, општо земено, Пактот се покажа како доста делотворен за постигнување фискална дисциплина. Гледајќи на комплетната

слика, во текот на првите пет години од воведувањето на евро-то просечниот дефицит во евро-зоната стоеше на нивото од 11/2 проценти од БДП, што е цели 3 процентни поени пониско од просекот предвиден пред Пактот во 1980 година. Навистина, од перспектива на одржливоста, фискалната позиција на евро-зоната во последните пет години е значајно подобра во споредба со другите големи валутни зони. На ниво од под 3 проценти од БДП, структурниот фискален дефицит на евро-зоната во 2003 година беше помалку од половина од оној на САД и помал за една четвртина од оној на Јапонија.

Пактот за стабилност и развој (ПСР), ја постави регулативата за управување со фискалната политика со која се зајакнуваат одредбите од Спогодбата од Мастрихт и беше прифатен од страна на земјите членки во 1997 година

Во уште една голема промена на однесувањето на политиката, Пактот предизвика фискалната политика во повеќето, ако не и во сите земји од евро-зоната, да биде значително помалку проциклична. Набљудувајќи ги повеќето

неодамнешни бизнис циклуси (1999-2003), како што на автоматските фискални стабилизатори им беше генерално дозволено да работат без ограничувања, така структурната фискална рамнотежа на евро зоната одвај се раздвигуваше додека истовремено фискалните дефицити се зголемуваа (види Графикон 2).

Со Мастришката спогодба се бара од земјите членки преку здружување на дисциплината и флексибилноста на среден рок да достигнат фискална позиција “близу до рамнотежата или во суфицит” (поврзано со структурната фискална позиција), и да ги зачуваат нивните дефицити на ниво под 3 проценти од БДП, освен во случаи на големи необични шокови

Меѓутоа, исто така, во текот на овој период се појави јаз помеѓу големите и малите земји. Додека структурната рамнотежа беше подобрена за повеќе од 1 процент од БДП во деветте мали земји, истиот се влоши за приближно истиот износ во трите големи земји (види Графикон 3). Особено, Италија, Франција и Германија дозволија нивните основни фискални позиции да се лизгаат за време на намалувањето на економската активност, почнувајќи од и онака неповолното ниво од 1999 година. Наспроти ова, малите земји, како група, продолжија да се консолидираат во текот на опаѓањето. Збирно гледано, изгледа дека Пактот делуваше поволно за земјите кои ги прифатија екстерните заложби како важен инструмент за постигнување дисциплина. Како резултат на ова, новата дихотомија го замени стариот однос на висок долг-низок долг: со големите земји кои немаа доволно спремност да остварат основна рамнотежа, и малите земји кои доследно се придржуваа кон обврските од Пактот. Дотолку повеќе е иронично што Франција и Германија, традиционалните бастioni на фискална стабилност во ерата пред Пактот, заедно со Португалија станаа првите случаи за тестирање на процедурите на Пактот за прекумерен дефицит.

Така, Пактот несомнено испорачува висок, но, секако несовршен, степен на фискална флексибилност во текот на опаѓањето на економската активност. Искуството е доста различно кога станува збор за фискалната дисциплина. Сосема е јасно дека фискалната дисциплина на ниедна земја членка на евро зоната не се врати на ниво пониско од она пред Пактот. Оттука, гледано од историска перспектива, би можело да се докаже дека под влијание на Пактот повеќето земји најверојатно гравитираат кон квадрантот А. Меѓутоа, гледано низ стандардите на Пактот за фискална дисциплина, останува уште многу да се направи пред да се потврди членството во квадрантот А. Особено, неколку земјивклучително најголемите - не успеаја да ги достигнат основните поозиции пред да започне опаѓањето, и освен тоа, дозволија нивните структурни дефицити да се зголемат уште повеќе за време на опаѓањето на економската активност. Со дозволата автоматските стабилизатори да делуваат, резултатот од нивното дејство беше повтореното нарушување на лимитот на дефицитот од 3%. Покрај тоа, повеќето земји со висок дефицит - “вистинските грешници” кои беа главната причина за постоењето на Пактот - направија само ограничен напредок во доведувањето на нивото на долгот во иста линија со спогодбата со која се одредува 60 проценти од вредноста на БДП.

Проблеми со присилно спроведување

Примената на процедурите за присилно спроведување на ПСР секако не беше едноставна. Кога во почетокот на 2002 година Португалија и Германија се очекуваше да го надминат нивото на дефицитот, ECOFIN се воздржа од прерани предупредувачки повици за расправа, за истото да го направи преку Комисијата. Двете земји завршија со прекршување на лимитот од 3

проценти во 2001 и 2002 година, соодветено. Но, кога во јануари 2003 година Франција го надмина лимитот, доби предупредување. ECOFIN, исто така, го допушти надминувањето на дефицитите во Португалија во ноември 2002 година, во Германија во јануари 2003 година, и Франција во јуни 2003 година.

На предупредувањата на ECOFIN, земјите реагираа различно. Португалија успеа да го редуцира дефицитот на ниво под 3 проценти во 2002 и 2003 година. Франција и Германија не успеаа да го направат истото. И покрај тоа што во јуни 2003 година ECOFIN дозна дека Германија има преземено мерки кои чинат 1 процент од БДП, наскоро стана јасно дека прекумерниот дефицит ќе се одржи и во 2004 година. Исто така, Франција направи мал напредок, и дефицитот сега се очекува да се одржи за трите наредни години.

Наспроти горенаведеното, во ноември 2003 година процедуралната машинерија на Пактот се прекрши. Наведувајќи го неуспехот на Франција и Германија да се воздржат од прекумерни дефицити, Пактот препорача да се преземат чекори на притисок. Прво, од земјите ќе биде побарано во 2004 година да ги редуцираат нивните циклично прилагодувани дефицити-за 1 процент од БДП за Франција и за 0,8 проценти од БДП за Германија. Второ, признавајќи ги неповолните економски услови, Комисијата предложи на двете земји да им додели и една екстра година (до 2005 година) да ги отстранат нивните прекумерни дефицити. Трето, земјите треба да бидат подложени на зајакната фискална контрола и од нив е побарано да поднесуваат редовни извештаи за напредокот. Но, ECOFIN не ја потпиша оваа стратегија. Наместо тоа, согласувајќи се со Комисијата за потребата да се отстранат прекумерните дефицити до 2005 година, тоа фактички ја суспендираше правната рамка.

Не постојат значајни разлики помеѓу Комисијата и ECOFIN за тоа што ја сочинува посакуваната фискална политика. Навистина, ECOFIN може да ја менува големината на прилагодувањето или времената рамка за отстранување на прекумерниот дефицит - се додека истото останува во рамките на законската рамка. Но, доколку пропушти да преземе акција во рамки на рамката, тоа ја наведува Комисијата да се обрати на Европскиот Суд на Правдата за пресуда по ова прашање.

Што е следното?

Имајќи ги предвид различните искуства, што би требало да се случи со Пактот? Дали би требало нивоата на фискалните дефицити и долгот едноставно да опаднат, како што тоа некои го докажуваат? Во случај кога евро зоната се соочува со сериозен проблем на фискална одржливост, разбирлива е заложбата на Пактот за држава на благосостојба, дефинирана со стриктна финансиска дисциплина. Имајќи го ова предвид, среднорочните и долгорочните димензии на Пактот исполнуваат полноважни функции кои се генерално прифатени од страна на земјите членки. Гледајќи во историјата, искуството со забрзаната акумулација на јавен долг во некои земји членки ја зајакна потребата за точно ограничување на фискалниот дефицит и долг. Гледајќи во иднината, одржувањето на фискалната дисциплина ќе биде повеќе од битно, имајќи ги предвид огромните нефинансирани обврски поврзани со проблемот на стареење на населението во повеќето земји членки. Конечно, рамката која ја нагласува фискалната дисциплина би требало да биде од особена важност за десетте нови земји членки кои на 1 мај се придружија кон ЕУ-некои од нив се обременети со високи тековни трансфери и широки фискални дефицити кои, иако непроверено, на долг рок ќе ги обесхрабри перспективите за раст.

Додека овие фактори говорат против релаксирање на битните параметри на Матрихшката спогодба, Пактот би требало да биде политички кредибилен и економски значаен. Во врска со ова, потенцијалните реформи на ПСР би можеле успешно да бидат оценети преку три критериуми. Прво, реформите би требало да ги намалат шансите на земјите кои имаат силни и докажани структури за управување со националните јавни финансии, да се заплеткаат во сложените процедури за зголемен дефицит, кои брзо водат до санкции. Второ, реформите би требало да помогнат земјите со висок долг да прифатат стратегии со посилено фискално прилагодување. И трето, имајќи го предвид фактот дека значаен број на земји членки веќе ги имаат усогласено нивните фискални политики со ПСР, потенцијалните реформи би требало да го зачуваат поттикот за одржување на фискалната дисциплина. Имајќи ги предвид овие критериуми, реформската стратегија би можела да се фокусира на следниве точки:

вање на подобри мерки за структурна рамнотежа, охрабрувајќи ги “фондовите за црни времиња” и заменувајќи ги финансиските механизми на “pay-as-you-go (PAYG)” со претходно финансирање или поголемо даночно олеснување. Раното присилно спроведување исто така може да биде охрабрено со употреба на институции именувани како “национален чувар” (“national watchdog”), кои можат да спроведуваат морални убедувања во поглед на однесувањето на фискалната политиката на нивните влади.

- Помалку ригидни процедури за справување со прекумерните дефицити со цел да се олесни разликувањето помеѓу очигледно лошо водената фискална политика и надминатиот дефицит како резултат на развлечениот слаб развој. Исто така, ПСР веќе има изградено значајна процедурална флексибилност, на пример, преку релаксирање на строгите услови со кои се применуваат исклучителни околности.

- Зајакната улога на размислувањата за фискална одржливост. Флексибилноста би требало, исто така, да се зајакне на превентивно ниво преку вклучување на прашањата за одржливост кои се специфични за секоја земја во одредувањето на бројните цели за условите “блиску до рамнотежа или во суфицит”. Ова би требало да значи поголема улога за почетните нивоа на долг, како и имплицитни пензиски обврски.

За Европа, првенствен предизвик ќе биде да најде подобра рамнотежа помеѓу дисциплината на присилно спроведување и дозволување на флексибилност. Да се оствари ова, Пактот мора да се развива понатаму. Особено, во корист на кредибилитетот на Пактот, сегашната процедурална безизлезна положба треба брзо да се разреши. Инаку, некои од помалите земји членки, разочарани од она што

Во случај кога евро зоната се соочува со сериозен проблем на фискална одржливост, разбирлива е заложбата на Пактот за држава на благосостојба, дефинирана со стриктна финансиска дисциплина

- Поголем акцент на симетрична имплементација на ПСР во текот на добрите времиња, што значи примена на превентивна политика на Пактот. Доколку Франција и Германија одржуваа позиција која беше “блиску до рамнотежата или во суфицит” во текот на експанизјата на економската активност (1999-2000 година), како и неколкуте други земји од евро зоната, нивната фискална позиција не ќе поттикнеше започнување на процедурите за прекумерни дефицити. На крај, посебни мерки би вклучиле разви-

за нив претставува двоен стандард, ќе бидат помалку спремни да го почитуваат Пактот во иднина – а постојат и знаци денес дека тоа веќе почнува да се случува. Меѓутоа, исто така е јасно дека постојат ограничувања за тоа колку далеку може да се оди со реформите во пракса, имајќи предвид

дека 25 земји членки ќе треба да се усогласат околу некој пакет на реформи.

Преземено од:
"Finance and development", june 2004

ПОДГОТВУВА И ИЗДАВА

**МИНИСТЕРСТВО ЗА ФИНАНСИИ
РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

Ул. "Даме Груев" 14 Скопје, Тел. (389) 02 117 288, Факс: (389) 02 117 280
Интернет адреса: <http://www.finance.gov.mk/>

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Д-р Димко Кокароски

ПРВ ЗАМЕНИК ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Дејан Рунтевски
dejan.runtevski@finance.gov.mk

ВТОР ЗАМЕНИК ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Никица Мојсоска-Блажевски
nikica.mojzoska@finance.gov.mk

ДИЗАЈН

НИД МИКЕНА - Битола

ПЕЧАТИ

НИД МИКЕНА - Битола

ТИРАЖ

500 примероци

ПРЕВОД

Жана Шокаровска
Маја Петровска

**ПРИ КОРИСТЕЊЕ НА ПОДАТОЦИТЕ ОД ОВАА
ПУБЛИКАЦИЈА, ГИ МОЛИМЕ КОРИСНИЦИТЕ
ЗАДОЛЖИТЕЛНО ДА ГО НАВЕДАТ ИЗВОРОТ**

ISSN 1409 - 9209

Билт. Минист. Финанс.

7-8/2004